

ERDÉLYI MAGYARSÁG

IX. ÉVFOLYAM
1998. JÚLIUS,
AUGUSZTUS, SZEPTEMBER

Székelvföldi fórum

A CASBI és a
Gojdu alapítvány

Erdély megszállása
- 1944

A szilágysomlyói
református
népiskola

Versek

35

A nyugat-európaiktól eltérő (megkésett) közép-európai fejlődésre Bibó István adta a legegyszerűbb magyarázatot. Míg Nyugat-Európában az uralkodó a középrétegekkel (polgárság, értelmiség, közép- és kismemesség) lépett szövetségre a nagybirtokos és pénzarisztokráciával szemben, Lengyelországban, Csehországban és Magyarországon ez fordítva történt: az uralkodó és az arisztokrácia fogott össze a középrétegek ellen, aminek máig ható következményei vannak.

A védekezés egyik békés módja ez ellen: a **társadalom önszerveződése**, ezzel egy lépéssel közelebb kerül ahhoz, hogy maga intézze sorsát, illetve, ha az állam nem teljesíti kötelességét, akkor maga lépjen fel cselekvően.

A **Magyar Érdekvédelmi Szövetséget** is kényszer szülte, mivel a magyar kormány a szomszédos országokkal kötött alapszerződések során nem vállalta fel a Kárpát-medencében élő, lakóhelyéről elmenekült, elüldözött, kitelepített vagy kivándorlásra kényszerített magyar lakosság (illetve a magyar állam és jogi személyek) vagyona kártalanításának, kárpótlásának ügyét.

1998. április 25-iki nagygyűlésüket követő **Állásfoglalásukban** emlékeztettek az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1123/1997 számú Határozatának 14-es pontja IV. bekezdésére, amely Románia vonatkozásában is előírta az elkobzott, államosított javak visszaszolgáltatását vagy kárpótlását. Egyúttal felhívták az ET, a hazai és a nemzetközi közvélemény figyelmét arra, hogy a romániai törvénykezés még nem rendezte a kommunizmus idején „jogtalanul elkobzott magyar egyházi, intézményi és magánvagyonok” ügyét.

A MÉSZ erőfeszítése tiszteletreméltó és **szükséges** jelen helyzetben, de nem **elégéses**. **Hivatalosan** 1948-ban került sor a kommunista hatalomátvételre (valójában 1945-ben), de a **Kárpát-medencében élő magyarok jog- és vagyonfosztása előbb történt.**

Először 1920 után, mégpedig ugyanazokkal a módszerekkel Csehszlovákiában, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban (későbbi nevén: Jugoszláviában), Romániában. **Másodszor** 1944–45-ben, amikor hivatalosan vagy félhivatalosan a környező országokban **háborús bűnösnek** deklarálták őket, és Beneš, Tito, Maniu szándéka ugyanaz volt: 1944–45 folyamán kiszorítani a magyarságot az utódállamokból. (Egy, az Erdélyi Magyarság 34. számában közölt dokumentum szerint ebben szerepet játszott az is, hogy úgy hírllett: Románia határait illetően népszavazás dönt majd, tehát a magyarok számát a minimálisra kell csökkenteni.) **Ha tehát a jog- és vagyon-**

fosztás határát az 1948-1989/90 közötti periódusra korlátozzuk, akkor szemünk hunyunk elől a vádakodás fölött...

Ezért kell a kárpótlás, a restitúció kérdésének

idejét átértékelni. Az 1948-as korszakhatárban valószínűsíthetően az amerikai hatás fedezhető fel. Az amerikai „Helsinki Bizottság” ez évi áprilisi határozatában felvetette a fasiszta és kommunista rendszerek által elkobzott zsidó, és a közép- és kelet-európai vagyonok visszaszolgáltatásának kérdését, amelyet **biztonságpolitikai** szempontból is fontosnak tart. (Ezért állították fel az „elkobzott ingatlanok ügyosztályát.”) A nyugati társadalmak azonban abból a szempontból is mintául kell szolgáljanak, mivel a **magántulajdont** szentnek tartják. Ami pedig a jogi oldalt illet, a kérdés – legjobb tudomásunk szerint – **elévülhetetlen.**

Végezetül egy megjegyzést: a restitúció in integrum nem **magyar ügy** Romániában. A román Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt hirdeti következetesen. Ez az **egyik** oka a közte és a Roman vezetete Demokrata Párt közötti ellentétnek. A tulajdonjogi kérdések immáron **nemzetközi** szintre emelkedtek. Megoldásuk Románia számára **nemzeti** érdek is.

RESTITUTIO IN
INTEGRUM?

SZÉKELYFÖLDI FÓRUM

A l s ó c s e r n á t o n , 1 9 9 8 s z e p t e m b e r 1 2

Felhívás

A romániai magyar nemzeti közösség olyan intézmények által biztosított lehetőségeket igényel, amelyek hosszú távon is megnyugtató keretet biztosítanak megmaradásunkra és nemzeti értékeink megőrzésére, továbbfejlesztésére. Eddigi esélyegyenlőségért vívott harcunk azt mutatja, hogy nem érünk el valós eredményeket egy olyan államban, amely egyetlen nemzet uralkodó szerepére épül, az etnokratikus berendezkedés megerősítését tűzi ki célul, a fontos döntéseket pedig kizárólag a központosított hivatalok hozzák meg. Eppen ezért, a területi elv (regionalizmus) és a szubsidiaritás elvének megfelelően, a rendtartó székely falu hagyományait tiszteletben tartva azon kell munkálkodjunk, hogy a demokratikus rendet megerősítve, az ország különböző vidékeinek sokkal nagyobb hatáskörük legyen saját sorsuk alakításában. Azon polgárok, akik többet és szorgosabban dolgoznak, megérdemlik, hogy jobban is éljenek. Országunk nem csak a beszélt nyelvek, nemzeti hagyományok és a felekezeti hovatartozás tekintetében mutat sokszínűséget, de vidékei is különböznek, a területi (regionális) sajátosságok és lehetőségek is másak. Olyan államban szeretnénk élni, amelyben nem csak a fővárosban dőlnek el sorsunk meghatározó kérdései, hanem olyan választott vezetők ítélik meg ügyeinkről, akik sorainkból valók és megértik életünket. Nem azért dolgozunk és fizetünk adót, hogy a fővárosban ülő hivatalnokok előbb gondosan begyűjtésük, majd máshová osszák pénzünk, netán a korrupció feneketlen zsákjába kerüljön adónk. Azt kívánjuk, hogy a munkánk által megtermelt haszon falunkban, városunkban, megyénkben, a mi vidékünkön, Erdélyben kerüljön felhasználásra.

Ezért:

- felhívással fordulunk erdélyi román testvéreinkhez, találjunk közös módot arra, hogy munkánk gyümölcse forduljon saját hasznunkra is, annak a vidéknek a javára, ahol élünk és ahol közös szülőföldünk van.

- felhívással fordulunk Románia Parlamentjéhez és azt követeljük, hogy a hatályos jogrendszer módosítva, tegye lehetővé, hogy a helyi autonómia, az öngazgatás, a helyi közösségek nemzetközi dokumentumokban és a nyugati gyakorlatban érvényesülő elvei Romániában is kerüljenek alkalmazásra.

Határozat a kettős állampolgárságról

Magyar nemzetiségű polgárokként, anyanyelvünk, kultúránk, történelmünk, hagyományaink, vallásunk megőrzésével ragaszkodunk szülőföldünkhöz. Románia állampolgáriként a magyar nemzethez tartozónak valljuk magunkat.

Felkérjük a Magyar Köztársaság Országgyűlését, hogy az Európai Állampolgársági Egyezmény előírásainak megfelelően teremtsen törvényes keretet a magyar állampolgárság nemzeti hovatartozás alapján való elnyeréséhez.

Határozat az egyházi, közösségi és személyi magánjavak visszaszolgáltatásáról

Követeljük a Történelmi Magyar Egyházaktól az állam által bármilyen módon eltulajdonított vagyonok azonnali visszaszolgáltatását.

Követeljük az elkobzott, államosított közösségi és személyi vagyonunk feletti tulajdonjog maradéktalan visszaállítását, a "restitutio in integrum" elve alapján.

Határozat Székelyföld autonómiájáról

A történelmi Terra Siculorum mai polgáraiként kinyilvánítjuk akaratunkat Székelyföld Autonómiája, autonómia-statumának törvényre emelése iránt.

E követelésünk összhangban van a Regionális Autonómia Európai

Chartája tervezetének előírásával, az Európában őshonos nemzeti közösségek önazonossága védelmében alkalmazott területi önkormányzás törvényes szabályozóival és gyakorlatával.

Határozat a kolozsvári állami magyar egyetemről

Követeljük a Kolozsvári Állami Magyar Egyetem újrალétesítését, az Egyetem volt vagyona feletti tulajdonjogának visszaállítását.

Ezen igényünket évszázados egyetemi hagyományainkra, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájára, az 500 ezer aláírással a Szenátusba benyújtott állampolgári törvénykezdeményezésre alapozzuk.

Tiltakozás

Tiltakozunk a székelyföldi katonai betelepítések, és minden olyan beavatkozás ellen, amely megváltoztatja Székelyföld településeinek nemzeti összetételét.

Tiltakozunk a gyakori székelyföldi hadgyakorlatok, kiváltképpen a lélektani hadgyakorlatok ellen, amelyek a magyar nemzetiségű lakosság megfélemlítésére irányulnak.

Tiltakozunk a székelyudvarhelyi Csereháti ingatlanra vonatkozó központi hatalmi beavatkozás ellen, amely sérti a helyi közösség és a választott helyi hatóság akaratát és határozatát, a település nemzeti összetételének erőszakos megváltoztatását tiltó nemzetközi egyezmények előírásait.

Tiltakozunk az ellen, hogy történelmi szülőföldünkön másodrangú állampolgároknak tekintsenek.

Tiltakozunk és elutasítjuk azt a legsötétebb antiszemitizmushoz hasonló heveny magyarellenességet, amelyet sajtó, politikum és állam gyakran megenged magának és amely a gyűlöletkeltésnek Európában alig ismert formáját honosítja meg.

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független szemle

A határainkon túli magyarok fóruma

Alapító főszerkesztő: Köteles Pál

IX. évfolyam 35. szám

1998. július, augusztus, szeptember

Megjelenik: negyedévenként

Kiadja Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarság c. folyóirat
szerkesztőségének címe:
1116 Budapest Sopron utca 64. I. em.
Telefon: 206-2048
Fax: 206-2115

Felelős kiadó: ATZÉL FERENC

Szerkesztőbizottság: – elnök: Pösze Lajos

– tagok: Beke György, Botlik József, Gidai

Erzsébet, Lipcsey Ildikó, Pomogáts Béla

Titkár: Atzél Ferenc

Felkért főszerkesztő: Lipcsey Ildikó

HU ISSN 0865-6819

Tipográfia, formakészítés:

CoGraf, Budapest (Tel.: 368-4708)

Készült a POSSUM Lap- és Könyvkiadó gondozásában

Felelős vezető: Várnagy László (Tel.: 06-20-345-318)

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA
AZ ÍRÁSOK SZELLEMIT ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

**Előfizethető az alapítvány címén
(1116 Budapest, Sopron u.64.).**

Előfizetési díj – belföldre: 1000.-Ft./év; kül-
földre 20 USD légipostai díjjal együtt
(Kérésre (akár üzenetrögzítőnkön keresztül is)
befizetési csekket küldünk. A folyóirat támoga-
tására küldött befizetésekről – kérésre –
(APEH) igazolást állítunk ki, mely összeggel
támogatóink a befizetés évében adóalapjukat
csökkenthetik.)

Külföldi képviselőink címjegyzékét a 48. olda-
lon közöljük

Lapunk megvásárolható AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGÉRT
ALAPÍTVÁNY-nál (1116 Budapest, Sopron út 64. Tel.:
206-2045; Fax: 206-2115), a PÜSKI KÖNYVESHÁZ-
ban (1013 Budapest, Krisztina krt. 26.), valamint a
CUSTOS – ZÖLD KÖNYVESBOLT-ban, 1024 Budapest,
Margit krt. 7.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1998. DECEMBERÉBEN
JELENIK MEG**

TARTALOM

- Restitutio in integrum?
- SZÉKELYFÖLDI FÓRUM
- ERDÉLY A ROMÁN PADÁNIA?
- Torkig vagyok Romániával, Erdélyemet akarom

VALÓSÁG-MÉRLEG

- Borbély Zsolt Attila:
ALSÓCSERNÁTON KÉT ARCA 2
- *Lipcsey Ildikó*: A CASBI – az Ellenséges
Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár
működése Romániában 5
- Adalékok a Gojdu alapítvány 1945 utáni
történetéhez 7

MŰHELY

- Fodor László: A szilágysomlyói református
népiskola története 10

HISTORIA

ERDÉLY MEGSZÁLLÁSA – 1944

- Bethlen Béla:
Kormánybiztosi tevékenységem 14
- Hollósy-Kuthy László: A tordai csata 18
- Kövesligeti Román Berta: Háborús évek 22
- Sombori (Salamon) Sándor:
Zajló esztendők III. 24
- Sebestyén Kálmán:
TÖRTÉNELMI DOKUMENTUMOK 27
- Sebesy Tamás: A II. Bécsi döntés
következményei Kalotaszegen 32

SZÉPMÍVESSÉG

- Zsisku János versei 34
- Kréher Péter: Erdély 36

FIGYELŐ

- Németh Zsolt: KIMOZDULÁS A
NACIONALIZMUSOK FELTÉTELRENDSZERÉBŐL . 37
- Csoóri Sándor: Forgácsok a földön 40
- Katona Ádám: Az erdélyi magyarság
cselekvési egységéért! 42
- Eva Maria Barki: A Székelyföldi Fórumhoz 45

POSTABONTÁS

E lapszámunkat Miklós János grafikai
(Az „Örtornyaink a Körös völgyében” című
kötetből) illusztrálják

ALSÓCSERNÁTON KÉT ARCA

megosztási kísérlet vagy korrekt ajánlat

Az erdélyi magyarság problémájának elméleti megoldási skálája igen széles, a szecessziótól a teljes beolvadásig tart - mutatott rá Toró T. Tibor, a Reform Tömörülés elnöke a minap egy konferencián¹, majd hozzátette: az elvi megoldások két végpontja közül egyik egyértelműen nem felel meg a románságnak, a másik ellen viszont a magyarság fog küzdeni, amíg van ereje hozzá. Csak egyetérthetünk a nemzeti liberális platformvezetővel abban, hogy a józan kompromisszum a többszintű, a román állam jogrendszerébe ágyazott autonómia-rendszer körül körvonalazódhatna.

E megoldás valóra váltásának útjában azonban két tényező áll: az egyik értelemszerűen a román társadalom és politikai elit ellenállása. A másik viszont az RMDSZ-elit tekintélyes részének sajátos hozzáállásában keresendő. Az autonómia kezdeti magyar ellenzői, majd annak programba vétele után csendes szabotálói egy heterogén csoportot alkotnak, mely azonban immár két éve az SZKT-kon többen szavaz². Egy részük vélhetőleg őszintén hiszi, hogy a meghunyászkodó politika, a konfrontáció kerülése, a minket érő etnikai diszkrimináció minimalizálása az egyetlen reális út előttünk. Mások motivációi elsődlegesen a román hatalom akaratának öncélú kiszolgáltatásában keresendők. Naivság volna azt hinni, hogy a mindenkoron igen jól működő román titkosrendőrség nem építette be a magáéigéit az erdélyi magyarság egyetlen érdekvédelmi szervezetébe, s hogy ezek nem fejtenek ki folyamatos aknamunkát. Ők alkotják a román hatalmat elvtelenül kiszolgáltatók egy részét. Emellett sajnos minden politikai szervezet spontán módon kialakítja a maga értékközömbös, önelvű, karrierista holdudvarát. Ma Romániában karriert befutni a magyar érdekképviselet területén egyféleképpen lehet: retorikában azon szövegeket hangoztatva, melyekre a magyar közösség nagy eséllyel rezonál³, de facto pedig a román hatalomnak legkényelmesebb politikát folytatni: óvakodni azoktól a helyzetteremtő "radikális" lépésektől, melyek kényelmetlen helyzetbe hozhatják azt a külföldi valamint a belföldi közvélemény előtt.⁴

A három különböző belső meggyőződésű politikustípus beazonosítása problematikus, hisz érvtöredékeik hasonlóak, a követett politika pedig szinte azonos. Ami elválasztja őket, az a nehezen kinyomozható belső motiváció. A vá-

laszvonalak létéről is csak annak lehet bizonyossága, akik a játszma konkrét szereplőit ismerik. A velük szemben állók, a következtetés autonomisták általában a neptuni magban azonosítják e heterogén csoport eszmei irányadóit.

A 1992/1993-as, Neptun nevével fémjelzett tárgyalás-sorozat felmutatta ugyanis a mai kirakatpolitika minden fontosabb jegyét. (Azzal a különbséggel, hogy a primér indítatásában minden bizonnyal nemzetben gondolkodó Markó Béla akkor még félszájjal elhatárolódott a tárgyalóktól, leszögezve, hogy azok nem bírták az RMDSZ vezetőségének mantadumát. Azóta ez aligha történhetne meg. A feltételek nélküli, balék módon levezényelt kormányzati szerepvállalás során Markó Béla semmiféle jelét nem adta, hogy belső hozzáállása eltérne a láthatóan zsákutcába vezető "kísérletet" kezdettől fogva szorgalmazó Frunda Györgytől. De erről később részletesebben.) Alkalmat adott az elnyomó (Iliescu-vezette) román hatalomnak, hogy européer színben tetszelegjen a Nyugat előtt egy kulcsfontosságú külpolitikai pillanatban, az Európa Tanácsi felvétel előtt. Ellentételezés-ként ezért a felbecsülhetetlen értékű - és egyébként hazug - látszatteremtésért egy neveltséges minimál-ígéretcsomagot ajánlott a nacional-kommunista Iliescu-klikk. Az RMDSZ "helyzetben gondolkodóinak" prominensei, Tokay György képviselőházi frakcióvezető, Borbély László képviselő és Frunda György szenátor, Európa Tanácsi küldött léprementek. Nem csoda, hogy sokak szemében azóta sem lehet lemosni rólu, hogy valójában a román hatalom akaratának kiszolgáltói. Annál is inkább, hogy azóta követett politikájuk is ebbe az irányba mutat. Tokay György volt a kulcsfigurája a Tökés László ellen irányuló gyalázatos puccskísérletnek, mely Nagy Benedek nevéhez fűződik. Midőn Nagy Benedek megírta és 1994. december 20-án szétoztotta röpiratát, melyben a 1989-es forradalom hőst "az Örög szolgájának", "az igazságot elhallgatóknak" és "gátlástalan puhánynak" nevezte, Tokay György frakcióvezetői tisztségével visszaélve megakadályozta az ügy azonnali megtárgyalását és a politikai bomba helyben történő hatástalanítását. Később a neptuni tárgyalók közül egy sem írta alá a Nagy Benedek irományától való elhatárolódási nyilatkozatot. Frunda György, mint az RMDSZ elnökjelöltje szinte szót sem ejtett az RMDSZ programjának kvintesszenciájáról, az auto-

nómia követeléséről, úton-útfélen hangoztatta viszont, hogy az RMDSZ kormányzati szerepvállalásra törekszik.⁵ Mindezt akkor egyébként, amikor távolról sem lehetett előre látni a választások kimenetelét. (Ez teljes mértékben egy irányba mutat Toró T. Tibor Magyar Kisebbségbeli tanulmányában állítottakkal⁶ "... a Frunda körüli belső hatalmi centrum (...) minden eshetőségre számítva a PDSR-vel (Iliescu pártja, megj. tölem, BZSA) való koalíciónak is egyengette az útját és erre készítette fel a politikai elit tudatát"). Nem véletlen, hogy a neptuni hármak jól reprezentálják magukat a kormányban is. Tokay Györgyből kisebbségvédelmi miniszter, míg Borbély László államtitkár lett. Hogy Frunda György miért tartotta távol magát a hatalmi osztozkodástól, arra nézve többféle hipotézis kering, de

¹ 1998. szeptember 24-én a Merlin klubban tartották meg Molnár Gusztáv *Az erdélyi kérdés c.*, eredetileg a Magyar Kisebbség hasábjain megjelent tanulmányának vitáját Németh Zsolt, Gabriel Andreescu, Renate Weber és Toró T. Tibor részvételével. Az elméleti síkon mozgó tanumány utóregzései nem lehetnek mentesek az aktuálpolitikától, így az erdélyi magyarság sorskérdéseinek megoldási lehetőségei valamint ezen belül kormányzati részvétel is az est egyik vitapontját képezte.

² Hosszú utat tett meg az RMDSZ két kongresszus közötti legelső döntéshozó fóruma a Kolozsvári Nyilatkozat egyhangú elfogadásától a Neptuni tárgyalók kétharmados elítélésén keresztül az 1996 óta érvényesülő "szavazóhengerig". Frunda György elnökljelöltségéről, majd a kormányzati szerepvállalásról szóló szavazás (valójában a puccszerűen eljáró Operatív Tanácsnak adott szabad mandátum volt a téje az emlékeztetés bukarési szavazásnak), a Csapó-féle ezévi kilépési javaslatra, végül pedig a legutóbbi, a kilépés módjára vonatkozó szavazás eredménye hasonló volt atekintetben, hogy az említett három csoport egy táborba tömörült, blokkban szavazott.

³ Enélkül ugyanis a magyar bázis hagyja el az adott politikát vagy irányzatot, mely igen hamar a román hatalom által kreált Független Magyar Párt utódpartja, a Romániai Magyar Szabad Demokratá Párt mellett találhatja magát.

⁴ Eletszerű példát említve: az RMDSZ parlamenti frakciója küldöttségének éhségstrájkja Brüsszelben bizonyára nagy visszhangot keltett volna. Az ötlet akkor merült fel, amikor az Iliescu féle hatalom megszavaztatta a Ceausescu szellemében fogant oktatási törvénymódosítást. A kétségkívül helyzetteremtő akció ötlete nem talált a lagymatag többség támogatására.

⁵ Ez egyébként taktikai szempontból is hibás lépés volt. Nehéz megkérdni ugyanis egy olyan politikai gesztus árát, mely megtételének szükségességét a választási kampány alatt a Szövetség emblematisz figurája minden lehető és lehetetlen alkalommal kihangsúlyozza.

⁶ A Magyar Kisebbség nemzetpolitikai szemlé 1998/1. számában megjelent, "Az RMDSZ koalíciós szerepvállalása: Zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselet felé?" c. nagylélegzetű tanulmány mindmáig az egyik legalaposabb, leglényegretörőbb munka a kormányzati szerepvállalás tárgykörében.

megerősítettségük hiányában nem boatsátkozóknak találhatók.

Tény viszont az, hogy a nyilvánvaló különbségek dacára kísérteties a már említett hasonlóság a neptuni tárgyalás és a kormányzati szerepvállalás között. Ezt a következő mozzanatokban látom kicsúcsosodni:

1. Motiváció
2. Irányítottság
3. Puccsszerűség
4. Eredmény
5. Helyzetkihagyás

Ami az első kérdéskört illeti mind az RMDSZ hatalomba emelését, mind a neptuni tárgyalást a román hatalom primér érdeke diktálta, ez volt mögöttes **motiváció**. Ehhez voltak partnerek az RMDSZ egyes politikusai. Itt igazolható a legfényesebben Tókes László utóbbi időben felkapott kijelentésének valóságalapja⁷. Észert a kormányzati szerepvállalás szorgalmazóinak többsége balek, aki pedig tudatában volt annak, hogy miben vesz részt és egyéni karriervágy motiválta, az gazember. Jómagam elismervén Tókes László megfogalmazásának lényeglátását, e kíméletlen diagnózist egy árnyalattal finomítanám: ekkora politikai baklövést, "a liba árának"⁸ ilyen mértékű leszállékolását vagy **intellektuális vagy pedig erkölcsi hiányosság** magyarázhat. Azonban mindkettő a közösség képviselőre való alkalmasságot kérdőjelezi meg.

Az RMDSZ korábbi főtitkára, majd alelnöke, Szócs Géza a balekséget látja dominánsnak, egyben rámutatva a külső igényeknek való szolgai megfelelés, a **külső irányítottság** következményeire, a **helyzetkihagyásra**, a politikai tőke eltékozlására "A román politikai elit bravúros feyvertényt hajtott végre: semlegesítette a magyar mumust, karámba terelte, mosolygó arcképet kirkatba tette, s miközben - pórtas nyelven szólva - hülyét csinált belőle, bekaszált a dolog teljes szimbolikus, történelmi, erkölcsi, politikai és gyakorlati hasznát" (...) **Hogy az RMDSZ hogyan használta ki (pozitív) az nem az erdélyi, hanem az egyetemes értelemben vett politikatörténet emlékezetes példája marad a "bambaság", "kétbalkezesség", "olcsójaniság" címszavaknál.**⁹

Puccsszerűség: Neptunban a magyar tárgyalókat a román hatalom választotta ki, azok nem rendelkeztek a Szövetség legitim fórumainak felhatalmazásával. A tárgyalást közvetlenül megelőzte egy SZKT ülés, az érintettek mégsem éltek a lehetőséggel, hogy e veszályes és kétséges kimenetelű politikai akcióhoz a testület beleegyezését kérik. Bukarestben immáron a legitim módon megválasztott vezetés koreográfiája szerint ment a dolog, viszont az alapszabályzat megkerülésével. Ilyen súlyos döntést az RMDSZ érvényben levő alapszabályzatának szelleme és betűje szerint csakis az SZKT hozhatott volna meg. Az SZKT összeültekor vi-

szont már a miniszterek neve is ismert volt sajtóból, nemhogy a kormányzati szerepvállalás ténye. A Markó-féle vezetés az RMDSZ válságstábjával, az Operatív Tanáccsal legitimáltatta - helyesebben próbálta legitimálni - lépéseit.

Eredmény. Mindkét akció eredménye az volt, hogy a magyar problémák megnyugtató rendezésére semmiféle politikai akarattal nem rendelkező román hatalmi elit a Nyugat előtt kisebbségi ügyekben hitelesítést nyert az arra legalkalmasabb féltől, az erdélyi magyarság képviselőitől. A "Nyugat" aligha foglalkozott a neptuni tárgyalás utóéletével, azzal, hogy az SZKT végül is elhatározta magát a kalandoraktiótól. Ugyanígy most is elég "neki" annyi, hogy az RMDSZ a kormányzati hatalom részese, ezzel az erdélyi magyar kérdés le van tudva.

Helyzetkihagyás, a politikai tőke eltékozlása. Mind a neptuni tárgyalás, mind pedig a kormányzati szerepvállalás mikéntje, a "liba" könnyelmű elvesztegetésével járt. Neptun idején a vissza nem térő külpolitikai konstellációt hagyott ki az RMDSZ, mikor az általa képviselt közösség sanyarú sorsának, az Iliescu-féle hatalom etno-sovénizmusának leleplezése helyett tárgyalóink a "bizalom" megteremtésén munkálkodtak bor mellett bájololva a korrupt, magyarelles román hatalommal David Binder amerikai újságíró előtt.¹⁰ 1996-ban külpolitikai és belpolitikai támogatásunkat adtuk semmiért - helyesebben néhány jó szóért és két végre nem hajtott kormányrendeletért. S hadd oszlassunk itt el egy mítoszt. Victor Ciorbea afelett, hogy az általa vezetett kabinet a 22-es és 36-os kormányrendelet kiadta (melyeknek parlament általi elfogadása azóta is várat magára) nem sokat tett a magyar igények kielégítésére. Mi több, amennyiben hinni lehet a Cronica Română c. napilapnak, még hazudott is a közösségi javak visszaadásának tekintetében. Az említett román napilap tudósítása szerint Ciorbea 1997. április 28-án Brüsszelben a következőket nyilatkozta: "Olyan ország vagyunk, mely (...) pozitív módon oldotta meg a kisebbségi kérdést egy példaszerű etnikumközi és felekezeti együttélést szentesítve. Az a tény, hogy a magyar kisebbség - a legjelentősebb romániai kisebbség - pártja részt vesz mellettünk a kormányzásban, miniszteri, államtitkári, prefektusi és alprefektusi tésztégekkel rendelkezve, bizonyítja ezt a dolgot. (...) Folyamatban van az oktatási törvény módosítása az anyanyelven való oktatás megvalósítása céljából, megtörtént a magyar, német, zsidó közösségi javak visszaadása." Nota bene: e javak visszaadása azóta sem történt meg! Teljességgel hamis tehát az a leegyszerűsítő beállítás, melyet mindekelőtt Birtalan Ákos, a Ciorbea-kormány turisztikai minisztere forszíroz, miszerint a megértő, jószándékú, magyarbarát Ciorbeát felváltotta az intolleráns, rosszindulatú, sovén Vasile. Ezt

sugallja egyébként az SZKT szeptember eleji nyilatkozata is, mely a "kisebbségi jogok teljes körű gyakorlásának" garanciáját látta a Ciorbea kormány programjának esetleges megvalósulásában. Holott e kormányprogram közösségi autonómiánkról - mely, úgy vélem, vitán felül része a "kisebbségi jogok teljes körű gyakorlásának" - egy vak hangot sem ejt.

Ilymódon 1998 őszére az RMDSZ eljutott odáig, hogy immáron nincs hová hátrálnia. Csermely Péter kifejezésével élve: a törésponton túl, elértük azt a határt, amikor a csúcsvezetés immár nem állhat választói elé.¹¹ Hogy a román kormány e sorok megfogalmazásával párhuzamosan zajló sokadik szemfényvesztési akciója milyen sikerrel jár majd az teljesen irreleváns abból a szempontból, hogy ország-világ előtt bebizonyosodhatott: a kormányzati szerepvállalás a magyar közösség létezőkeinek szempontjából csúfos kudarc volt, s e zsákutcából kiutat kell keresni. Markó Béla az RMDSZ régóta várt, határozott hangú, ultimatív állásfoglalását elfogadó szeptember eleji SZKT ülésen ismételtén egységre szólított fel.

⁷ Szó szerint idézve "Riporter: *Hogyan léptek be?* (Megj. - a kormányba). Tókes László: „A többség balek. Az a néhány ember, aki a kormányzati szerepvállalásból pozíciót, karriert faragott magának úgy, hogy közben ismerte a várható és elkerülhetetlen következményeket, azok pedig gazemberek. Egyéni hatalomvágy motívúja őket.” (In.: Kilenc éve tart a lebotlásom, Csermely Péter interjúja Tókes Lászlóval, Demokrata c., 1998. augusztus 6.)

⁸ Markó Béla a kormányzati szerepvállalás mikéntjét tárgyaló SZKT-n azzal szerelte le a világos feltételek megszabását javasoló Tókes Lászlót, hogy "a jó alkusz nem mondja meg előre a liba árát". Hadd mutassak rá újfen ezen metaforikus érvelés alantasságára. E metafora azt sugallja, hogy amennyiben az SZKT nem szab feltételeket, akkor a Szövetség tárgyalódelegációja majd jobb árat, jobb feltételeket fog tudni elérni. Ezzel szemben a már ismert igazság az, hogy szavazatainkat, a Nyugat előtti hitelesítő bényegünket, - ha úgy tetszik: a "libát" - ingyen adtuk. Tókes László megfogalmazásában oda jutottunk, hogy "a fölényes hatalmi pozícióban álló többségi vezető, rossz szokása szerint semmit sem kínál vagy fizet a "libáért", hanem nemes egyszerűséggel elveszi azt tőlünk." (Tókes László: Visszatértem másfél év távlatában, In.: Magyar Kisebbség, 1998/2, 228. o.)

⁹ Ld: Szócs Géza, Az RMDSZ faszadizmusáról és egyebekről hét tételben, In.: Magyar Kisebbség, 1998/2, 117. o.

¹⁰ Lásd: "Smiles and Wine Help", köztes cím David Binder, "Romanians and Hungarians Building a Bit of Trust" című beszámolójából. In.: The New York Times, 1993. július 20.

¹¹ Teljes szövegösszefüggés kegyetlen, de nagyban megalapozott képet rajzol az RMDSZ mai állapotáról s kormányzati szerepvállalás kudarcáról: "Vert seregként távozik a kormányból az RMDSZ. Túl a törésponton: az (...) RMDSZ-es nőmenklatúra elérte azt a határt, amelyen túl már nem állhat a választói elé. Sokáig húzták, hataszították, mindent megtettek, hogy maradhassanak, de most nincs tovább. (...) A magyar egyetem - hiszen hol van ez a területi autonómiától - az RMDSZ zanzástított minimálprogramjának apró töredéke. Az RMDSZ vezetői már a koalíciós tárgyalásokra készülve félredobták programjukat, néhány szeletet tartottak meg, és egész eddig asszisztáltak a morzsák lesöpöréséhez is." (Csermely Péter: 1 perc, Demokrata, 1998. szeptember 10.)

Az egység az erdélyi magyar politikában kétes értékű jelszó. Az egység nevében léptek fel Domokos Géza hívei 1992-ben a platformosodás ellen, a mitikus egység zászlaja alatt folyt az önös érdek mozgatótjainak hadjárata a hiteles, értékorientált autonomista politikusok ellen. Többször rámutattam már: az egység csak akkor képviselhet értéket, ha a közösség érdekképviselője "egységben" a megfelelő irányban halad. Az önfeladás irányában való egységes menetelésnél jobb az olyatén szétforgácsoltság, melyben a közösség egy része legalább a megmaradás irányában mozdul el. A neptuni önfeladó politika egységénél rosszabb forgatókönyvet nem tudok elképzelni.

Tény ugyanakkor, hogy az SZKT határozata még az elfogadott finomabb változatában is a saját hang újra megtalálásának esélyét hordozza magában. Nem lehetetlen tehát elvileg az egység megőrzése: **az autonomista táborban mindig megvolt az ügy érdekében való önkorlátozás képessége és hajlandósága.**¹² Megítélésem szerint most is hajlandó lenne az elvszerű politika folytatása mögött felsorakozni ahelyett, hogy Markó Béla lemondási ígéretének beváltását követelné. **Az egységnek viszont feltételei vannak. E feltételek megszabása pedig éppenséggel az Alsócsernátoni találkozó érde-me.**

A csernátoni találkozón megfogalmazott - s román sajtó által szélsőségesként beállított¹³ - állásfoglalások nagyrésze nem tesz mást, mint az RMDSZ programjának sarkalatos pontjai emeli ki. A többé kevésbé programsemleges vagy programkonform, aktuálpolitika által meghatározott követeléseket leszámítva (pl. tiltakozás a székelyföldi hadgyakorlatok ellen) a koncepcionális, ha úgy tetszik paradigmaticus követelések között egy egyetlen kivétel van: a kettős állampolgárság kérdése, mely azonban teljes mértékben harmonizál az RMDSZ programjával és mindeddig az RMDSZ hivatalos vezetése sem határozta el magát tőle.¹⁴ A területi autonómia, az önálló magyar egyetem követelése sine qua nonja az érvényben levő RMDSZ programnak. A gond a kormányzati szerepvállalással éppenséggel az, hogy e politikai manőver az említett programponthoz nemcsak a konzekvens képviselő akadályozta meg a csúcsvezetés meghunyászkodása miatt és zsugorította a 22-es illetve a 36-os kormányrendeletre, hanem meghosszabbította a belső önépítkezés stagnálását 1993. januárjában az RMDSZ kongresszusa úgy döntött, hogy 2 éven belül létre kell hozni az erdélyi magyarság közösségi kataszterét és ennek alapján pedig meg kell szervezni az erdélyi magyar választásokat. E határozat értelmében az 1995-re tervezett kongresszus az RMDSZ utolsó kongresszusa lett volna. A Brassóban megválasztott vezetés a rá-

bízott feladatot nem teljesítette, viszont ennek dacára újabb mandátumot nyert 1995 májusában, Kolozsváron. A "spontán indukció"¹⁵ folytán elért sikert a Markó-féle vezetés értelemszerűen úgy fordíthatta le magában, hogy legitimitása, elfogadottsága - tehát újabb mandátuma - nincs a program teljesítéséhez kötve. Mindenképpen erre utal az a tény, hogy 1995 májusa és 1996 novembere között semmi érdemi nem történt az autonomista önépítkezés területén. Nem lehet eleget hangsúlyozni: olyan lépések megtételéről illetve meg nem tételéről van szó, melyek nem ütköznek a jelenlegi etnodiszkriminatív román törvényekbe, melyek megvalósulásának feltétele kizárólag a vezető elit programhűsége, nemzeti elhivatottsága és eltökéltsége. E lépések ugyanakkor a szövetségi érdekvédelem lehetőségeit és hatékonyságát nagyságrendekkel megnövelhetik.

1996 decemberétől a kormányon belüli lévén, nemhogy erősödött volna szövetségünk önkormányzati jellege¹⁶, nemhogy megtettük volna - immáron megnövekedett mozgástérrel¹⁷ - a Brassóban tervbe vett lépéseket, hanem ezeket immáron azok is egyre inkább lankadó kedvvel emlegették, akiknek e célkitűzések programba vétele köszönhető volt 1992/1993 fordulóján.

A továbblépés irányja egyértelmű: visszatérni oda, ahol utat tévesztettünk.

Egyelőre ezzel a vezetéssel, majd ha a választói bázis is úgy akarja, egy egyértelműen közösség-elkötelezett vezetés zászlaja alatt. Alsócsernáton ilyen értelemben vízválasztó, a Székelyföldi Fórum az RMDSZ Kolozsvárott majd Brassóban meghatározott autonomista programjához való visszatérés kezdete lehet. Sajnos a csúcsvezetés eddigi reakciói nem sok jót ígérnek. Innen ered Csernáton kétarcúsága: az egyik a megosztási kísérletként való megbélyegzettség (lásd Borbély László neptuni hős örökbecsű kijelentését, miszerint a területi elnökök minap lezajlott tanácskozásán "Egybehangzó vélemény volt, hogy ezt nem lehet másként értelmezni, mint megosztási kísérlet (sic)"¹⁸, Mózes Edit interjúja, Maros megyei Népművelés, 1998. szeptember 22.)

A másik - meggyőződésem szerint helyes - olvasat szerint a Székely Fórum az erdélyi magyar közösség önmagára találásának potenciális kezdete s az autonómia következetes képviselőinek sportszerű ajánlattétele a közös cselekvésre.

Utóirat: Október 3-án megtudhattuk: az említett ajánlattal nem kívánt élni az RMDSZ neptuni ihletettségu csúcsvezetése. Ehelyett a Petőfi-Schiller egyetem alapítására vonatkozó kormányzati döntés mögé bújva az SZKT-nak a szeptember 5-i döntés felfüggesztését javasolta. Az SZKT többsége pedig - legyünk jóindulatúak - biz-

va a vezetés tisztánlátásában, ezt meg is tette. A csúcsvezetés ezzel meghatározó módon járul hozzá saját szavahihetősége maradáknak s ami ennél szomorúbb, az RMDSZ hitelképességének elvesztéséhez. Az RMDSZ közel évtizedes történetében mindeddig nem fordult elő, hogy a Szövetség a román társadalom előtt az adott szó be nem tartásával lett volna vádolható. Markóék megtörték a jeget. Sajnos nemcsak maguk alatt: velük sülyed az RMDSZ erkölcsi hitele.

12 Ennek legmarkánsabb bizonyítéka az volt, hogy az autonomista-szárny Brassóban elfogadta Markó Béla elnökségét éppenséggel a cselekvési egység megőrzése érdekében. Holott lett volna alternatíva: 1993 januárjában Tökés László minden bizonnyal elsöprő győzelmet aratott volna az elnökválasztáson, ha (utólag tévesnek bizonyult) közösségi megfontolásokból nem lép vissza.

13 Illusztrációképpen hadd idézzem a magyar lapot alapító - tehát szemellenzős magyarellenességgel nehezen vádolható - Sorin Roşca Stănescu "Viharfelhők Románia égén" c. írását (A Nap, 1998. szeptember 24.): "A hatóságok impotensek a magyar szélsőségesekkel szemben is. Világos, hogy az alsócsernátoni Székelység Fórumon (sic) a durva nacionalizmus tört fel színre. A székelyek követelései az RMDSZ-t és az egész magyar közönséget is meglepték. Hivatalos, szervezett keretben még soha nem kérték, hogy a magyaroknak kettős állampolgárságuk legyen és hogy az ország egy bizonyos területe adminisztratív-területi autonómiában részesüljön. Ezek nemcsak szégyenletes követelések, hanem a nemzetbiztonságot súlyosan érintő cselekedetek is, amelyek az RMDSZ-nek szigorúan meg kell bírálania, a szibadd állami hatóságoknak pedig meg kell büntetnie." Mintha Vadim Tudor hangját hallanánk, nemdebar? Tudatlanság, ismerethiány, hangulatkeltség, félreértelmezés, logikai terror. Egy önmagát demokratikus gondolkodásnak tekintő értelmiségi a szó-lásszabadság és a gyűlekezési szabadság alapvető alkotmányos jogával élő fórum szervezői ellen hatósági hajszát indítana. Arról a humoros felvetéséről nem beszélve, hogy az RMDSZ bírálja meg "szigorúan" azon célkitűzéseket, melyek nagyrésze saját hivatalos programjának lényege.

14 Markó Béla frappáns tusnádfürdői megfogalmazása szerint "az RMDSZ vezetése nem ellenzi hanem elemzi ezt a megoldást".

15 A kongresszus előtt Markó Béla annyira inogni látta székét, hogy elnöki minőségében sorra látogatta a területi szervezeteket, melyek nagy része rendre "hűséget fogadott" neki. A küldöttek jó része kötött mandátummal érkezett a IV kongresszusra, így az elnökjelöltek programbeszédei s maga a választás legitimációs ceremóniává silányult.

16 A pártosodást a korábban autonomista Varga Attila, a Szabadelví Körhöz tartozó frakcióvezető az RMDSZ hatékonyabbá válásával azonosítja s kedvezően ítéli meg. Ez is szomorú példája annak, hogy a kormányzati szerepvállalás, miként darált le értelmes, elhivatott embereket, miként deformálta olyan politikusok gondolkodását, akik korábban képesek voltak helyesen felmérni a helyzetet és beazonosítani a közösség érdekének megfelelő célt.

17 Legalábbis ezzel indokolta többek között Frunda György és csapata a kormányzati szerepvállalás szükségességét.

18 Annál is érdekesebb Borbély László kijelentése, hogy a területi elnökök közül többen ott voltak Alsócsernátonban (pl. Toró T. Tibor temesi elnök, Boros János kolozsi elnök) vagy pedig akadályoztatásuk esetén képviseltették magukat. Emellett nem kis merészség megosztási kísérletnek nevezni egy olyan fórumot, melyet legfelső szintű jelenlétével legitimál a négy magyar történelmi egyház.

Borbély Zsolt Attila

A CASBI: az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Felügyelő Pénztár működése Romániában

A kétoldalú magyar-román államközi, hivatalos és nemhivatalos találkozók 1945 és 1950 között (eddigi ismereteink szerint) – többek között – két kérdés szinte állandóan napirenden volt. Magyarország a CASBI (a rövidítés magyar fordításban: Ellenséges Vagyonokat Zároló és Kezelő Pénztár) által zárolt magyar állami, magyar magán-személyek vagyonának, közösségi tulajdonoknak, míg a román fél a Gojdu alapítvány (vagy Gozsdu) vagyonának zár alóli feloldását kérte. Ami a magyaroknak tehát a CASBI, az a románoknak a Gojdu alapítvány volt. Értékben természetesen a kettőt nem lehetett összevetni, hiszen ha csak a 203 magyar tőkeérdekeltséget nézzük, vagyonuk sokszorososa volt a Gojdu alapítványénak. Több forrás 10 millió svájci frankról beszél. Ehhez járulnak más beruházások, például a kolozsvári egyetem fejlesztését célzó 25 millió pengő. A kérdés tisztázása, valamilyen igazságosztás természetesen nem lehet egy kutató, egy történész feladata. A történész mindössze felkutatja a dokumentumokat, ismerteti, elemzi azokat – ezúttal a Magyar Országos Levéltárban található „Küm, Román adminisztráció” iratcsomóit –, tehát egyféle ismeretterjesztést végez el, s ha igen, akkor akarata ellenére keveredik bele a diplomáciai vitába, politikai életbe. Felszíthhatja a vita tüzeit, de a tisztázáshoz, a megoldáshoz is hozzájárulhat. És akkor megtette, amit a szakma becsülete megkívánhat tőle.

A „vélelmezett ellenség”

A CASBI-t az 1944. szeptember 12-én Moszkvában megkötött szovjet-román fegyverszüneti szerződés 8. szakasza hozta létre. E szerint „A román kormány és főparancsnokság kötelezi magát, hogy nem engedélyezi Németország, vagy Magyarország, vagy ezek állampolgárai, vagy ezek területén, vagy az általuk elfoglalt területeken lakhellyel bíró tulajdonát képező bármilyen természetű vagyonoknak (beleértve értéktárgyakat és pénzt) a Szövetséges (szovjet) főparancsnokság engedélye nélkül történő kivitelét, vagy kisajátítását. A román kormány és főparancsnokság ezeket a tárgyakat a Szövetséges (szovjet) részéről megállapítandó feltételek mellett fogja megőrizni.”

A Hivatalos Közlönyben 1945. február 10-én jelent meg Mihály román király 90. számú törvényerejű rendelete a CASBI létrehozásáról. Az „Ellenséges Javak Megyei Hivatalának létesítésére és közreműködésére vonatkozó” utasítás 1945. április 2-án jelent meg. Ennek nyomán elrendelték: 1. magyar állampolgárságú Romániában tartózkodó *természetes személyek*, 2. magyar állampol-

gárságú vagy magyarországi tőkeérdekeltségek, mint *jogi személyek*, és 3. az un. „*vélelmezett ellenségek*” javainak elkobzását.

A fogalmat, „vélelmezett ellenség” az említett 1945. április 2-i 5822/45 számú rendelet tartalmazta: vélelmezett ellenségek a német vagy magyar területen, vagy ezek által elkobzott területeken tartózkodó személyek, állampolgárságukra való tekintet nélkül, valamint azok a román állampolgárok akik 1944. szeptember 12-e előtt vagy után Németországba vagy az általuk elfoglalt területekre menekültek. A vélelmezett ellenség két csoportot fogott át: 1. ellenséges területen *tartózkodó* egyének, akár átmenetileg, néhány napot tartózkodtak ott, akár állandó bejelentett lakásuk volt. 2. Ellenséges területekre *menekült* egyének. Ide a következőket sorolták: a) akik a bécsi döntés után Észak-Erdélybe költöztek, és román állampolgárok voltak; b) a bécsi döntés után lakáscserével Dél-Erdélyből Észak-Erdélybe költöztek; c) a háborús hadműveletek elől Észak-Erdélybe menekültek; d) itt részesültek gyógykezelésben vagy kórházi ápolásban; e) a Magyarországra menekültek, akik rövid idő után visszatértek Észak-Erdélybe; f) aki-

ket a német csapatok elhurcoltak; g) akik kiűritési parancsnak eleget téve távoztak el.

A „vélelmezett ellenség” fogalomra azért volt szüksége a román félnek, mivel Magyarország az 1945. január 22-i szovjet-magyar fegyverszüneti egyezményben hadüzenetre kötelezte magát Németországgal és jóvátétel fizetésére a Szovjetunióval szemben. A fegyverszüneti szerződéssel tehát Magyarország megszűnt ellenséges ország lenni! A szovjet-román fegyverszüneti egyezmény 8. pontja hatályon kívül került, bár ezt újabb törvény nem mondotta ki. Ez nem ismeretlen a jogalkotásban, különösen háborús viszonyok között. A jogászok nemcsak azzal érveltek, hogy a fogalmat nem ismeri a nemzetközi jog, hanem azzal is, hogy 1944. szeptember 12-én Észak-Erdély nem tartozott Romániához, tehát itt nem alkalmazható a 8-as pont. A román kormány azonban a február 10-i törvényerejű rendelettel és az április 2-i utasítással továbbra is ellenségként kezelte Magyarországot. A végeredmény: Magyarország kétszer fizetett kártérítést, mivel Románia elítélte és büntette azokat, akik *elmenekültek, erőszakkal hurcolták el, vagy a kiűritési parancsnak tettek eleget.*

Remény a kétoldali tárgyalások sikerében

„Vélelmezett ellenség” ürügyén kb. 30.000 magyar vagyonát foglalták le, ezen kívül magyar intézmények épületeit, helyiségeit és a magyar állam tulajdonát képező üzemeket, bankokat, gyárakat. A Magyar Népi Szövetség 1945–1947. között valósággal bombázta memorandumaival a SZEB Román Összekötő Bizottságot, a párizsi béketárgyalások elnökségét, amelyben a CASBI által zárolt vagyonok feloldását kérte. A békeszerződést előkészítő időszakban néhányan visszakapták vagyonuk egy részét, többek között akik Magyarországon maradtak. 1946. november 30-án megjelent egy módosítás. E szerint a CASBI-törvény nem alkalmazható

azokra a magyar állampolgárokra, a magyar állami tulajdonra valamint román állampolgárokra, akik 1944. szeptember 12-én, vagy után Németországban, Magyarországon, vagy az általuk megszállt területen tartózkodtak. Javukat a román állam vissza kell szolgáltatassa. A rendelet alkalmazását azonban román részről elszabotálták.

1947. január 7-én a magyar kormány bukaresti képviselőjén keresztül tárgyalások felvételét kérte e tárgyban, melyek Bukarestben kezdődtek el. A kormányközi tárgyalások eredményeként 1947. május 16-án egy olyan Protoelet írtak alá a két ország képviselői, amely kielégítette volna a magyar igényeket, mert 1. lehetőséget adott volna a magyar államnak, hogy a nyugatra távozott állampolgárok jogaiba behelyettesítessék; 2. megkönnyítette volna magyar állampolgárok mezőgazdasági ingatlanának eladását; 3. biztosította a határmenti ingatlanok megművelését.

Ezt figyelmen kívül hagyva Petru Groza kormányfő 1947. július 5-én magához kérte a Bukaresti Magyar Misszió (külképviselő) vezetőjét és közölte vele: kormánya nem ratifikálja a két kormánybiztos által megszövegezett, általuk aláírt és jóváhagyott jegyzőkönyvet, hanem egyoldalúan a törvényhozás útján rendezi a CASBI-kérdést.

A törvénytervezet – közölte – a következőket tartalmazza. 1) nem állapít meg határidőt a CASBI-hoz benyújtott felszabadítási kérelmek elintézésére; 2) A Bukaresti Magyar Misszió nem terjeszthet be beadványokat; 3) A Magyarországra költöző állampolgárokat a román hatóságok vizsgálják meg, ha őket román állampolgárságúnak tekintik, fennáll a vagyonelkobzás veszélye; 4) A kiviteli tilalom alá eső javak ellenértékét nem lehet áraban kivinni; 5) A bérleti szerződések megszüntetését 3 hónap múlva rendelik el, a határozat közzététele után, a kártérítési igényekkel kapcsolatban a román javaslatot fogadják el; 6) A magyar közalkalmazottak is kötelesek állampolgárságukat igazolni; 7) A mezőgazdasági ingatlanok értékesítésére 6 év helyett 2 évet adtak; 8) Kizárta a román felelősséget, illetve a vele szemben fennálló kártérítési igényt. A magyar fél a törvény megjelenése alkalmával megragadta az alkalmat, hogy álláspontját kifejtse. Ezek a következők voltak: Románia vegye figyelembe az 1947. május 16-i Protoelet-ban foglaltakat. In-

tekedjék a magyar állam tulajdonát képező javak feloldásáról, hogy a Magyarországra repatriálók ügyének gyors elintézése végett a magyar követség is bekapcsolódhasson, a mezőgazdasági ingatlanok értékesítését ne akadályozzák, és végül kérték: „Megállapítandó a magyar állam részére az a jog, hogy behelyettesíthesse magát bizonyos magyar állampolgárok (nyugatosok) jogaiba, a tulajdonukat képező javak CASBI ellenőrzése alóli feloldása iránti kérelmekben.”

A két ország közötti kulturális, együttműködési egyezmények aláírását óriási propaganda hadjárat előzte meg. A magyar fél úgy ítélte meg: egyebek között a CASBI végleges tisztázására is fel kell azt az időszakot használni.

Az Igazságügyi Minisztérium szakértője a következőket javasolta a függő kérdésekkel kapcsolatban: kivéve a háborús bűnösöket, el kell érni, hogy mindenki visszakaphassa vagyonát. Emlékeztettek arra a nemzetközi gyakorlatra, hogy idegen állampolgár tulajdona, csak *kártalanítással* sajátítható ki.

Magyar érdekeltségek államosítása

Bukarestben 1948. április 14-én a két ország képviselői megállapodtak a magyar állami pénzüzetek helyzetének rendezésében; augusztusban a román fél a magyar felet érintő pozitív nyilatkozatot tett, mégis váratlanul a *Brassói Általános Hitelbank* r.t-t 15.000 lej, a *Kolozsvári Erdélyi Leszámítoló és Pénzváltó Bank* r.t-t 1.120.000 lej; az *Erdélyi Leszámítoló Bank Pénzüzeteteit* 400.000 lej; a *Magyar Általános Iparbank Kolozsvári fiókját* 350.000 lej adóval és illetékekkel sújtották. Ezek meghaladták az intézetek felszámolási értékét, mivel Magyarországnak összesen kb. 3,5 millió lejt kellett volna fizetnie. Ezek a pénzüzetek szintén 1948-ban az államosítás alkalmával a román állam tulajdonába mentek át a magyarországi jogi és természetes személyek vagyonának nagyrészevel együtt annak ellenére – a Magyar Köztársaság Minisztertanácsának 112/48-as számú szóbeli jegyzéke is rámutatott –, hogy a magyarországi államosításkor a romániai magyar vállalati érdekeltségek túlnyomó többsége a magyar állam tulajdonává lett. Tehát, 1948-ban Romániában a magyar állami vagyont

változatlanul kapitalista tulajdonként kezelték Romániában.

Magyarország ekkor hivatalosan is felszólította Romániát, fizessen kártérítést – ilyen egyezmény már volt Csehszlovákia és Bulgária között –, és a kártérítés összegének visszafizetését 10 évben határozták meg. 1949 őszén a közlekedési-pénzügyi tárgyalásokon ezt újból felvetették, de Románia képviselői kereken megmondták: senkinek sem fizetnek kártérítést.

1948. szeptember 21-én készült egy újabb dokumentum – ismét mindkét fél aláírta –, melynek II/2-es pontja így hangzik: „Románia lemond azoknak az ingóságoknak a visszaállításáról, amelyek Magyarországra kerültek...” A mondatot Luca önkényesen megváltoztatta, hogy ti. „Románia nem mond le...” Indoka: „a romániai magyar vagyont a román nép kizsákmányolásával szereztek a magyar urak, tulajdonjoguk ekképp a román proletárokat illeti meg!”

Az 1948-as államosítás alkalmával egyébként 89 természetes jogi személy nyújtott be kérelmet különböző vállalatokra és részvényekre. Ezek összege 1943-as árfolyamon 330.268.257 pengő volt. (Ebben több hitelintézet, nyugdíjtakarékpenztár stb. nem volt benne.)

A két ország közötti tárgyalásokon, jegyzékváltásokban még felbukkant a CASBI. Rendelkezésünkre áll egy 1950. január 3-i, Berei államtitkárnak szóló feljegyzés a Magyarország és Románia között fennálló függő gazdasági, pénzügyi kérdésekről. Ezek elsősorban – szól a beszámoló – a Románia területén található magyar eredetű, illetve magyar érdekeltségű vállalatokra és magyar tulajdonú objektumokra vonatkozik. Csak megismételni tudták: Románia nem hajlandó kártérítést fizetni; s lebecsüli a felszámolandó ill. államosított objektum értékét; olyan magas adókat és illetékeket állapít meg, ami meghaladja a bank vagy vállalat értékét.

(Megemlítendő, hogy ezeken a tárgyalásokon egy sor kérdés fel sem vetődött. Így például az sem, hogy a magyar állam a Szegedről Kolozsvárra visszatért egyetem fejlesztésére 25 millió pengőt költött. Egyes források 1945-ös árfolyamon 10 millió svájci frankra teszik a CASBI által zárolt magyar javakat.)

Adalékok a Gojdu alapítvány 1945 utáni történetéhez

A Gojdu alapítvány a párizsi békekonferencia előtt

A macedoromán eredetű gazdag pesti ügyvéd és képviselő, Emanuel Gojdu 1869-ben végrendeletében alapítványt hozott létre az akkori Magyarország területén élő görög keleti – ortodox – vallású román fiatalok vallási, művelődési igényeinek kielégítésére. Az alapítvány rendezetlensége miatt – 1927-ben zárolták vagyonát – első alkalommal a két állam képviselői 1930. április 27-én Párizsban állapodtak meg, a megállapodást az 1931. XI. törvénycikkelyben cikkelyezték be. A tárgyalások jóval később folytatódtak, a megállapodást az 1937. október 27-iki bukaresti tárgyalások erősítették meg. Eszerint a Gojdu alapítvány megszűnik magyarországi alapítvány lenni, az alapítványból befolyt készpénz és a részvények a román államra szállnak, amely kötelezi magát a kárpótlásra és egy új alapítvány a „Magyarországi Görög Keleti Románok Osztöndij Alapítványa” létesítésére. A megállapodást az 1940. évi XXI. törvény emelte törvényerőre.

1947. június 19-én a budapesti Román Politikai Misszió levélben fordult Magyarországi Külügyminisztériumához, ebben emlékeztetett a két ország között 1937. október 27-én megkötött egyezményre, amely 1940. július 5-én lépett volna életbe.

A levél keltezésekor azonban már folyamatban volt a Gojdu alapítvány ingatlanai részkiadójátásának ügye. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa kisajátítási szakbizottsága javaslata alapján a 2198/1-1942. számú határozatban felhatalmazást adott az elnökség a Gojdu alapítvány Király u. 34.200 hrsz. ingatlanra kisajátítására. Az elnökség tárgyalásokat kezdeményezett az ingatlanokkal rendelkezőkkel a kártalanítással kapcsolatban, de ezek eredménytelenül végződtek. Ezért a polgármesteri hivatal a bírói eljárás folyamatba tétele érdekében az ügyet

átadta a törvényszéknek, amiről a Népjóléti Minisztérium tájékoztatta a Külügyminisztériumot is.

A Külügyminisztérium Politikai Osztálya október 27-iki pro domo-ja felhívta a Jogi Osztály figyelmét, hogy a román kormány a párizsi békekonferencián ismertette az igényét az alapítvánnyal kapcsolatban, amire kérdést a román külügy is állandóan napirenden tartotta. A közelgő magyar-román megbeszélésekre hivatkozva kérték az ügy elintézésének felgyorsítását. „Tekintve, hogy a magyar kormány által felvetendő problémák sokkal nagyobb horderejűek, mint azok, amelyeket a román kormány prezentálni fog, elsőrendű érdekünk, hogy a román igényeket a legnagyobb előzékenységgel és jóindulattal kezeljük” (A „sokkal nagyobb horderejű” ügy természetesen a CASBI volt.) A Jogi Osztály sajnálattal jegyezte meg, hogy a Küm 8. osztályában 30-as években keletkezett négy csomag iratanyag a magyar-román megállapodásról megsemmisült.

A Küm természetesen a román missziót is tájékoztatta, majd levélben kérte az igazságügyi minisztert, hogy az ügyre vonatkozó iratokat kérje magához a budapesti Törvényszéktől, és a döntést egyelőre halassza el. Az Igazságügyi Minisztérium részéről Némethy osztályfőnök vette kezébe az iratot. Ezzel az eljárást felfüggesztették.

November 24-én a román misszió olyan értelmű szóbeli jegyzéket intézett a Kümhöz, mely szerint reményüket fejezték ki, hogy a két ország soron következő államközi találkozásán rendeződik az alapítvány ügye. A Politikai Osztály néhány napra rá november 27-én utalt arra, hogy a kérdés is tárgyalási alapot képez várhatóan, amelyet korábban a román kormány több tagja és Groza miniszterelnök több ízben felvetettek. Bár ők összes ingatlan kisajátításról beszéltek, holott, csak a Király utcai, 34.200 hrsz.-ú ingatlan egy részéről volt szó. Egyúttal ismételt felhívták a figyelmet, hogy a „legnagyobb előzékenységgel” kezel-

jék az ügyet. A román követségre eljuttatott, december 4-i válaszcikkelyben ugyanezt ismételték meg, hogy ti., „kielégítő megoldást” fognak találni.

December 11-én az Igazságügyi Minisztérium osztályfőnöke átiratban azonban leszögezte: a kártalanítási eljárás felfüggesztésére a hatályban lévő jogszabályok nem adnak lehetőséget, mindössze arról lehet szó, hogy a felfüggesztés a kétoldalú tárgyalások idejéig meghosszabbítható. Továbbá felhívta a figyelmet: a tárgyalásokon tisztázni kell az alapítvány megfelelő képviselőjét, mivel az 1940. XXI. törvénycikk hatálybalépése és végrehajtása tekintetében bizonytalanság mutatkozott.

Az Igazságügyi Minisztérium az 1947-es év végén a Kümhöz intézett levélben tájékoztatta a tárca vezetőjét, hogy az iparügyi miniszter 1940. október 15-i 40.580/XV/a/1940. számú rendelete az 1937. évi VI. törvénycikk 13. paragrafusának 1. pontja alapján engedélyezte a 34.200, 34.201, és 34.202 hrsz. alatt felvett ingatlanokon fekvő épületrészek kisajátítását. A székesfőváros közigazgatási bizottsága kisajátítási albizottsága 1943. október 15-i ülésén a 34.200 hrsz. alatt felvett ingatlanra vonatkozó kisajátítási tervet megállapította, a határozat ellen az érdekeltek nem éltek a fellebbezés jogával. A tervet az albizottság 1943. november 30-án elküldte a budapesti törvényszéknek, amely elrendelt a kártalanítási eljárást.

Vita az alapítvány gondnoka és a Magyarországi Románok Kultúrszövetsége között

Az 1948 márciusában megalakult Magyarországi Románok Kultúrszövetsége székháza és a kialakítandó kollégium számára a Népjóléti Minisztérium 44.409/1948.1/3 sz. rendelete értelmében az alapít-

vány tulajdonában lévő 8 bérházban megürült lakásokat a Kultúrszövetség részére zárolták.

A Király utca 13 szám alatt be rendezkedő Magyarországi Románok Kultúrszövetsége nevében 1948. június 17-én Nadabán György főtitkár és Radnót-Roxin György titkár azzal a kéréssel fordult a Kümhöz, hogy a Kutúrszövetség javára oldja fel a zár alól a Gojdu alapítványi jövedelmét, amelyet 1927-ben a Kultuszminisztérium Elnöki Osztálya zárolt. Ennek havi összege a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumnak szóló levél idején 17.500 forint volt. A Kultúrszövetség vezetőségének kimutatása szerint az alapítvány vagyoni állapota az 1937. októberi értékben készpénzben és részvényben a következő volt:

- a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál – 658.844 pengő
- a Budapesti Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál az Albina folyószámlán – 15.253 pengő
- a Budapesti Hazai Bank R.T. számláján – 3 590 pengő
- az ingatlanok kezelőinél – 629 pengő
- Pesti Hazai Első Takarékpénztár részvény – 1831 és fél darab
- Hazai Bank R.T. részvény – 472 darab
- Concordia Gőzmalom R.T. – 3 darab
- Magyar Hadikölcsön Kötvény – 600.000 régi magyar korona

A Nagyszébenben székelő Gojdu Alapítványi Bizottság és a Magyar Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) által kinevezett Gojdu alapítványi gondnok – a minisztérium kezelte az alapítványt és gyakorolta felette a főfelügyeletet –, Ungurean Tamás, Budapest, Holló utca 8 szám alatti lakos 1948. június 18-án küldte el tiltakozó levelét a népjóléti miniszternek a Szövetség részére a minisztérium által kiadott 44.409/1948/I./3 számú rendelettel kapcsolatban. Tiltakozásának adott hangot a Szövetség önkényes lakásfoglalásai miatt.

Tette ezt egyrészt attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy az érvényben lévő nemzetközi egyezmények értelmében a Magyarországi Románok Kultúrszövetségének semmi féle joga nincsen az alapítvány felett. Hivatkozott a nagyszébeni Gojdu Alapítványi bizott-

ságnak a magyarországi román diákoknak adott 1947. augusztus 23-i válaszára. A diákok azt kérték, hogy a Budapesten felállítandó román népi kollégium részére elfoglalhassanak néhány lakást. A nagyszébeni bizottság azzal utasította ezt el, hogy amíg az alapítvány sorsa nincs elrendezve, addig semmiféle joguk nincs a vagyonához. Ungurean felhívta a figyelmet, hogy a Romániában 1938. január 17-én, Magyarországon 1940. július 20-án beiktatott törvény II. pontja kimondotta, hogy a végleges likvidálásig a Gojdu alapítvány Magyarországon a külföldit megillető jogokat fogja élvezni, a IV. pont szerint az egyezményt sem a két ország, sem a magyarországi görög keleti vallású románok nem támadhatják meg. Nem volt mellékes Ungurean számára az sem, hogy a lakásfoglalások miatt elesett a lakások lelépési díjától.

A kérdés természetesen nagyobb horderejű volt annál, sem hogy az alapítvány budapesti gondnoka és a Kultúrszövetség közötti vitára korlátozódjon. A külügy sem képviselt egységes álláspontot. Az sem egyszerűsítette le a döntést, hogy a Gojdu alapítvány felett a VKM gyakorolta a főfelügyeletet, mely főhatóság államtitkára, Alexits György volt egyben a Kultúrszövetség elnöke is. A Küm politikai osztályának végül is az volt a véleménye miután a VKM megküldte a Kultúrszövetség kérelmét az alapítvány vagyonának zár alól történő feloldása és a Kultúrszövetség rendelkezésére bocsátása érdekében, hogy az ügyet a magyar-román kulturális vegyesbizottság elé kell terjeszteni.

Tárgyalások eredmény nélkül. Az államosítás

Rajk László külügyminiszter 1948. október 9-i keltezésű, a Vallás és Közoktatási Miniszterhez, Ortutay Gyulához intézett pro domo-ja felkérte a minisztert, aki az év októberében az alapítvány vagyonának zár alóli feloldása és hozzáférhetővé mellet állt ki, hogy az október 15-i vegyesbizottsági ülésre a VKM küldje el a maga szakértőjét, a közalapítványi igazgatóság képviselője személyében.

A magyar-román kulturális vegyesbizottság október 12-i ülésén Nógrády államtitkár annak a véleménynek adott hangot, hogy az alapítvány ügye nem kulturális, hanem vagyoni jellegű, és ezért nem ajánlotta felvételét a vegyesbizottság ülésének témái közé. A kulturális vegyesbizottság megbeszélései tehát nem hozták meg a várt megoldást. Így a Küm berkeiben 1948 decemberében még mindig az foglalkoztatta az érdekelteket, hogy a magyar kormánnyal szemben ki képviseli a Gojdu-alapítványt: a gondnok, vagy a Magyarországi Románok Kultúrszövetsége?

Az Igazságügyi Minisztérium államtitkára, dr. Hajdu Gyula a nemzetközi jogra hivatkozva 1949. január 11-iki átiratában, amelyet a vallás és közoktatásügyi miniszternek is megküldött, arról tájékoztatta a külügyminisztert, hogy általában két állam között megkötött nemzetközi egyezmények érvényüket veszítik, ha hadiállapot áll be, annak megszűnése nem azt jelenti, hogy az egyezmények automatikusan ismét hatályba lépnek. Erre az álláspontra helyezkedett a román fél is. Az államtitkár még azt is hozzáfűzte, hogy a románok újabb szerződés megkötése nélkül olyan nemzetközi egyezményeket sem tartottak be amelynek mindkét ország tagja. Például a kiskorúak gyámságára, a házasság felbontására vonatkozó eljárásokat.

Az államtitkár határozottan azon az állásponton volt, hogy a Gojdu alapítvánnyal kapcsolatos 1944 előtti megkötött egyezményeket és azok törvénybe iktatását érvénytelennek kell tekinteni. Ilyen körülmények között – folytatta levelét az igazságügyi minisztérium államtitkára – a vallás és közoktatásügyi miniszter 31/1927 számú rendelete az alapítvány magyarországi vagyonának zárolására érvényesnek tekinthető. A vagyon feletti rendelkezési jog a miniszter 92.309/1934 számú leiratában kinevezett zárgondnokot, Ungurean Tamás görögkeleti lelkészt illeti meg. Az államtitkár szerint sincs tehát rendezve az alapítvány ügye, azt a két ország közötti tárgyalások eredménye hozhatja meg. Felhívja a figyelmet – és ez új momentumnak tűnik –, hogy az 1937-es megállapodás arról is szólt, hogy Ro-

mánia a Gojdu alapítvány vagyona ellenében átadja a Háromszéki Tanalapot, a Nagyszebeni Teréz Árvaház és a Kolozsvári Vörös Kereszt vagyonát. A tárgyalások során tehát ezt is figyelembe kell venni. A Külügyminisztérium a bukaresti magyar követségnek küldött tájékoztatója már tartalmazta az 1937-es megállapodás ezen fejezetét is.

Az Igazságügyi Minisztérium államtitkára átiratban felvette: arról, hogy a vallás és közoktatásügyi minisztérium főfelügyelői jogkörénél fogva átadta volna az alapítvány vagyonát kezelésre vagy használatra, nincs tudomása. Az illetékes tárca január 22-én arról számolt be a külügyminiszternek, hogy nem tett ilyen értelmű intézkedést.

Ugyanezen év, 1949. május 19-re közös álláspont kialakítása végett Sebestyén Pál romániai magyar nagykövet arra hivatkozva, hogy a kulturális kapcsolatok állása esetlegesen meghaladta az alapítvány célkitűzéseit – azaz olyan jók a kapcsolatok, hogy nincs szükség a hazai románság kulturális életét támogató külön alapítványra – értekezletre hívta a Kümbe az igazságügyi, a vallás és közoktatásügyi tárca és a Közalapítványi Igazgatóság képviselőit. Az ülésen természetesen a Küm nemzetközi jogi és tájékoztatási főosztálya is képviseltette magát.

Az értekezleten újból megállapították, hogy az 1940:XXI. tc. életbelépésére a két ország közötti háborús események miatt nem került sor. Ekképp az alapítvány nem tekinthető külföldi jogi személynek, és a VKM közigazgatási zárlata alatt működik. Felvetődött még, hogy kezdeményezze-e a magyar fél a helyzet megváltoztatását. A jelen lévők egyetértettek Nógrádnak a magyar-román kulturális vegyesbizottság elmúlt év szeptemberében elfogadott állásfoglalásával, hogy ti. a magyar fél ne lépjen fel kezdeményezően. Az a vélemény is megfogalmazódott, hogyha külföldi jogi személy lenne az alapítvány, a kisajátítást a nemzetközi jog általános elvei sem akadályoznák meg. Az értekezlet döntése azt jelentette, hogy az igazságügyi minisztérium a kisajátítási eljárás befejezése érdekében a bíróságtól felkért iratokat vissza fogja küldeni. Megállapodtak abban, hogy amennyiben a román fél újból felveti az alapítvány

tulajdonjogának kérdését, akkor ismét foglalkozni fognak az ügyvel. Erről az igazságügyi minisztert is értesítették. Az átirat másolatát megkapta a vallás és közoktatásügyi miniszter is.

A Közületeket Elhelyező Bizottság részéről az intézmény főtitkára 1951. május 29-i levelében tekintettel arra, hogy a Bizottság a Gojdu alapítvány tulajdonát képező három helyiséget lakás céljára akarta kiutalni, arra kérte a külügyminisztert, hogy ezzel kapcsolatban sürgősen fejtsse ki álláspontját. A határozat ellen egyébként Ungureanu Tamás április 16-án fellebbezést nyújtott be. Egy júni-

us 13-i feljegyzésből az derült ki, hogy a külügyminiszter nem látta indokoltnak helyt adni a fellebbezésnek.

A levéltári források ennyit rejtettek magukba. Tehát mind a CASBI, mind a Gojdu alapítvány ügye tisztázásra vár.

Lipcsy Ildikó

A belényesi templom

A szilágysomlyói református népiskola története

Az adománylevél - vizsontagságos évek

Iskolánkra vonatkozó legrégebbi adatunk *Bethlen Gábor* fejedelem-ségének idejéből való. *Bethlen Gábor* fejedelem megerősíti a *Báthory Gábor* fejedelem adományát a szilágysomlyói ev. ref. papnak, és ugyanakkor a lecsméri dézsmát a somlyói rektornak adományozza. Ezen adománylevél kelt Nagyváradon 1614. december 4-én.

Az 1615-ik évben Kis-Dobszai Dániel elhalálozván, a nagynevű fejedelem egy újabb adománylevelével a kémeri és dörzsöki határnak bor, búza, rozs, árpa, zab, len, kender, köles, lencse, borsó, bab és mindennemű gabonának dézsmáját akkori somlyói ev. ref. pap Nagylaki Bernáthnak – a lecsméri dézsmát pedig a somlyói ludi magister (iskolamester) Sályi Tamásnak s ezek minden következő utódainak adományozta.

Ezen adománylevelét következtében, ugyanazon évben, nevezett papot és tanítót Kraszna vármegye szolgabírái Bulyeri Kis Jakab és Rátuni Rátóni István, a dézsmá elvezetésébe ünnepélyesen beiktatták. Ezen beiktatás megtörténtéről hiteltel tanúságot tesz, egy 1618. május 22-én Nagyváradon kelt adománylevelével, melyet maga *Bethlen Gábor* fejedelem, Péchy Simon cancellár és Bülönyi Gáspár secretárius írtak alá. Ezen adománylevelében egyszersmind nemes telkeknek nyilvánítanak s minden előjogokkal felruháztatnak azon telkek, melyeken a templom, papi és tanítói lakok fennállanak.

Ebben az időben a rom. katolikus egyháznak is megvan a mestere s a két mester a lecsméri dézsmán úgy osztozott, mint papjaik a magukén. A mestereknek az ügynevezett pennabér járt, amit akkor kellett beszédniök, mikor a papok dézsmáltak. A somlyói hallgatók a mesternek tíz öreg véka búzát, készpénzben tíz forintot adtak.

1688-ban amidőn harangláb szép két haranggal, valamint papilak, az iskolánál a mesternek különös ház, kamarájával, pitvarával, azon fedél alá tanterem építettet. A tantermekben néhány selyem-, s közönséges zászlók, dob, festett táblák, szeptrum, stb. Jó mesterek hol Debrecenből, hol Kolozsvárról hozattatván, oly kiváló iskola lett, hogy syntaxisták, poéták, s rhetorok is voltak, oly szép számú hallgatóval, hogy vidéki magyar sőt román nemesség is gyermekeit tanulás végett ide hozták. Nagyobb s kisebb csengettyű is volt, melyeknek nagyobbika valamely „lárma” alkalmával húzatott meg, s ugyancsak a mester udvarán volt felállítva. Ezt a csengőt később sokat keresték, de a hegyről az árvízzel együtt lefolyt fővényvel feljebb tévén az iskola udvara, sohasem találták meg. Mesteren és preceptoron kívül, kántor is tartatott s mindeniküknek tisztességes fizetésük volt. A leánygyermek tanítását a kántor végezte.

1703. október 7-én *II-ik Rákóczy Ferencnek* szabadságért küzdő serege, a labancokkal szemben Szilágysomlyó alatt csatát veszítvén, a császári sereg a várost hatalmába kerítette s nemcsak az egész várost feldúlta, hanem a ref. templomot, haranglábát, az abban levő harangokkal együtt, papi és tanítói lakokat felégette s a földdel egyenlővé tette.

Végre 1711-ben a *Rákóczy* küzdelemnek megszűnése után, a császári sereg is megszűnt, e sokat háborgatott várost, s különösen a ref. egyházat zaklatni s pusztítani. A zavargós idők elől elmenekültek lassanként hazakerülvén, a reformátusok is az újra alkotás nagy munkáját megkezdették. 1711-ben felállították a papiházat. A következő két esztendő a rektori, kántori lakok és az iskolák felépítésére fordította az egyház.

Körülbelül 30 év elteltével a leégett papilak helyébe újat építettek,

továbbá a kántori ház és leányiskola is romladozó állapotban lévén, új kántori házat építettek.

Az újjáépítéstől az iskolás oktatás szüneteltetéséig

Kevés pihenés után, tekintettel arra, hogy a fiúiskola is használhatatlanná vált, az egyház elhatározta, hogy a régi roskatag faépület helyébe új kőépületet fog emeltetni. És ez elhatározás tetté is vált, mert a fáradhatatlan egyház 1781-ben hozzáfogván az építéshez, a két tanteremből s a rektor számára két szobából és konyhából álló díszes kőépület 1782 november közepén rendeltetésének átadatott. Ezen építkezéseknél, az egyház híveinek áldozatkészsége és munkássága mellett, kiemelendő *Pataky István* gondnok fáradhatatlan ügybuzgalma.

1809-től békében élt az egyház egy darabig. E korszakban veretett jegyzőkönyvek tanúsítása szerint, az iskoláztatásra is nagy gondja volt az egyháznak, amit többnemű intézkedések, de főleg az 1825. augusztus 28-án tartott egyházi tanács ama határozata bizonyít, mely szerint „azon szülők, kik gyermekeiket iskolába nem akarnák feladni, azokat arra tisztí hatalommal is szorítani fogják.”

1834. május 14-én tartott ülésen, a presbiterium felterjesztést intézett az egyházmegyei közgyűlés útján a főhatósághoz amiatt, hogy a rom. katolikusok a protestáns lelkész által szükségből teljesített kereszteleseket érvénytelennek tekintik és újra keresztelik, továbbá a rom. kath. és gör. kath. lelkészek nem engedik, hogy gyermekeiket a protestáns iskolába járassák – végre a vegyes házasságból származott gyerekeket, az országos törvény ellenére, mind a katolikusoknál követelik kereszteltetni.

Az 1848–49-es évek küzdelme az egyházra nézve is súlyos hatással volt. Ugyanis azon községek, melyeknek 10-ed jövedelme az áldott emlékezetű fejedelmek által a szilágysomlyói lelkésznek és rektorának adományoztatott, a tized fizetést a szabadságharc leveretése után megtagadván, az egyháznak papi és tanítói fizetéséről kellett gondoskodnia.

1849-ben az egyház kimondotta, hogy visszavárás mellett addig míg a dézsma-illeték a magas kormány által jóváhagyatik, a rektori fizetést 200 forintban állapítja meg.

A vesztett dézsma kárpótlásának jóváhagyása 1866. augusztus havában megtörtént, az egyház szabadabban lélekzelhetett, mert azon év november 1-től kezdve, rektorának 300 forint helyett csak 150 forintot kellett az egyház pénztárából fizetnie.

1868-évben a papilak, kántor lak és leányiskola átalakított, új cserépfedél alá vétetett s egészen új ajtókkal és ablakokkal lettek ellátva. 1869. november 9-én az egyház az 1868 évi 38-ik törvény hatása alatt kimondotta, hogy miután jövedelmi források hiányában óhajtásának és a kor kívánalmainak megfelelő iskolát fenntartani nem képes – azt beszünteti és híveinek gyermekeit a felállítandó községi iskolába fogja járatni. Egyházunknak ez eljárását nem is volt oka megbánnia, mert a hat jóra való tanító által kitűnően vezetett iskolában ref. gyermekeink sokkal alaposabb oktatást nyertek, mintha egyetlen tanítótól kívánták volna a népoktatási törvényben követelt tantárgyak közlését, mert megadták volna a felekezeti jelleget, de nem érhatték volna el az ismeretek kellő gyarapítását.

Felekezeti iskolánk tehát 1869-től szünetelt egészen Magyarország összeomlásáig, amikor is Szilágy megye is Romániához csatoltatott.

1919. augusztus 10-én Zsigmond Károly ref. lelkész, előterjeszti a presbiteriumnak Igazgató Tanácsunk 1583–1919 sz. körlevelét, amelyben felhívja az egyházközségek presbiteriumait, hogy ott ahol népiskolai tanköteleseink magyar nyelvű oktatása másképp nem biztosítható, a jövő iskolai évben maguk tartsanak fenn ilyen iskolát a

hívekre kivetendő rendkívüli iskolai adóból, és a tankötelesektől szeden-dő iskolafenntartói járulékokból.

Ezen körlevél felhívására, 1919. december 7-én, Szabó István gondnok indítványára, presbiterium kimondja, hogy a következő iskolai évre ismét felállítja felekezeti iskoláját.

1919 végén, valamint 1920 év első negyedében, társadalmi gyűjtéssel igyekszik az egyház az iskola újbóli felállításához szükséges pénzt előteremteni. Így a református növendékek az 1919/20. iskolai évben a rom. kath. népiskolába jártak. Akadályozta az iskola felállítását az a körülmény is, hogy az iskolának szánt régi épület bérlője, Léderer Menyhért nem akart kiköltözni.

1920. április 25-én tartott gyűlésen a presbiterium az Igazgató Tanács 368-1920 számú körlevelének hatására kimondja, hogy az 1920/21. tanévre a református népiskolát beállítja külön a fiú és külön a lány tankötelesek részére és 4 kántortanítói állást szervez s az iskola nyilvánossági jogának megadása végett illetékes helyre folyamodik. Presbiterium a díjleveleket 1, 2, 3 és 4 kántortanítói jelzéssel a következőkben állapítja meg. Javadalmak az egyházközség pénztárából havi előleges részletekben 1000 korona.

Az 1920 évi június 6-án tartott gyűlésen, presbiterium a tantermek elhelyezését a következőkben mondja ki: A régi kántori lakásban két tanterem létesítetik, ahol dél előtt a fiúk, délután a lányok tanulnának.

Megindul a felekezeti oktatás

Az 1920/21 iskolai évre 93 fiú és 79 leány, összesen 172 tanuló iratkozott be. Az 1920. augusztus 15-i gyűlés jegyzőkönyvének 88 pontja szerint a román állami iskola az ott lévő felesleges padokból 12 darabot ígért, 2 táblát, 2 számológépet, valamint fali „Himnusz” és 1 db fogast át is adott. A rom. kath. lelkész megígérte, hogy a felesleges iskolai padokat használat végett kölcsön adja. Továbbá Karsay Sándor egy kályhát, Bogdán István egy

kis asztalt adtak használatra. Török Lajos igazgató egy asztalt aján-dékozott. Rác Gyula pedig 2 régi fogast kijavított és ajándékba még 2 kisebb fogast csinált. Az 1920 évi december 12-i gyűlés határozata értelmében a ref. tanítók, az egyházi adók alól mentesítve vannak.

1921. február 1-én illetve 3-án Török Lajos, Horváth Zsigmond és Horváth Aranka állásáról lemondott és az iskolát elhagyta. Az iskolai év hátralevő részére Török Lajos helyére Bogdán István ny. áll. el. isk. igazgatót ideiglenes óraadó tanítói minőségben, a Horváth Zsigmond helyére Tökés Gyula szilágysámsóni ref. kántortanítót, a Horváth Aranka helyére Tökés Gyuláné sz. Szalay Hedvig volt áll. el. isk. tanítónőt rendes tanítói minőségben választja meg a presbiterium.

A Tökés házaspárt beköltözéséig Bogdán István és Szalay Hedvig helyettesítette, mely helyettesítésért, a helyettesített napokra presbiterium kiutalta a helyettesítési díjat.

1921. július 17-én bejelenti Zsigmond Károly lelkész, hogy a kölcsön kapott padokat visszakerik és mivel az egyháznak nincs elegendő pénze, a lelkész felutazott Kolozsvárra, feltárni az iskola helyzetét, ahonnan azzal az ígérettel jött vissza, hogy augusztusban kiutalják az elmaradt segélyt. A 3695/1921. sz. Püspöki körlevélre, presbiterium 1921. aug. 7-én anyagi nehézségek miatt aggodalmát fejezi ki az iskola további működése iránt, de Istenbe vetett bizalommal kimondja, hogy továbbra is fenntartja és a múltévi tanítói kar Tökés Gyula, Tökésné Szalay Hedvig és Bogdán István továbbra is megmarad.

1921. szept. 18-i gyűlésen Tökés Gyula kéri, mivel a városban nem kap lakást, egyház adja át a tanácstermet és irodát. 1921/22 évre beiratkozott 194 növendék, 20 pad volt (4 személyes), s még csináltattak négyet. Már itt állandóan baj van a lakás miatt, tanító a városban nem kapván lakást, az egyház pedig nagyon szűkmarkúan, hol az iskola melletti szobát, hol a harangozó lakást ajánlja fel a tanítónak.

Az 1922. ápr. 18-i gyűlésen az elnök felolvassa Tökés Gyula, Tökésné Szalay Hedvig kérést, hogy

ne a múlt évi, hanem a püspökileg megállapított magasabb fizetés kiutalását kéri, ellenkező esetben a közig. bizottságnál és tanfelügyelő-ségnél jelentést tesznek. Presbiterium visszautasítja és feljelentést tesz Püspökségnek, azért a fenyegetés szerű hangért. Erre Tőkésné Szalay Hedvig nyilatkozatban aláírását visszavonja.

1922. aug. 6-i gyűlésén Bogdán István lemondását jelenti be. A presbiterium a lakásínségre való tekintettel, kéri Igazgató Tanácsot, hogy jövő isk. évre, nőtlen tanítót nevezzen ki helyébe.

Ig. tanács 6399/1922 sz. rendelettel Kiss János tanító neveztetett ki, aki állását 1922. okt. 29-én foglalta el. 1923. jan. 14-i gyűlésen elnök bejelenti, hogy Tőkés Gyula igényt tart a presbiteri tisztásra. Presbiterium visszautasítja azzal, hogy nem tekinthető állandó jelleggel megválasztott tanítónak.

1923. febr. 22. Polgármester nem utalja ki az 5%-os (miniszteri leg elrendelt adót) segélyt. 1923. júl. 17. 4804/1923. sz. püspöki rendelet értelmében minden tanítói állás után 1918-tól kezdve 24 lej az egyház pénztárába mint nyugdíj-rulékot, további utasításig külön kell kezeljen. Presbiterium kimondja, hogy év végén amennyiben pénzfelesleg mutatkozik, az erre a célra kezelendő.

Válságos esztendőök

1923. szept. 4-én a helybeli hatóság iskolánk épületét lepecsételtette. 19-ére az elnökséget a lakásbizottság elé idézték, ahol megtudták, hogy az épületet el akarják rekvirálni és 30 napi haladékot adtak az iskola esetleges megnyitásáig. Presbiterium a határidő letelte előtt írásban tiltakozik.

1923. nov. 25-i gyűlésen elnök bejelenti, hogy október közepén, amikor még rekvirálási jog nem volt, iskolaépületeket az állami líceum részére lerekvirálták, és kéri a havi bér megállapítását, melyet havi 500 lejben állapítanak meg, az esetet pedig megütközéssel veszik tudomásul.

1924. márc. 26-i gyűlésen elnök bejelenti a főhatósági 1368/1924 sz. leirat tartalmát, mely szerint a

Közokt. Min. többszöri megkeresésre adott válaszában az iskola bezárását továbbra is fenntartja.

1925. május 17-én a a lelkész felolvassa az Ig. Tanács 4160/1925. II. sz. körlevelét melyben a magánoktatásról szóló állami törvénytervezetet ismerteti, mely ha életbe lép, magyarságunk, egyházunk, kultúránk forog veszélyen, ezért a presbiterium kéri Püspök urat,

hogy tiltakozó jegyzékét adja be Öfelségének a Királynak.

1925. aug. 9-én Ladányi Ödön kántor és Zsigmond Károly lelkész közötti egyenetlenkedés következtében, egyházkerületi fegyelmi bíróság kántor aa.-t állásából elmozdította. A kántor ügyből kifolyólag keletkezett viszály miatt, presbiterium egyelőre nem választ kántort, hanem kéri Püspök urat, nevezzen ki egy kántortanítót ideiglenes minőségben 1 évre. Presbiterium az 1926. szept. 16-án tartott presbiteri gyűlésen (106. §) kimondja, hogy amennyiben a pályázati hirdetés másodszer is szüksé-

A magyarremetei templom

gessé válna, a kántori javadalom emelésére a Bánffy birtokból kapott 8 hold földet átadja és a hirdetésen is jelzi. 1928. júl. 2. Nagy Mihály tasnádi kántortanítót megválasztják kántortanítónak (2. §), de mivel nem hajlandó júl. 1-jén elfoglalni, presbiterium a megválasztását visszavonja.

1928. júl. 25-én (85. §) a pályázat meghirdetésére 1 pályázó Sarkadi András jelentkezett. Presbiterium kimondja, hogy a díjlevelet megállapító jegyzőkönyvből a kántortanítónak járó 5 hold föld haszonélvezete kimaradt és ezt helyesbíteni kívánja, a pályázatot eredménytelennek nyilvánítja és elhatározza a pályázat megújítását.

1928. VIII. 29. (103. §) Presbiterium kimondja az orgona megjavítását.

Tanítók, tanítónők

1928. szept. 19. (114. §) kántortanítói állásra hirdetett pályázat sikertelen volt. Presbiterium a hirdetést megismétli és beleírja, ha a dalárdával megegyezik onnan is kaphat havi 500-1000 lejt.

1929. I. 18. (2. §) Presbiterium kéri Kelemen Pál helyettes kántortanító kinevezését, vagy meghívását mondja le. 1929. febr. 15-én Kelemen Pál elfoglalja állását. 1929. szept. 4-én Köblös Endre lelkész felhívására (97. §) presbiterium kimondja, hogy a tanácsstermet 10 méterrel meghosszabbítja és autorizáció iránti kérés adandó be az illetékes hatáshoz, még 1930. jan. 1-je előtt, hogy a jövőn évben már megnyitható legyen az iskola.

97725/1930. sz. alatt Közokt. Miniszterium ideiglenes autorizációt ad az iskola megnyitásához. Tanítója Kelemen Pál szept. 1-től.

1931. aug. 20-án (45. §) elnök bejelenti, hogy mivel Kelemen Pálnak a képesítő vizsgája nem sikerült a miniszteri rendelet értelmében nem alkalmazható.

Igazgató Tanács az 1931/32. isk. évre Varró Lőrincz kántortanítót nevezi ki. II. tanerő: nincs bejegyzés. 1932/33. második tanerő Benedekfy Erzsébet. 1933. június 22-én presbiterium beállítja az V-VI. osztályt. 1933. szept. 21-én elnök be-

jelenti, hogy Nemes Jánost megválasztották a Bethlen Gábor tanítóképző gyak. iskolai tanítónak, aki azt el is fogadta. Valószínű, hogy Nemes János az 1932/33-as isk. évben tanított Szilágysomlyón.

1933. okt. 13-án lelkész aa. jelenti a presbiteriumnak, hogy a III. i. állásra esperes úr Nagy Mihályné érszólósi tanítónőt nevezte ki az 1933/34. iskolai évre ideiglenes minőségben. Javasolja továbbá, hogy Nemes János helyére helyettes kántortanítói minőségben neveztesse ki a presbiterium Handlery Kornéliát. Az esperes úr bár tiltakozik, de küldöttség adja elő a presbiterium óhaját. A küldöttség tagjai Dr. Nagy Lajos gondnok, Dr. Nádudvary Jenő és Szekeres Elek.

1934. febr. 12-én Veres Béla kántortanító, Nagyné László Borbála és Benedekfy Erzsébet tanítónők esküt tesznek. 1934. szept. 4-én tartott presbiteri gyűlésen (64. §) kéri Főtiszteletű Püspök urat, hogy Benedekfy Erzsébet és Nagyné László Borbála tanítónők helyett (román nyelv nemtudása miatt) Handlery Kornélia és Nemes János tanítókat nevezze ki, amennyiben nem lehet, Nemes János helyett Kelemen Pált nevezze ki, hogy az iskola ne legyen veszélyeztetve.

1935. szept. 5. Főtiszteletű Püspök úr Benedekfy Erzsébet helyett Zoványi Berta krasznai tanítónőt nevezi ki. Presbiterium nem nyugszik bele a kinevezésbe és kéri helyette Kelemen Pál abrudi kántortanító kinevezését.

Az 1935/36. isk. évre Veres Béla kántortanító kerül kinevezésre.

1936. szept. 1-ével Főtiszteletű Püspök úr Czirják Anna bogdándi tanítónőt nevezi ki a szilágysomlyói ref. iskolához.

1936. szept. 20-án lelkész aa. jelenti, hogy Veres Bélát megválasztották a resicai iskola kántortanítójának és itteni állásáról lemondott. Presbiterium kéri Főtiszteletű Püspök urat, hogy románul jól tudó és dalárda vezetéshez értő, zeneileg jól képzett kántortanítót nevezzen ki Veres Béla helyett. Így 1936. dec. 1. hatállyal Fodor László domakosi kántortanítót nevezi ki igazgatóság kántortanítónak. Tehát 1936. szept. 1-től a szilágysomlyói ref. elemi iskolánál Czirják

Anna, Zoványi Berta és dec. 1-től Fodor László tanítók működnek.

Mivel a ref. iskolának nem volt nyilvánossági joga, ami azt jelentette, hogy minden év végén tanulói az áll. isk. igazgató jelenlétében kellett vizsgázzanak, 1938-ban a tantestület, presbiteriumon, Ig. Tanácson keresztül kéri a Tanügyi Minisztériumtól a nyilvánossági jog megadását. 1939. januárban a Miniszterium által kiküldött főtanfelügyelő megvizsgálta a tanulók ismeretét és tanterem helyzetét. Megelégedésének eredménye nyomán 1939. aug. 28-i leirattal Miniszterium közli, hogy a szilágysomlyói ref. elemi iskolának (127590/1939 sz. rendelet) megadja a nyilvánossági jogot 3 tanerő és 3 tanterem (egyenként 45, 50 és 25 tanuló részére). 1930-tól már I-VIII. osztály működik. Ezzel megszűnt az áll. isk. előtti vizsgáztatás.

Tanerők nehéz anyagi körülmények között végezték munkájukat, tekintettel arra, hogy állami támogatásban nem részesültek 1940-44. között a magyar államtól. Az egyház, szegénysége miatt nehezen tudta tanerőit és isk. fenntartását biztosítani. 1940. szept. 1-jén Zoványi Berta Zsibóra való áthelyezésével, Ig. Tanács Burián Sarolta paniti tanítónőt nevezi ki. Így működött aránylag békességben az iskola. 1948. szept. 1-ig az az a felekezeti iskolák államosításáig. Az iskola épületei tanfelszerelése átmentek az állam tulajdonába. Később a régi épületet részben lebontották, átalakították iroda és szódavíz üzem létesült helyébe. Az 1930-ban épített két tantermet magánlakássá alakították át.

Ezzel megszűnt a szilágysomlyói ref. népiskola léte. Fodor László, Fodorné Czirják Anna és Burián Sarolta tanítók a magyar tannyelvű áll. iskolához nyertek kinevezést.

FORRÁSMUNKÁK:

1. Az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház 1878. évi névkönyve.
2. Petrillor: Szilágysomlyó monográfiája
3. A szilágysomlyói ref. presbiterium jegyzőkönyvei.

ERDÉLY MEGSZÁLLÁSA – 1944

Kormánybiztosi tevékenységem

...1944. szeptember hónap 2-án késő este kijött hozzám Bethlenbe Dálnoki Veress Lajos hadseregpáncsnok és közölte velem, hogy ki vagyok nevezve a keleti hadművelleti területre – mely a tíz észak-erdélyi vármegyére terjed ki – polgári kormánybiztosnak és feladatom a polgári lakosság érdekeit védeni, illetve képviselni. Amint mondotta a tegnapi – elsejei – hivatalos lapban már közzé is van téve a kinevezésem.

Engem fölöttébb meglepett ez a hír, mert soha senki meg sem kérdezte tőlem azt, hogy hajlandó vagyok-e egy ilyen fontos és kényes megbízatást elvállalni? Egyszerűen kész helyzet elé állítottak. Másnap reggel mégis beutaztam Kolozsvárra, hogy onnan, távbeszélőn felvegyem a kapcsolatot Budapestrrel és ezen ügyre vonatkozólag bővebb felvilágosítást kapjak Lakatos miniszterelnöktől.

A vármegyházáról kapcsolattam az elnökséget és percek alatt sikerült Lakatossal beszélnem. Kisé szemrehányó hangon mondtam neki, hogy intézkedésükkel – megkérdetlenül – milyen nehéz feladat elé állítottak engem. Mentegetőzött, mondván, hogy az események egymást kergetik, habozni nem lehetett, azonnal cselekedni kellett. A hivatali elődömet fel kellett sürgősen menteni, a fontos posztot egy napig sem lehetett üresen hagyni. Rólam tudták, hogy minden körülmények között helytálló és nem vesztsem el a fejemet, idegeim rendben vannak; így kellett rögtön az én személyem mellett döntsének. Nagyon kért, hogy ne utasítsam vissza intézkedésüket, ne hagyjam cserben őket.

Kértem, hogy legalább szabjanak pontos korlátokat, melyeknek határain belül szabad kezét biztosítanak nekem. Korlátokat megszabni nem lehet – volt a válasz, hiszen a helyzet napról napra, óráról órára változhat; két jó segítségem van; a józan

eszem és a lelkiismeretem, ezek mindig megmondják, hogy mikor, mit kell tennem. Amíg annak lehetősége fennáll, addig rendszeresen tájékoztassam őt a helyzetről; ha ez a lehetőség, bármilyen oknál fogva megszűnik, akkor az egész kormány hatásköre automatikusan átszáll reám.

Előbb arról volt szó, hogy külön távbeszélő vonalat építenek nekem a miniszterelnökséig, de ez műszaki akadályok folytán nem valósulhatott meg; a már meglévő vonalak pedig állandóan a katonaság részéről voltak lefoglalva. Így, úgyszólván az első naptól kezdve emancipáltam magamat és csak akkor zavartam a kormányelnököt, ha néha-néha könnyen kaptam kapcsolást.

Lakatos még egy belügyminiszteri rendeletet hozott tudomásomra, mely szerint a Székelyföldről kiszorult tisztviselők nálam tartoznak jelentkezni; ezekből azokat és annyit tartassak vissza, akikre és amennyire szükségem van, ezekből szervezzem meg a kormánybiztosság tisztviselői karát.

És itt kezdődött a csalódások sorozata, csalódások az emberekben.

A Székelyföldről kiszorult tisztviselők zöme egyáltalában nem is jelentkezett nálam, azok pedig, akiket a szórványosan jelerőkezőkből magam mellé kijelöltem és visszatartottam, ezt minden megjegyzés nélkül tudomásul vették, de lehetőleg még ugyanazon a napon továbbállottak és pedig anélkül, hogy ezt nekem bejelentették volna.

Mindegyik menekült, mint a patkányok a sülyedő hajóról, mindegyik mentette az irháját. Megtehettem volna azt, hogy a belügyminiszter útján visszarendeltetem őket, de milyen segítséget várhattam volna tőlük olyan szegénységi bizonyítvány után, amilyent ők saját magukról így kiállítottak? Hagytam tehát szaladni a nyomorultakat és magam mellé Kolozs vármegye központi tisztviselői közül választottam egy párat.

Került még egy önkéntes munkatársam, kit nem kötött ugyan semmiféle miniszteri rendelet, de kötött egy ennél is súlyosabb parancs – a becsület parancs szava. Az illető dr. Pál Gábor, Csík vármegyei országgyűlési képviselő volt, ki önként ajánlotta fel minden ellenszolgáltatás nélkül munkásságát. Benne egy kiváló segítséget nyertem, ki a legnagyobb recsegés-ropogásban is hűségesen kitartott mellettem a legutolsó napig, október tizedikéig, amikor is széjjelváltak életünk útjai. Egyenes jellemű, bátor kiállású embernek ismertem meg és csak igaz megbecsüléssel gondolhatok vissza reá.

Az egyes hadművelési területeket a 3.110/1944. számú ME rendelet alapította meg és ezeket a Budapesti Közlöny szeptemberi száma is ismertette. Engem a keleti hadművelési terület érdekelt, melyhez Szilágy, Kolozs, Szolnok, Doboka, Beszterce-Naszód, Maros-Torda, Udvarhely, Csík és Háromszék vármegyék területe, valamint Szatmár vármegyének az á) pontban nem említett része, továbbá Bihar vármegyének Eledsi, Margittai, Nagyvárad, Székelyhídi, Szalárdi és Érmihályfalvai járásai, azonkívül Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti és Marosvásárhely törvényhatósági jogú városok tartoztak. A hadművelési területi kormánybiztosok hatáskörét, jogkörét a Belügyi Közlöny „Rendeletek” rovatában 209. szám alatt leközlött 1.500. ME rendelet ismerteti részletesen.

E rendeletnek 2. § 1. pontja szerint a hadművelési területen működő valamennyi állami, törvényhatósági és községi hatóság, hivatal és intézmény, valamint kormányhatósági felügyelet alatt álló testület és szervezet felett a legfelsőbb felügyeleti és ellenőrzési jogkört a hadművelési területi kormánybiztos gyakorolja. A továbbiakban kimondja a rendelet, hogy ha a hadműveletek miatt a minisztérium és a hadművelési terület között az összeköttetés

megszakad, akkor az egyes minisztereket megillető ügyintézkedési hatáskör, ideértve a végső fokú fellebbezési jogkört is – minden külön intézkedés nélkül – átszáll a kormánybiztosra.

Amit én szeptember hó közepén, önhatalmúan, saját kezdeményezésből és saját felelősségemre megtettem, azt a magyar kormány két héttel később, szeptember hó végén szankcionálta. Ekkor jelent meg a 2641/Föv.-ségi újabb rendelet éspedig IX. hó 30-án, amelyik a kiürítés végrehajtását részletesen szabályozza. Ez kimondja, hogy "Polgári vonatkozásban személyi kiürítés nincs". Továbbá: az összes polgári hatóságok, hivatalok és a távozásra ki nem jelölt intézmények a helyükön maradnak. Szabályozza még, hogy mit kell hátra szállítani és mit kell – a további termelés biztosítása céljából – visszahagyni.

Ahhoz, hogy a kapcsolat az észak-erdélyi tíz vármegye és a kormánybiztosság között minél szorosabb és minél közvetlenebb legyen, mindjárt a legelején bevezettem azt a rendet, hogy minden vármegye alispánja, minden napnak reggelén távbeszélőn helyzetjelentést kellett adjon. Az alispánok ezt megelőzően az egyes járások főszolgabíráitól, meg a megyei városok polgármestereitől kapták meg a legfrissebb helyzetjelentéseket és ezeket összegezve adták be nekem átfogó jelentésüket. Ezeket a minden reggeli jelentéseken kívül, minden rendkívüli eseményről még külön napközben is be kellett számolni. Így minden vármegyének fő-ütőerén – a szónak legszorosabb értelmében – állandóan rajta tartottam a kezemet és az általános helyzetet minden napon teljesen ismertem. Ehhez mérten tehettem meg azután a szükségesnek látszó intézkedéseket. Hogy a tájékozottságom még teljesebb legyen, azért minden este még külön felkerestem a hadseregparancsnokot is, őtőle azután megtudtam a pillanatnyi harctéri helyzetet is.

Nekem mindenesetre a legnagyobb gondot és a legtöbb munkát a hisztérikus menekülési láznak lefékezése jelentette. Sajnos ez csak részben sikerült, mert hiszen nem lehettem egy időben mindenütt jelen, nem foghattam egyszerre mindenkinél kezét-lábát.

Ugyanilyen nagy gondnak tartottam minden városban a közüzemeknek, az ipari vállalatoknak és a gyáraknak megmentését, ami nagyjából

sikerült is, és ez még most is megnyugtató érzést jelentett részemre; mindent megtettem, amit megtehettem, még az életem kockáztatása árán is. Így senki sem tehet nekem olyan szemrehányást, hogy megfutamodtam és hagytam az eseményeket a maguk sorsára.

Új munkaköröm szükségessé tette, hogy családomat és otthonomat elhagyva beköltözök Kolozsvárra, ahol szeptember 3-án már meg is kezdtem tevékenységemet. Nyugtalanított azonban családom sorsa, hiszen Bethlen azelőtt is kapott már légbombázást; ezért egy hét múlva kiszaladtam értük, felpakoltam és elvittem őket leányomékhoz Kocsordra, Szatmár vármegye nyugati csücskébe. [...] Kolozsvárra visszaérve persze rengeteg tennivaló várt reám, de egy-két nap múlva mégis kiszaladtam Bethlenbe, hogy néhány órát a saját dolgaim rendezésére szentelhessek. Nagy meglepetésemre a körös-körül bekerített kertemben két hatalmas sátrat láttam felállítva, körülöttük tisztek és altisztek, valamennyien németek; lovaik szabadon csatangoltak a kertben a virágokat és ültetvényeket taposva.

Megkérdeztem a személyzetet, hogy a hatóság hozta-e be őket?

Nem, volt a válasz – önhatalmúlag jöttek és verték fel sátorfájukat.

Jól tudtam, hogy rövid idő múlva szabad prédává válik nemcsak a kert, hanem lakóházam is teljes berendezésével együtt, mégis bosszantott ez az eljárás "szövetségeseink" részéről. Egymagam lementem hozzájuk és felszólítottam őket, hogy költözködjének át olyan helyre, amit a hatóság jelöl ki részükre.

Gondolom – vegyes érzelmekkel bár – de ezt szó nélkül meg is tették.

Ha bárkitől is kértek volna beocsátást, ezt természetesen meg is kapták volna, de így, erőszakkal betelepíteni, ezt megengedhetetlennek tartottam.

Már a legelső napok egyikén jelentkezett nálam a Dermata gyárnak népes küldöttsége; nagy aggodalmak között előadták, hogy a gyár udvarán levő iparvágányra egy hosszú, lőszeres szerelvényt tolattak be. Ha ez a szerelvény gyújtóbombát kap, úgy a gyár, az összes munkásaival együtt a levegőbe repül. A munkásság annyira izgatott, hogy semmiképpen sem lehet őket megnyugtatni, munkájukat nem tudják rendszeren végezni. A MÁV Üzletigazgatóság vezetőjét kapcsolattartam, és ő azzal mentegőzött, hogy a hadvezetőség intéz-

kedett így azért, hogy a lőszer állandóan kéznél legyen. Utasítottam őt, hogy keressen és találjon egy olyan megoldást, amely a gyár munkásságát, de a város egész lakosságát is megnyugtatja és amely a hadvezetőségnek is megfelel.

A szerelvény kikerült a város szélén levő bácsi rendezőbe és így a kedélyek megnyugodtak.

Ugyanezen a napon felkeresett engem dr. Hosszu Gyula görög katolikus püspök és előadta, hogy dr. Hatégan Emil volt minisztert augusztus 23-a után a magyar hatóságok internálták; ő volt ugyanis az észak-erdélyi románságnak egyik politikai vezetője. Biztos tudomása van arról, hogy mint a görög katolikus románság egyházi feje – most ő kerül sorra.

Tanácsot kért, hogy mitévő legyen?

Azt tanácsoltam neki, hogy egy-két napig ne tartózkodjon sem a lakásában, sem a hivatalában, hanem húzódjék meg valamelyik barátjánál; ezen idő alatt eljárak a dolgában. Nyomban ezután felvettem a kapcsolatot Lakatos miniszterelnökkel és rábírtam arra, hogy az egyházfőt ne helyezze háziőrizet alá, mert én jól állok érte. Nem is volt neki semmi kellemetlenségben része mindaddig, amíg a honvédsapatok itt tartózkodtak.

Dr. Hatégánt Budapestre szállították, még mielőtt elfoglaltam volna kormánybiztosi székemet; ott rövid ideig tartották, majd Győrben, Apor Vilmos római katolikus püspöknél helyezték el. Ő, amint később nekem ő maga mondta, ott kállickában volt ugyan, de őszintén meg kell mondja, hogy aranykállickában tartották.

Kolozsváron a szállásom már azelőtt is megvolt, arról nem kellett gondoskodnom; hivatalos helyiségeket a vármegyházában bocsátottak rendelkezésemre, így még aznap megkezdtem tevékenységemet.

Ugyanakkor értesültem a hadseregparancsnokság útján arról, hogy igen erős orosz hadsereg van úton Moldován és Munténián keresztül Dél-Erdély felé; hetven gépesített hadosztályról volt szó.

Erre a híre a Heeresgruppe Süd-Ost elrendelte a honvédhadsereg előnyomulását, hogy az a várható nagy támadást előnyösebb, természetes védelmi vonalon fogadhassa. Az előnyomulás szeptember 5-én hajnalban indult meg. A Feleki tetőn valamelyes

ellenállásba ütköztek ugyan, de ezt hamar leküzdve még aznap elérték Tordát és onnan másnap folytatták előnyomulásukat Nagyenyed felé.

En már hatodikán reggel kiszaladtam Tordára, mert meg akartam előzni azt, hogy az aranyosszéki magyarság – meggondolatlanul a saját szakállára – hozzáfogjon a városban vagy a környéken az „igazságtételhez”.

Tordára megérkezve mindjárt felvettem a kapcsolatot az ottani magyarság vezetőivel; egyik közülük évfolyamtársam volt az egyetemen és 1908. év őszén együtt mentünk ki a berlini egyetemre; kint együtt is laktunk. Nekik őszintén feltártam a helyzetet, kértem, hogy ne ringassák magukat illúziókban, mert olyan mamuthadsereg közeledik felénk, amellyel szemben képtelenség lesz helytállani; ezért mindenütt figyelmetessék a lakosságot, hogy tartózkodjék minden provokációtól.

Azután néhány román értelmiségi útján tudtára adtam a románságnak, hogy amennyiben passzívan viselkednek, akkor nem lesz semmi bántódásuk. Majd a saját lakásán felkerestem dr. Várfalvi Mór ügyvédet, régi ismerősömet, az ottani zsidóságnak egyik kiemelkedő, vezető személyiségét; tőle akartam tájékozódni a zsidóság helyzetére vonatkozóan. Nagyon leverten, gondtelten találtam őt, elmondta, hogy az ottani németiség vezetője, Krausz Károly gauleiter, cementgyári tisztviselő máris kiadta a rendeletet, mely szerint minden zsidó azonnal köteles ruhájára felvarrni a sárga csillagot. Ezenkívül elrendelte, hogy minden zsidó család köteles egy bizonyos mennyiségű ruhaneműt és lábbelit beszoigáltatni. Akik ezt maradék nélkül nem teljesítik, azokkal szemben súlyos büntetési szankciókat helyezt kilátásba.

Utasítottam dr. Várfalvit, hogy siessen át a legközelebbi zsidó ismerőséhez és közölje vele intézkedésemet, mely szerint senki se varrja fel a sárga csillagot és a továbbiakig senki se maradjon közülük a lakásában, hanem húzódjék meg valamelyik barátjánál, ismerősénél. Ezt az üzenetet közvetítsék aztán tovább családtól családig úgy, hogy rövid idő alatt értesítve legyen így Torda egész zsidó lakossága.

Így is cselekedtek és dacára annak, hogy bár a Torda körüli harcok hetekig eltartottak, de az egész idő alatt sem a zsidóságot, sem a románságot semmi bántalom nem érte; te-

hát ez a kiszállásom sem volt hiábavaló.

Kolozsvárra visszatérve hamarosan hírül hozták nekem, hogy a nagy orosz haderő a dél-erdélyi szorosokon keresztül benyomult Dél-Erdélybe és akadálytalanul folytatja útját Arad felé. Ott a hevenyészve feltöltött IV. honvéhadtestet, amely még sem kellőleg kiképezve, sem kellőleg felszerelve nem volt, hamarosan szétverték, majd utána Nagyszalontát is elfoglalták. Ott ütköztek csak nagyobb ellenállásba, úgy, hogy a honvédcsapatok Szalontát vissza is foglalták és pár napig ismét ők voltak ott a helyzet urai.

Ezalatt az idő alatt az Erdélyi Párt vezetősége három emberét küldte ki gépkocsival Szalontára abból a célból, hogy kipuhatólják – vajon milyen is a polgári lakosság helyzete az ellenséges megszállás alatt? Az ő tapasztalataik és jelentéseik egy cseppet sem voltak megnyugtatók.

Időközben a Kolozsvárról megindult előnyomulás is Nagyenyed előtt, Miriszlónál komoly ellenállásba ütközött úgy, hogy a hadseregpáncsnok kénytelen volt a nagy túlerő elől arcvonalát Harasztos és Torda környékéig visszavonni.

A Szalontára kiküldöttek helyzetjelentésének, valamint a Nagyenyedtől Torda környékére visszavont arcvonal hírének természetesen Kolozsvár lakossága körében is megvolt a maga visszhangja. Mindenki elvesztette a fejét, mindenki csomagolt és menekült.

Tordától elkezdve egészen Marosludasig kitűnő, természetes védelmi vonalat nyújtott a harminc kilométer hosszú hegyvonulat, közvetlenül az Aranyos folyó bal partján, melynek alsó 1/3 része végig szőlővel volt beültetve, azon felül teljesen kopasz és nagyon meredek.

Itt a támadó erők hetekig nem tudtak egyetlen lépésnyi teret sem nyerni. Nem így volt azonban Tordától délnyugatra, ahol az egész vidék erdővel van borítva és így áttekinthetetlen. Ezen a részen sikerült a támadóknak Jára vidéke felől, az erdők között, oldalról támadva a mi vonalunkat visszaszorítani és dél felől Tordát megközelíteni. Ez szeptember derekán történt és ettől kezdve – bár még csak szórványosan – Kolozsvár városa is tűzérési tűz alatt állott.

Engem természetesen aggasztott édesanyám sorsa, hiszen tőle 10 kilométerre, a torda-harasztosi vonalon folytak a harcok. Megkérdeztem

a hadseregpáncsnokot vajon Tordán átjuthatok-e még gépkocsival, hogy Gyéresről édesanyámat valamilyen képpen kimentsem? Ő azt válaszolta, hogy a harcok pillanatnyilag a Tordával összeépült Alsószentmihályfalva községnél folynak; ha vállalkozom reá, megkísérelhetem, de semmi biztatást nem adhat. Nekivágtam mégis, de feleútról már jól hallatszott az ágyúk bömbölése, később meg a gépfegyverkattogás és fegyverropogás is. Újtordára beérve gépkocsimat vezetőjével együtt hátrahagytam a vármegyei közkórház épületének védelme alatt és egyedül sétáltam végig a teljesen kihalt városon, ahol minden kapu zárva, minden ablak lehúzott redőnnyel; véges-végig egyetlen emberrel, egyetlen élőlénnel sem találkoztam, még kutyával, macskával sem. Őszintén bevallom, kissé különös érzés volt.

Amikor a város keleti végére, a régi sörgyár tájékára érkeztem, ahol az út lekanyarodik az Aranyos hídjá felé, éppen akkor szivárogtak kifelé jobbról és balról az összes kapukon és ajtókon honvédrajok, kezükben előreszegezett szuronyos fegyverrel. Közöttük mentem én is az Aranyos hídjáig egy sétatálcával a kezemben. Ők ellentámadásra mentek, én pedig a hídtól vissza kellett térjek, mert azon már amúgy sem mehettek volna át gépkocsival, mert fel volt robbantva – különösképpen úgy, hogy a nyugati, tehát a város felőli vége pillérén nyugodott, míg az egész híd, egy darabban, de részsütösen lefelé, a másik végével az Aranyos vizében fektült.

A harcok akkor már közvetlenül a cementgyár háta mögött folytak. Onnan visszatérve, ismét csak egymagamban sétáltam vissza a kihalt városon. Menet is, jövet is több sorozat tűzérési lövedék vágódott le a város különböző részeibe, nyilván azért, hogy hátulról az utánpótlást megnehezítsék. A gépkocsimhoz szerencsésen visszaérve, az újtordai szőlők mögött, mezei utakon mentem tovább Egerbegyen keresztül Gyéresig.

Édesanyámat már nem találtam ott, mert kevéssel azelőtt egy unokaöcsém – ki honvéd huszár százados volt – felrakta őt egy löszert szállító lőfogatra és ugyancsak mezei utakon beküldte Kolozsvárra. A szülői házat akkor láttam utoljára, de már két telitalálat érte és siralmasan nézett ki; ma már nyoma sincs többé.

En ugyancsak hátsó, mezei utakon érkeztem vissza Kolozsvárra,

ahová jó későre édesanyám is megérkezett. A fent említett százados unokaöcsém röviddel ezután súlyosan megsebesült a Harasztosnál vívott harcokban. A tüzérségi lövedéksorozatok akkor már egyre gyakrabban érték Kolozsvárt és rendszerint pontosan a vármegyeháza, illetve az én hivatalos helyiségem felett süvöltöttek el csekély magasságban, röppályájuk vége felé; míg a becsapódások rendszerint a Wesselényi utca és a Széchenyi tér környékén történtek. Egy alkalommal a húsért sorban állók közvetlen közelében, úgy, hogy bár halálesetről nem hallottam, de a repeszdaraboktól többen megsebesültek. Ezen a környéken sok ház is megsérült.

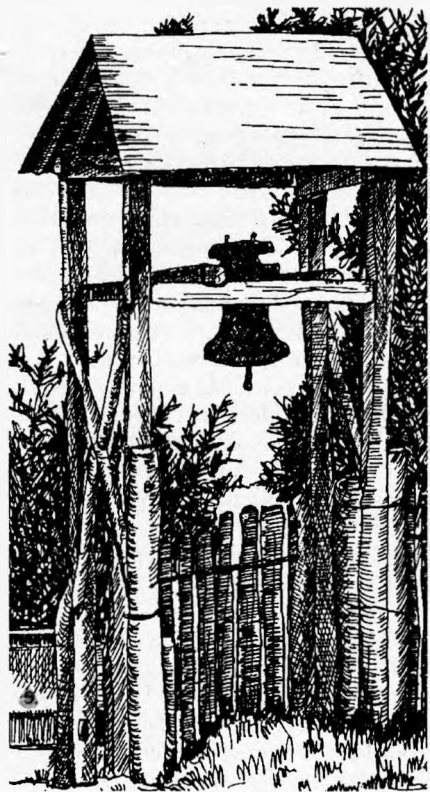
A mind sűrűbben megismétlődő tüzérségi lövedéksorozatokra, meg a légiveszélyt jelző sziréna bűgására és a hangszórók figyelmeztetésére a város lakossága mindegyre le kellett szaladjon az óvóhelyekre. Természetesen így kellett tenniük az összes tisztviselőnek is. Ilyenkor rendszeresen egyedül én maradtam vissza az íróasztalom mellett és átvettem a távbeszélő szolgálatot és a készülék mellett maradtam mindaddig, amíg a hangszóró be nem mondta a légiveszély megszűntét. Nem tartottam megengedhetőnek azt, hogy odakössek egy szerencsétlen telefonos asszonyt vagy leányt és én elbujkáljak. Az óvóhelyet egyetlen egyszer néztem meg, de nem légiveszély alkalmával. A tüzérség nyilván a hadseregarancsnokságot kereste, amelyik akkor az Árpád úton székel, tehát a Széchenyi tér irányának folytatásában.

Ezekben a napokban történt az, hogy a Dermata gyár tisztviselőiből és munkásaiból összeállított népes küldöttség keresett fel a hivatalomban. Annyira emocionálva voltak, hogy percekig szóhoz sem jutottak; majd előadták, hogy a gyár udvarán egy német műszaki osztag dolgozik, mindenütt aknákat helyeznek és a gyárat fel akarják robbantani. Ez teljesen megfelelt az általuk már előzőleg kiadott kiürítési rendletnek, amely szerint minden olyan értéket, aminek az ellenség hasznát veheti és amit már nem lehet elszállítani, meg kell semmisíteni, és amelyet én azonnal hatályon kívül helyeztem.

Első kérdésem az volt hozzájuk, hogy hány német katona van ott? Cirka harminc és három tiszt. Na és a Dermatának hány munkása van? Ötezer – volt a válasz. Ezután meg-

kérdeztem tőlük, hogy ötezer munkásuk között akad-e száz bátor, elszánt fiatalember, mert hiszen az ő mindennapi kenyerükről van most szó? A küldöttség tagjai összenéztek, majd határozottan kivágták: akad. Erre ott helyben, az ő jelenlétükben kapcsoltattam a hadseregarancsnokot, Dálnoki Veress Lajost. Pillanatok alatt beszéltem vele és csak annyit mondtam neki: Laji, szükségem lennem most azonnal száz gyalogsági fegyverre és a hozzá való lőszerre. Még csak azt sem kérdezte, hogy mire kell, tudta jól, hogy ha én kérem, akkor komoly okom van rá. Csak annyit kérdezett, hogy hová parancsolom? A Dermata udvarára – volt a válaszom. A küldöttség tagjait utasítottam, siessenek vissza, az önként jelentkezőkből alakítsák meg a munkásőrséget, és fegyverrel a kézben keressék el a német műszaki osztagot. Így is tettek és a németek szépen visszavonultak.

A gyár teljes egészében meg lett mentve, de az ügynek még viharos epilógusa következett; ugyanis még aznap délelőtt felkeresett egy német műszaki tábornok és nagyon fölényesen próbált kérdőre vonni a történetek miatt. Ő volt ugyanis az összes üzemek felrobbantásával megbízva,

illetőleg arra kirendelve. Egy jegyzéket mutatott melyen első helyen a Dermata szerepelt, azután következett a dohánygyár és így sorban az össze többi üzemek. Előzőleg a Dermata vezetőségénél járt és ott mondták neki, hogy a kormánybiztos intézkedett úgy; azért keresett fel engem és pattogni kezdett, hogy ez most harctér itt ók rendelkeznek.

Ezzel szemben azt az ellenvetést tettem, hogy én nem bábnak vagyok idevéve, hanem azért, hogy a polgári lakosság érdekeit védjem. A Dermatának jelenleg ötezer munkása van, ez, a családtagokkal együtt kb. huszonötezer lelket jelent. Ha a gyárat felrobbantják – ki fog akkor ezekről gondoskodni? Ez a szám erre az egyetlen gyárra vonatkozik, mennyire fog a földönfutók száma emelkedni, ha a többi üzem is erre a sorsra jut? Ő csak tovább pattogott és szó szerint ezt mondta: „Die zurückbleiben sind Kommunisten und die Kommunisten sollen krepieren.” (Akik itt maradnak, azok-kommunisták és a kommunisták dögöljenek meg.)

Majd tovább kiabált, mondván, hogy ő ezt a parancsot kapta és ezt teljesíteni fogja. Azután áttért az elnéptelenítési rendeletre, melyről már tudta, hogy azt is hatályon kívül helyeztem. Nyugodt hangon megmondtam neki, hogy itt nincs semmi értelme a vitaközásnak, próbáljunk higgadtan gondolkozni és beszélgetni és tartsuk szemmel a realitásokat. „Önök úgyszólván megszakítás nélkül jönnek Sztálingrádtól visszafelé, mivel tudja azt nekem garantálni, hogy Tordánál most már véglegesen meg tudják állítani az oroszok offenzíváját és ha ez önöknek nem fog sikerülni és a következő területeket is folytatólagosan mind kiürítik és elnéptelenítik – mivel tudja azt nekem garantálni, hogy az otthonukból kiűzött egész lakosságot Németország el tudja látni hajlékkal, munkával és kenyérrrel, mert Magyarországnak jelenleg tizennégy millió lakosa van?”

A tábornok elgondolkozott, majd így felelt: „Eigentlich haben Sie Recht.” (Tulajdonképpen igaza van.)

Ezzel váltunk el egymástól és így menekült meg nemesak a Dermata, hanem a kijelölt összes többi üzem is...

(Részlet: Bethlen Béla: Észak-Erdély kormánybiztosa voltam)

A TORDAI CSATA

Előzmények

...Ugyancsak kötelességemnek tartom, hogy mint a 25. gyaloghadosztály volt parancsnoka a tordai csata eseményeit rögzítsem az utókor számára.

Az észak-erdélyi 25. gyaloghadosztály a tordai csata fő részese és megvívója, 1944 augusztus első napjaiban, amikor a parancsnokságát átvettem, még Kőrösmezőn és a Tatár-hágón túl a Kárpátok előterében állt harcban.

Ez időben az általános helyzetet, magamban, az alábbiak szerint ítélt meg. Természetesen még mindig a sztálingrádi és a doni események, valamint a további fokozatos német visszavonulások hatása alatt voltam. Bennem akkor az a nézet hatalmaskodott el és forrott ki, hogy ezt a háborút a németek már nem nyerhetik meg. Vezetésük Oroszországban végzetes hibákat követett el. A csalhatatlan vezérben való hit megdőlt, ami nemcsak nálunk, de a németeknél is beláthatatlan következményekkel járt. Az ellenfél, akit teljesen megvertnek eseteltek, íme megfordította a szekér rúdját. Csak az a nyitott kérdés maradt, hogyan vesztik el a németek a háborút? Itthon tapasztaltam, hogy nagyon sokan voltak németellenesek, angolszászbarátok, akik ezek győzelmét remélték, ezeknek a rádióit hallgatták. Oroszbaráttal nem találkoztam. Pedig hiába voltak angolszászbarátok sokan, csak német- vagy oroszbarát lehetett szerintem valaki. De ezek mind csak olyan belső gondolatok lehettek.

A gyaloghadosztály a doni könnyű hadosztálynál sokkal erősebb volt. Kb. 1944 elején szervezték így át a magyar hadsereget. A 25. gyaloghadosztály a felső-erdélyi melléknevet viselte, békében Nagyváradon székelte. A hadosztály a budapesti 1. (Keleti ezredes), a nagyváradi 25. (Böszörményi ezredes) és a kolozsvári 26. (Bartosievicz ezredes) gyalogezredekéből állott. A tüzérség dr. Vajda ezredes parancsnoksága alatt 5 tüzérosztállyal, összesen 14 üteggel rendelkezett. Volt a hadosztálynak még felderítő osztálya, utászszázlójaja, légvédelmi gépágyús ütege, híradó százlójaja és megfelelő vonatrészei.

A hadosztály a harcra való kiérkezéséskor, orosz támadások és visszavonuló harcok után új védőáll-

ásban harcolt. Még voltak kisebb orosz támadások. A parancsnoksági viszonyok és a kötelékek e harcok következtében még rendezetlenek voltak. Az első teendőm a parancsnoklás átvétele után a kötelékek rendezése, valamint a csapatparancsnokok és a törzsem megismerése volt. A gyalogsági parancsnoki teendőket Kalkó ezredes látta el. Hivatva volt a harc helyzet szerinti nagyobb erőcsoportot vezetni. Vezérkari főnök a hadosztálynál először Szentmiklósy őrnagy volt, akit még a tordai harcok előtt Adonyi vezérkari őrnagy váltott fel.

Mint a legfontosabbat, legelőször megállapítottam, hogy a hadosztály alaposan leharcolt. A gyalogságnál a harcosállomány kb. 60%, a gyalogsági nehézfegyverek kb. 50%-a volt csak meg. Míg a hadosztály többi részei, a tüzérség, stb. többé-kevésbé az előírt létszámon állottak. Alig voltam a hadosztálynál, amikor megjött az új intézkedés a Kárpátok gerincének tartós védelmére. E parancs szerint hadosztályom az arcvonalból való kivonásra és tartalékba került. Azt a feladatot is kapta, hogy egy hátsóbb védőállást is kiépítsen. A hadosztály-parancsnokság Kőrösmezőn települt. Az egyes csapatrészeket fokozatosan váltották le és vonták ki az arcvonalból. Ez módot nyújtott az egyes csapatrészek nyugodt elrendezésére és kézbevitelére, pihentetésre, a fegyverek számbavételére és kiegyenlítésre. A hadosztály rendezése igen jól sikerült. Személyemre külön feladatot is kaptam, a téli előkészületek központi irányításával bíztak meg.

A hadosztályomnak az arcvonalból kivont részei a határmenetük alatt a hadtestparancsnokság előtt meneteltek el. Ezek, tiszteletadás céljából, a hadtestparancsnok (Farkas altábornagy) előtt elvonultak. Augusztus 20-át a parancsnokságon (még a régim) ünnepi táborig misével és céllövészettel ünnepeltük meg. Utóbbit azért rendeztem el, hogy a sok irodista is fegyverhasználat-hoz szokjon.

1944. augusztus 30-án már Kőrösmezőn kaptam a parancsot, hogy a hadosztály vasúti szállítással Erdélybe kerül. Jelentkezni kellett mihamarabb az erdélyi hadsereg-parancsnokságnál (Veress vezérezredes) Bethlenben. Megtudtuk, hogy Románia kiugrott a

németek szövetségéből és az oroszok oldalára állt át.

Kiadtam a hadosztály vasúti berakásával és szállításával kapcsolatos összes intézkedéseket. A vasúti szállítás annyiban volt előnyös, hogy a parancsnokoknak újból módjukban állott csapataikat rendezni és összeforrasztani. Lejelentkeztem az eddigi felettes hadtest- és hadseregparancsnokoknál (az utóbbi Miklós vezérezredes) és szeptember 2-án új vezérkari főnökömmel, Adonyi vezérkari őrnaggyal gépkocsin Erdélybe útnak indultunk.

A hadosztály-parancsnokság a vasúti szállítások ideje alatt Erdélyben először Bonchidán, a Bánffy kastélyban települt. A hadosztály csapatai fokozatosan Kolozsvár, Apahida, Aranyosgýeres körzetben raktak ki.

Szeptember hó 5-én indult meg a 7. és 9. magyar póthadosztályok és a 2. magyar pánccéloshadosztály támadása Kolozsvár területéből. A feleki határtól általában déli irányban, a Déli-Kárpátok átjáróinak birtokbavételére. Sikeres harcok után elfoglalták Tordát, lejutottak a Marosig. Az erdélyi 2. hadsereg-parancsnokság e siker további kiaknázására a 25. gyaloghadosztályt mielőbb be akarta vetni. Ezért a guruló hadosztály szállítmányai mind délebbre raktak ki. A parancsnokság is hamarosan Kolozsvárra, majd még délebbre települt. A hadosztály már beérkező erőiből 4 zászlóalj és az egész tüzérség hamarosan a póthadosztályokat támogatta és erősítette. A többi része a hadosztályomnak vagy még gurult vagy kirakásban volt. A hadosztályom tehát alaposan szét volt már tépve és meg volt osztva. Többször kértem felettes parancsnokságaimtól, hogy a hadosztályt fokozatos beérkezés miatt ne osszák meg, hanem ha később is, egyszerre vessék be, de nem használt. Ezeket a napokat arra használtam, hogy a póthadosztályoknál harcoló egységeimet megtekintsem.

Már szeptember hó 7-én hírek érkeztek arról, hogy az oroszok igen nagy erővel a Déli-Kárpátok szorosait átlépték. Hamarosan közelednek a Maros vonalhoz. Így világossá vált, hogy az előretörő gyenge csapatainkat vissza kell vonni először a Maros vonalára, majd a tordai magaslatok által alkotott természet adta védőállásba. Az orosz

erőknek ez az előretörése először a hadsereg-parancsnokságon, majd Kolozsvár széles néprétegeiben is, igen nagy lehangoltságot és levertséget okozott. Megindult az északra való húzás, a Budapestre való vándorlás. Biztak ugyan a romániai német erőkben, de hamarosan kitűnt, hogy ilyenek már nem léteznek. Az oroszok ugyanis a Déli-Kárpátokon minden harc nélkül jutottak át. Magam is csak egyes, igen kevés német gépkocsit láttam északra menekülni. Nem értettem, hol lehet a romániai német erő? Nem tudtam, akkor még megsemmisülésükről. Erre magyarázatot szolgáltatott később a hadosztályomhoz került német összekötőtiszt, aki azelőtt a román hadosztálynál volt hasonló minőségben és az eseményeket az alábbiak szerint adta elő. A román átálláskor szerinte a német csapatok egy csendes, 24 órás elvonulási lehetőséget kaptak a románoktól. A legfőbb romániai német katonai parancsnok erre minden további ellenállás nélkül a Kárpátok déli szorosait akarta a Romániában lévő erőkkel (sok légvédelmi tüzeszköz, amelyek páncélelhárításra kiválóan alkalmasak) megszállni. A legfőbb romániai német politikus ezzel ellentétben az erőszak mellett volt és ahhoz nyúlt, az eseményeket meg akarta fordítani. Bukarestet bombáztatta, a német katonai erőket nem engedte hátra a Kárpátok déli szorosaiba. A románok erre az erőszakoskodásra a csendben engedélyezett 24 órás elvonulási időt nem tartották be, hanem az oroszokkal együtt végül is lefegyverezték és elfogták a németeket. Így Romániában kb. csak 1000 német irodakisasszony (Blitzmadel) került a harcerőkön kívül orosz fogságba.

Felkeresett ez időben Tordatúron a Tordára kirendelt rendőrparancsnok a rendőri személyzettel, valamint egy környékbeli plébános. Az elsőt, aki jelentkezett, visszaküldtem. A másik a helyzet feől érdeklődött. Feltártam előtte a teljesen bizonytalan helyzetünket.

A tordai csata lefolyása

Szeptember hó 12-én kapta a 25. gyaloghadosztály –, amikor a póthadosztályokat az orosz részben már visszavetette – a parancsot, a hátrább fekvő tordai védőállás megszállására, 25 km-es kiterjedésben, Torda nyugat és Gerendkeresztúr között. Súly Tordánál és Egerbegnél, amely helyeken az Aranyos folyó déli partján egy-egy hídfőt kellett képezni és tartani. E védőállásnak egy hónapon át való hősi tartása, a Kolozsvár elleni orosz támadások fel fogása, a Kárpátok keleti részén harco-

ló magyar haderő jobb szárnyának biztosítása, ily kiterjedésben meg-megújuló igen erős orosz és román támadásokkal szemben, hol segítséggel, hol anélkül és a parancsra történő visszavonulás képezik az úgynevezett tordai csatát, amely az észak-erdélyi 25. gyaloghadosztály hőstette, a magyar *honvédségnek pedig az egyik legszebb második világháborús fegyverténye.*

A kijelölt állás igen kedvező a védelemre. Előtte folyt az Aranyos folyó, amelynek északi partján igen magas part vagy oldal (rideau) feküdt. Ezen volt az első főellenállási vonalunk. Tordánál és Egerbegnél kiugró hídfőket kellett tartani, későbbi esetleges támadások érdekében. Ezek a helyek és a Szt. János patak mente voltak a védőállásban egyedül nem harckocsi biztosak. Másol nem lehetett harckocsival a védelmi övezetünkbe betörni. A hadosztály kiterjedése azonban túl nagy volt. 2 1/2-szerese az előirtnak. Igen előnyösnek bizonyult, hogy a védővonal homorú volt. A tűzérség zömének tüzet a leginkább veszélyeztetett helyekre, a legrövidebb időn belül összpontosítani lehetett. A védelmi feladattal együtt hadtestkötelékbe léptünk (II. tartalék hadtestparancsnokság, Kiss altábornagy) és így vonultunk a továbbiakban az előbbi útján a 2. hadsereg-parancsnokságának alárendelve.

A védelmi feladat nem volt könnyű, harcászatiilag nehéz helyzet adódott. A hadosztály 9 gyalogzászlóalj közül ugyanis szeptember 12-ig 6 zászlóalj érkezett be. Ebből 3 zászlóalj az előretörő póthadosztályok harcaihoz érkezett be, egyenként már bevetették. E zászlóaljakon kívül a hadosztály majdnem egész tűzérsege és a felderítő osztály is már a póthadosztályokat támogatta. E csapatok azután a póthadosztályok halogató harcaiból is teljes mértékben kivették a részüket. A védőállás azonnali megszállására szeptember hó 12-én este ezek szerint csak 3 zászlóalj állott rendelkezésre.

Szeptember hó 13-án a még hiányzó utolsó 3 zászlóalj beérkezése várható volt, amelyből 2 még gurult. Végeredményben szeptember 12-én a hadosztály három részre oszlott. Volt egy rész (3 zászlóalj, a felderítőosztály, a tűzérsege zöme) a most már visszavonuló póthadosztályoknál, ezeket a védőállás megszállására fel kellett fogni. Volt egy rész (3 zászlóalj), amely a védőállás megszállására azonnal rendelkezésre állott. A harmadik rész (3 zászlóalj) pedig csak beérkezőben volt. A visszavonuló póthadosztály részeknek a védőálláson át kellett haladniuk, a mögött kellett gyülekezniük és rendeződniük, hogy

azután máshol legyenek felhasználhatóak. A védelem mind eme nehézségek ellenére egyelőre gyér megszállással, megszervezésre került, bár egy halogató póthadosztály ellenállása teljesen összeomlott. Ennek következményeként orosz harckocsik már 13-án délelőtt a védőállások előtt megjelentek. A védelem zavartalan megszervezéséhez szükséges idő így nem lett biztosítva. A védőállás megszállása már orosz behatás alatt történt. A tűzrendszerünk felépítése így már nem lehetett tökéletes. A tűzérparancsnok a védőállásban először nem volt képes a tűzérseget egységes vezetés alá venni, ezért az egyes tűzérosztályokat a küzdő gyalogsági csoportoknak kellett ideiglenesen közvetlenül alárendelni. A tűzérsege összefogott központi vezetését csak napok múlva sikerült megoldani. Személyemre nézve szeptember 13-án a védőállás megszállását ellenőriztem, ahol lehetett irányítottam és eligazítottam, a megszállás e napon a még hiányzó csapatok miatt csak a két hídfőben volt tökéletes, másol – főleg a közepén még hézagos.

Szeptember 14-én a védőállásnak már erős orosz támadásokat kellett kivédenie. Az orosz először Tordától nyugatra próbálkozott, de támadása meg hiúsult. Délben harckocsi támogatással Torda hídfőt akarta lerohanni, gondolta, hogy így olcsó sikerhez juthat. E támadás a 25./III. és az utászzászlóalj hősies ellenállása következtében, Böszörményi ezredes parancsnoklása alatt, szintén összeomlott. Itt több orosz harckocsit lőttek ki. A délutáni órákban az orosz Szt. János pataki horhos mentén a Sósfürdő irányában a gyéren megszállt közepet (1./I. zászlóalj) támadta meg. Védelmünket itt megtörte és Torda ellen kanyarodott. Az utolsó percekben beérkezett 25. gyalogezred I. zászlóaljának ellentámadása mentette meg a veszélyes helyzetet, Torda megkerülését. E harcoknál hősi halált halt a védő zászlóaljparancsnok is. Az orosz azonban közepén, a meredek parton befészkelte magát. Onnét többé őt ki-piszkálni nem lehetett.

Szeptember hó 15-én az orosz már az első nagytámadást hajtotta végre. Igen erős tűzérsegi-és aknavető tüzélkészítés után, a gyenge közepén, Sósfürdőn át Torda irányában, ahol tegnap eredményeket ért el. és az egerbegyi hídfőnk ellen támadott. A közepén végrehajtott támadás Torda ellen irányult. Egyikben az orosz hadosztályparancsnok a támadó csoport parancsnokát szeptember hó 15-én 15 óraker Tordán való jelentkezésre utasította. Itt a helyzet a szívós védelmünk ellenére mind

nehezebbé vált. Az orosz hősiesen védekező csapatainkat Torda keleti szegélyére vetette vissza. De az ott szívoosan kitartott, sőt később az oroszokat vissza is vetette. Végül azonban beérkezett saját 2. páncélosadosztály részeinek támadása, amelyet kértem és sürgettem, tisztázta és enyhített a helyzetet. E támadás, amely elakadt az orosz szívós ellenállásán, a fennsíkot nem tudta az oroszról teljesen megtisztítani. Az egerbegyi hídfőt az erős orosz támadás miatt fel kellett adni. E napon a hadosztály-parancsnokság álláspontot változtatott Tordatúrról Mezőcsánra, arcvonala közepe mögé.

Szeptember hó 16-án a magyar páncélosadosztállyal való megegyezés és megbeszélés alapján, ellentámadást szerveztünk meg, a középső védősza-
kasznak az oroszról való teljes megtisztítására. Az ellentámadást siettetette az az elgondolás, hogy az oroszoknak ne legyen ideje a berendezkedésre, beásnia magát, ezért körülményes átcsoportosításra nem volt időnk. Ennél a 25. gyalogezred egy erős harcscsoporttal vett részt. Torda keleti szegélyéről általában keleti irányban a páncélosadosztály északról dél felé támadott. Támadásunk a hihetetlen erős orosz tüzérségi és Sztálin-orgona tűzben, továbbá a befeszült orosz támpontok előtt elakadt. Azonban igen nagy orosz erőt emésztett fel és kötött le. E napon reggel a visszaszorított egerbegyi hídfőnél voltam, majd az előbb leírt és megakadt ellentámadásunknál tevékenykedtem.

Szeptember hó 17-én újból ellentámadást szerveztünk meg. Átcsoportosítottunk. Az ellentámadást tervszerű tüzérségi tűzzel akartuk megindítani. Ez ellentámadásunk azonban az átcsoportosítás nehézségei, a páncélosadosztály páncéljárműveinek javítása, a csapatok kimerültsége miatt csak

Szeptember hó 19-én indulhatott meg. Felettes parancsnokaim e napon többször felhívtak és meglátogattak. A hadosztály feladatának fontosságát hangoztatták előttem, amivel amúgyis tisztában voltam. Szeptember 19-én harcálláspontom egy német tábornok látogatta meg. A helyzetről érdeklődött. Német csapatok támadását helyezte kilátásba.

11 órakor indult meg, erős összefogott saját tüzérségi tüzelőkészítés után újabb ellentámadásunk, a helyzet teljes tisztázására, védőállásunk középső szakaszán. Egyfelől a 25. gyalogezred támadott, rohamtüzérektől támogatva, Torda keleti szegélyéről általában keleti irányban, a part mentén. Másfelől a 2. magyar páncélosadosztály támadott

általában északról délre. Végeredményben a szeptember 16-i ellentámadás megismétlése volt, sokkal nagyobb támogatással és erővel, valamint alaposabb előkészítéssel a 25. gyalogezred elérte a támadás célját, a páncélosadosztály támadása azonban a község egy uralgó pontja előtt (367-es magassági pont) megakadt. Ellentámadásunk eredményeképpen, amelyben csapataink kiváló harci lendületről tettek tanúbizonyosságot, nagy orosz erőket kötöttünk le, az oroszok közepén alaposan összeszorítottuk, felszámolni azonban a régebbi betörést teljesen nem lehetett. Oka volt ennek a bevetett kiváló orosz csapatok (gárdahadosztály, páncélos erőkkel), hihetetlen szívós ellenállása. Jellemző erre, hogy egy bekerített kb. 300 fős csoport felszámolásakor 200 megszámlált orosz hősi halott maradt a helyszínen. E támadásunk is igen nagy orosz erőt emésztett fel. E napon esett el a hős Böszörményi Géza ezredes, a 25. gyalogezred parancsnoka. Egy Sztálin-orgona sorozata vitte el. Rögön táviratoztam feleségének. Holttestét pedig sebesültszállító gépkocsin, koszorú és levél, valamint tisztai küldöncének kíséretében otthonába, Várpalotára irányítottam. Jellemző az akkori viszonyokra, hogy a gépkocsi előbb érkezett meg, mint a távirat. Böszörményi a tordai temető közelében esett el, ahol már édesapja is nyugszik. A 25. gyalogezred parancsnokságát Kemechey alezredes vette át. A védőállásban először a nagyváradi 25. gyalogezred általában a jobb szárnyra, a tordai hídfőbe, a kolozsvári 26. gyalogezred a bal szárnyra, míg a budapesti 1. gyalogezred középre került. Az ellentámadások, a velejáró átcsoportosítások, a későbbi beérkezések miatt az 1. gyalogezred később a tordai hídfőben míg a 25. gyalogezred a közepén harcolt. A 26. gyalogezred végig a bal szárnyon maradt. A páncélosadosztály lövészszázlójainak a védőállás megszállásában szintén részt kellett venniük, kis harcosállományaink és a veszteségeink miatt. Egyszerűen nem volt már erőnk. Pedig, hogy a harcosállományt fokozzam, nem voltam válogatós. Beolvasztottam, pótlás hiányában, a hasonló származású pótezeredeket.

Szeptember hó 20-a és 21-e aránylag csendben telt el. Azonban mindkét oldalon erős tüzérségi tevékenység folyt. E két nap alatt a fáradt csapatok rendeződhettek. E napokban altábornagyi kinevezésemről kaptam hírt. Olymódon, hogy egy hadseregpáncsnoksági tiszt távbeszélőn annak szólított. Igaznak bizonyult. de hivatalosan csak a hadosztálytól való elkerülésem után, kb. október hó közepén adták tudomásomra.

Szeptember hó 22-én, eddig soha nem tapasztalt, hatalmas, egyórás tüzérségi és aknavető előkészítés után, nagy orosz támadás indult a közép ellen, a Szt. János patak és Sósfürdő területen, valamint Aranyosegerbegynél. Míg a közepén, egész szűk területen a 180. orosz lövészadosztály és a 4. orosz gárdahadosztály 2 gyalogos ezrede, kb. 50 harcokci támogatásával támadott, addig az orosz Egerbegynél egy másik hadosztályt (167. lövészadosztályt) vetett be. A súlytámadás először észak felé irányult és a 2. páncélosadosztály csapatait érte, majd Torda felé balra Sósfürdő és Szalonnás irányába, a 25. gyalogezred ellen kanyarodott. Ugyanekkor az orosz közvetlenül a tordai hídfő ellen és Tordától nyugatra Peterd irányokba is támadott.

A helyzet a déli órákban kritikussá vált. A hadosztály közepén lényegileg ketté volt osztva. A hézagban csak a magyar páncélosadosztály leharcolt részei állottak. A 25. gyalogadosztály csapatainak azonban sikerült az orosz Torda keleti szegélyénél, a 429-es magassági pont, Szalonnás és Sósfar magasságában felfogni, annak ellenére, hogy a Sós völgybe már orosz harcokcsik szivárogtak be. Az egerbegyi védőkerület bal szárnya szilárdan tartotta magát, jobb szárnyát vissza kellett hajlítani a Péterlaka-völgy (vasútvonallal) szegélyére.

E napon a 25. gyalogadosztály a tordai helyzetet másodszor mentette meg, bár igen nagy véres veszteségekkel. Azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a helyzetet Tordánál teljesen tisztázni sem a hadosztályom, sem a magyar páncélosadosztály nem képes. Feltétlenül támogatás, új csapatok bevetése szükséges. A két hadosztály e napon kb. 1000 főt veszített.

Szeptember hó 23-án éjjel a 23. német páncélosadosztály két gránátos ezreddel és kb. 65 Tigris harcokcsival a Sósfar, Vaskapu területére tényleg beérkezett. Ez erő másnap hajnalban, déli általános irányban támadásba lendült. Feladatunk ennél a támadásnál csupán az volt, hogy az előretörő német csapatok után a ridót, a partot, a régi főellenállási vonalat ismét elfoglaljuk és ott védelemre rendezkedünk be. A németek támadása azonban nem érte el az eredeti főellenállási vonalunkat. Csak a nagy orosz támadás előtti helyzetet állította vissza. Harcokcsijaik ugyan mindenhol előre jutottak és elérték a támadási célt, hatalmas veszteséget okozva az oroszoknak, sok orosz harcokcsit lőttek ki. Gyalogságuk azonban az oroszok hátsóbb fészkei előtt elakadtak, nagy veszteségeket szenvedve.

Ez a nagyobb szabású saját támadás minden esetre azt a célt elérte,

hogy a 25. gyaloghadosztály lerövidíthette és újra zárhatta az arcvonalát. Az oroszoknak pedig olyan nagy veszteséget okozott, hogy egy pár napi harcszünetre joggal lehetett számítani. Az itteni harcszünet alatt a hadsereg a nyugatabbra is nagyon veszélyessé vált helyzetet (Komjátszeget és Tordatúrát az orosz elérte) tisztázhatta.

Még a délután felhívott távbeszélőn a hadtestparancsnokom és bejelentette, hogy úgy a német erők, mint a magyar páncélos hadosztály hamarosan elkerülnek Tordáról és máshol kerülnek alkalmazásra. Távbeszélő visszahívások és ellenvetések után, amelyeknek célja legalább a magyar páncélos hadosztály visszahagyásának elérése volt, jelentettem, hogy: keresztet vetek és várom az eseményeket.

Szeptember hó 24-én a két hadosztályt tényleg kivonták. A leharcolt 25. gyaloghadosztály ismét egyedül maradt, most már 21 km-es főellenállási vonallal. Megerősítésként nálam csupán a magyar páncélos hadosztálytól 1 zászlóalj és tüzérosztály, valamint egy napig egy német zászlóalj maradt. A kivont erőket nyugatabbra alkalmazták.

Szeptember hó 25-e nyugodtabban telt el. Csak az esti órákban, a Szt. János patak és a vasút közötti területen az orosz több zászlóalj erejű támadást intézett, amelyet visszavertünk.

Szeptember hó 26-án a Tordától nyugatra elért orosz sikerek ellensúlyozására nagyobb magyar-német ellentámadás indult meg, Tordatúr és Komjátzeg területén. E napokban vettük észre és kaptunk arról hírt, hogy nagyobb orosz erők nyugatra tolnak el. Így vártuk a hadosztály tehermentesítését. Ez be is következett. Megoldottnak véltem azt a ránk háruló feladatot, hogy Kolozsvárt és az egész hadseregünk jobb, déli szárnyát lerohanás ellen biztosítsuk. Értesültünk továbbá, hogy általában Arad irányából nagyobb saját támadást terveznek Dél-Erdély felszabadítására. Vártuk a szerbiai német erők beavatkozását. Sajnos, e várt támadásunk Arad felől nem indult meg. Aradnál az oroszok indítottak nagybbszerű támadást. A mi arcvonalunkon is újra megindultak az orosz és román erők, s bal szárnyunkat támadták. A helyzetet sokszor csak a páncélos hadosztály visszamaradt zászlóaljával lehetett megmenteni.

A hadtestparancsnokom ezekben a napokban bejelenti, hogy a páncélos hadosztály visszamaradt zászlóalját is elviszi. A 25. gyaloghadosztály tehát megint minden segítség és tartalék nélkül maradt.

Szeptember hó 30-án nagy orosz támadás indult meg a tordai hídfő ellen.

Az orosz a hídfőt elfoglalta és csapatainkat az Aranyos folyó északi partjára szorította vissza. Újra a magyar 2. páncélos hadosztály került bevetésre. Parancsnoka, mivel itt állásban maradt, átvette a város közvetlen védelmét.

Október hó 2-án az orosz Tordánál újból támadt. Végül is hosszas harcok után, október hó 4-án a várost is elfoglalta.

Október hó 4-én a magyar páncélos hadosztály újra kivonásra került, úgy hogy újra egyedül maradtunk védőkerületünkben. Itt is, ott is voltak csatározások és kisebb betörések, amelyek a csapatok fáradtságával és leharcoltságával állottak elsősorban összefüggésben. A helyzetet sokszor csak a hadosztály utolsó tartalékával, egy gépkocsira ültetett, géppisztolyos századdal (nem egészen száz fő) lehetett megmenteni.

Október hó 8-án kaptuk meg az intézkedést a visszavonulásra, amely másnap indult meg. E nap este kaptam meg személyemre a parancsot, hogy jelentkezzem a Huszton lévő 1. hadseregparancsnokságnál, egy hadtest átvételére céljából.

(Részlet: Don, Torda, Kárpátok. Háborús szereplésem és élményeim könyvéből)

Hollósy-Kuthy László

A kisnyégerfalvai templom

rálva – amely az esetleges magyar támadás kivédésére, Dél-Erdélyben állomásozott. A románok csatlakoztak a szovjet hadsereghez, s mivel közben az augusztus 27-én a Magyarországának küldött ultimátum határideje is lejárt, szeptember 7-én Románia hadat üzent Magyarországnak. A magyar hadsereg Torda vonalán három hétig tartotta állásait a túlerővel szemben, kemény mindkét oldalon sok veszteséggel járó csatában.

A román hadüzenetet követő napon, szeptember 8-án, a minisztertanács ülésén a kormányzó az első szót Teleki Béla grófnak adta meg, aki kijelentette: amennyiben Magyarország nem köt haladéktalanul fegyverszünetet a Szovjetunióval, Erdély önálló lépésre szánja el magát. Hogy szava nagyobb nyomtatékot kapjon, az erdélyi társadalmi és politikai szervezeteket összefogó, szeptember közepén megalakult Erdélyi Magyar Tanács memorandumot szerkesztett és adott át Teleki Géza grófnak a kolozsvári egyetem tanárának, melyet Horthy kezébe kellett letegyjen. A memorandum kimondta, hogy Erdély feladja a reménytelen harcot és maga veszi kezébe sorsa irányítását ha a kormányzó nem cselekszik. Ezután Teleki Béla gróf, az Erdélyi Párt elnöke, tárca nélküli miniszter és Bánffy Dániel báró, nyugalmazott földművelésügyi miniszter, a kormányzó jóváhagyásával felkereste Bánffy sógorát, Zichy Ladomár grófot s kérték: menjen át a szovjetekhez és készítse elő a fegyverszüneti tárgyalások megkezdése végett, a magyar delegáció Moszkvába vezető útját.

Ezalatt Kolozsváron válságos napokat éltünk át. Minden bizonytalan volt, s alig volt fogalmunk ezekről az erőfeszítésekről, amelyeket az említett politikusaink tettek. Az újságok hírnagyja, még a front eseményeiről se nyújtott kellő tájékoztatást, nemhogy arról, ami a kulisszák mögött történt. Az azonban mindennél világosabb volt, hogy miután a német és a magyar csapatok feladták Székelyföldet, a magyar katonai parancsnokság megkezdte Kolozsvár kiürítését, s a Volksbund Kossuth Lajos utcai – lakásunktól harmadik házban lévő – székházból olyan hírek szivárogtak ki, hogy ha Kolozsvárt fel kell

adni: a németek mindent felrobbantanak, s a várost a földdel teszik egyenlővé. Ennek megakadályozására az Erdélyi Magyar Tanács Dálnoki Veress Lajos vezérezredes, hadseregparancsnok segítségét kérte, aki úgy döntött, hogy visszavonuláskor hátra vezényel a németek mögé egy magyar tábori csendőr egységet, hogy a robbantásokat megakadályozzák. Ezen kívül az Erdélyi Magyar Tanács segítséget kapott ahhoz is, hogy a munkásságot felfegyverezze és így meg tudták akadályozni, hogy a gyárakat és klinikákat ne szerelhessék le a visszavonuló németek. Az általuk okozott kár így is nagy volt: felrobbantották a Szamos hídját, a Postapalotát, raktárakat semmisítettek meg, betetőzve azt a rombolást, amit május óta az angol-amerikai bombázók tettek a városban.

Kolozsvár kiürítésével egyidőben, a 25-ös felderítők maradványait, tartalékosait és póttartalékosait Sopron-Peresztegre irányították. A parancs férjemet is érintette. Az egykor elegáns kékpárolisok, a ko-

lozsvári Vak Bottyán laktanyából 1944. szeptember 30-án, nyári zsá-volyban, kerékpáron indultak útnak. A legénységi állományú póttartalékosok – zömmel kolozsvári munkásember –, akiket néhány nappal előbb SAS behívó szólította a laktanyába, felszerelés és ruházat híján, saját civil ruhájukban kerültek bevagonózásra. A kerékpáros oszlop nyomában, két ponyvával fedett teherautó is kigördült a laktanya udvaráról, a törzssel, a tisztek és tiszthelyettesek családtagjaival. Mint egyik tartalékos zászlós felesége, én is helyet kaptam a személyszállító autón.

Akkor már javában folyt a tordai csata, Kolozsvár fölé naponta többször berepültek a gépek és mélyrepülésben riasztó sorozatot adtak le. Elindulásunk napján bombát is szórtak, s a becsapódások nyomán felszálló szürkés-fekete füstfelhő, alattomosan takarta el búcsúpillantásuk előtt kedves városunkat.

Estére, a szilágygörcsöni Wesselényi birtokra értünk, az alkulat ott várta a továbbindulási parancsot. Október 7-én este mentünk tovább. Elöl a törzs kocsija, utána a másik – amelyen én is ültem –, mögöttünk a kerékpáros egység. A szurok sötét éjszakában elég bajosan lehetett tájékozódni és majdnem a már elfoglalt területen kötöttünk ki, Tiszafüred és Esztergom érintésével – ahol két-két nap pihenőt tartottunk a kerékpárosok miatt – értük el Gyórt, de az előttünk odaérkezett katonai alkulatok és menekülő civilek, a város minden létező szálláshelyét elfoglalták már, s mi több mint kétszázán a városháza nagytermében székeken ülve bóbiskoltuk át az éjszakát.

Október 11-én érkezünk meg Peresztegre, azon a napon, amikor a 2. Ukrán Front és a román hadsereg egységei bevonultak Kolozsvárra; Moszkvában Faraghó Gábor vezérezredes, volt moszkvai katonai attasé, a kormányzó megbízásából aláírta a fegyverszüneti megállapodást; Budapesten pedig Veessenmayer megegyezett Szálasival, hogy meghiusítják a készülöben lévő magyar kiugrási kísérletet, lemondadják Horthyt és Szálasit veszi át a hatalmat...

A kőröstarányi templom

Kövesligeti Román Berta

ZAJLÓ ESZTENDŐK III.

... Újra itthon

Nevem napján érkeztünk haza. Körül kellett néznünk, hol húzódjunk meg, míg egy kissé felerősödünk a sok koplalás után. Györgyakab Miklósnak igaza lett, K.-ék kúriája a dombtetőn valóban célpont volt. Kő kövön maradt ugyan, de anyósomat Papp Mihályék a disznópajtaban bújtatták, míg az ár első hulláma lefutott. A jobb érzésű szomszédok sora hozogatták vissza a szovjet katonáktól széthurcolt holmikat, de csak annyi gyűlt össze, hogy édesanyjával, Jolánka néniel ketten meghúzhatták magukat a konyhában. Oda nem mehettünk egyelőre. Különben a falu véleménye szerint nem sorkatonák lepték meg Rétyet, hanem partizánok. Mindkettőnk szüleinél a plüss diványok huzatát tépték le nagy vigalommal, ki nyeregtakarót, ki kozák kucsamatot varrt belőle. Viselkedésükről a már ismert képet festették a rétyiek is: hajkuraszták a fiatal nőket, keresték a pálinkát, megittak akármiféle szesz szagú italt. Effélet már tapasztaltunk Kistarcsa környékén is, ami új volt és megdermesztett, az a környéklen embervadászatuk. Elbújtak a Feketeügy bokraiban, s mikor az egyenként menekülő német katonák átvergődtek a vízen, hogy nyugat felé meneküljenek, úgy lötték le őket, mint úri vadászok a nyulat. Foglyot nem ejtettek. Mikor ezt a sok rémséget végighallgattuk, indokoltnak éreztük a menekülésünket.

Szüleim hazatérésünk örömeire visszaköltöztek a bérelt lakásukba, befogadtak minket is, ketten betelepedtünk az én legénykori kis szobámba, melynek ablaktányérja megrepedt volt 44 augusztusában a nagy ágyúzástól.

Kezemen a vitaminhiánytól csúnya varas seb éktelenkedett, hiába szórtam be ultraseptyl porral, csak terebélyesedett. Itthon a jó táplálkozás hatására egy hét múlva leszáradt, még a helye sem látszott.

Az utolsó kosár fa is elfogyott, tüzelőről kellett gondoskodnom. Feleségem egyik rokonának megmaradt pár ökre, fiuk, Nagy Lajos ajánlkozott, hogy befogja az ökröket, eljön velem Szacsvára, ahol apámnak volt egy kis erdőrésze. Napkeltekor indultunk, Szacsván szőlítettük Kobrizsánét, a család erdőpásztorát, ő megmutatta, honnan rakodhatunk. A két ökröt ki-

fogtuk, hadd kaparjanak valamit maguknak az avar alól. Nem telt bele tíz perc, úgy elcsángáltak, míg mi a szekeket raktuk, hogy a csengettyűjük sem hallszott. Elmelekedtem az aggodalomtól: ha nem találjuk meg a két szép igavonót, tíz évig is fizethetem a kártérítést a tanári jövedelemből. Leszaladtam a völgybe Kobrizsánéhoz: jöjjön segísen. Az asszony feljött, megnyugtatót, megtalálja ő, hiszen nem csirke csám-borgott el, hanem két hatalmas állat. Megnézte az avart, az erdőjáró asszony úgy olvasott a nyomokban, mint Winnetou, fél óra múlva láncuknál fogva visszahozta az ökröket.

Hazavittük a fát, Nagy Lajost, aki akkor képesítő előtt álló tanítójelölt volt, beírtam jötevőim sorába. Édesapja, Gyuri bácsi volt az a kisdíák, aki hazaszkótt a Mikóból, tizenkét év múlva róla mintáztam első regényemben Csizsér Márton somlyói diákok.

Most már egy szekér fa állott az udvaron, elindulhattam bejárni a falut. Minden közeli és távoli rokonhoz beko-pogtam, minden jó emberünket meglátogattam. Nem tudtam betelni az örömmel, hogy itthon lehetek. Szelték a húsvéti kalácsot, ahol nem volt más ital, répasórt vettek elő vagy melással édesített főtt kukoricával kínáltak.

Az országúton piros zászlókkal szovjet katonai autók robogtak az Ojtozi-szoros felé, vitték haza a lábadozó sebesülteket, a kocsik oldalára karomnyi betűkkel volt felfestve: Szlavá Krásznój Ármí. Egy áprilisi felhőjárásos napon egy hazafelé tartó szovjet egység megszállt a falunkban. Hozzánk egy szemüveges, értelmiségi arcú tisztet szállásoltak be. Kistarcsán felszedett mintegy ötvenszavas orosz szókin-csemmel, német szóval értekeztünk, megtudtam, történelemtanár civilben. Kérdezte, ismerem-e az élő irodalmat, például Kodolányit.

– Hogyne ismerném, jöjjön, mutatok valamit. – Az egyik Suomi kötetemben megmutattam Kodolányi 1941-es ajánlását.

– Tudja meg, engem az ő lakásába szállásoltak be. Most egy nagy regényeposzon dolgozik, belefoglalja a háborús éveket is.

Tíz nap szabadságot adtunk magunknak, táplálkoztunk, aludtunk, beszélgettünk, esténként folytatásokban

beszéltem el hányódásunk történetét. Úgy terveztük, április kezdetén állás után nézünk. Meghánytuk-vetettük K.-val az esélyeinket, latolgattuk a lehetőségeinket. Döntenünk kellett: ő jöne utánam Kolozsvárra vagy én jövök haza vidéki tanárnak. Abban maradtunk, hogy megjáróm magam Szentgyörgyön, Kolozsvárt, aztán majd határozunk.

K. jelentkezett a rétyi iskolánál, szükség volt rá, azonnal visszavették a régi állásába. Én beutaztam Szentgyörgyre, egyenesen Kiss Árpádékhoz siettem megtudni, hazajöttek-e már. Otthon voltak. Árpád elkísért a Mikóba, beszélt érdeklődésben Schuller Sándorral, az új hatóságtól kinevezett igazgatóval, engem is bemutatott.

– Erre a tanévre már nincs szükségünk senkire, de add be a kéreseedet szeptember elsejéig, az igazgatótanács letárgyalja, tanévkezdés előtt értesítünk.

Lehorgadt reményekkel köszöntem el, de Árpád elapadhatatlan derűlátásával biztatott:

– Add csak be nyugodtan, nekem is lesz néhány szavam a tanács tagjaihoz, szeptembertől mikós tanár leszel.

Néhány nap múlva K. feltarisnyált szalonnával, kenyérral, főtt tojással, elindultam Kolozsvárra. Madéfalván elakadtam, többedmagammal kifogadtunk egy ágyat egy vasutasnál, ruhástól felhengeredve az ágy tetejére eltöltöttem egy éjszakát. Másnap estig elértem Székelykocsárdot. Onnan éjfélét indult egy tehervonat Kolozsvár felé. Felkapaszzkodtam egy nyitott kocsiba, mely benzines hordókat szállított. A kerek hordó meg a vagon egyik sarka között annyi hely maradt, hogy felülve a kocsik oldalára lábamat belelógattam, de félős volt, hogy elbóbiskolok s hanyatt bezuhanok a kerek alá. Leoldottam az övem, hozzátoldtam a nadrágszíjamat, hozzákötöttem magam a hordóhoz.

Reggelre Kolozsvárra érkeztem. A fékbódékban, kocsik tetején utazók figyelmeztettek, hogy Kolozsvárt is vesztégarba kerülhetünk, jobb, ha leugrálunk a vonatról, mielőtt beérne az állomásra. Csomagomat ledobtam, az legurult a magas töltesen, aztán én is leugrottam, előre, ahogy a vasutas apám tanított. Még csak nem is bukfecezt-

tem, sérülés nélkül én is legurultam a lejtőn. A negyed minden utcájában munkáscsaládok kis földszintes házai sorakoztak. Egybe találokra bekopogtam, megengedték, hogy a csapnál megmosakodjam. A háziasszony a fiát siratta, akit civilként, a lakásukról hurcoltak el a szovjetek. A jó asszony teát főzött, csomagom megőrzését is vállalta.

Elcsépelet közhely lenne, ha azt írnám, "dobogó szívvel" léptem be a kollégiumba. Szorongás és öröm, aggodalom és meghatódottság különböző arányokban keveredett abban a vegyes érzésben, mellyel benyitottam Marci bácsihoz.

– No hát, előkerült, tanár úr.

– Kiról mit tud, Marci bácsi?

– Hát kérem, Fazekas Gyula tanár urat, Bodrogi Jánost, Kováts Zoltánt elhurcolták a lakásukról, semmit sem tudunk róluk. Az öregebbje itthon van, tessék bemenni az iskolába.

Az udvaron szembe találok András László rajztanárral, vörös bajszával, vöröses fülhajával rokonszenves jelenség volt, messziről mosolygott. Hathónapos tanárságom idején keveset beszélgettünk, a vele való barátkozásnak az ideje most jött el.

– Hol fogsz lakni? Van-e lakásod? – kérdezte melegen. – A bentlakás nem nyílt meg, oroszok szállásolnak benne, majd látni fogod, ahogy egymás fenekébe lépve masíroznak a Farkas-utcai templom előtt.

– Még semmit sem tudok...

– Gyere hozzánk, van egy szép külön bejáratú szobánk, ott ellakhatsz, amíg az ügyeidet intézed.

Minden új hazaérkező eseményt jelentett a kollégiumban, az idősebb tanárok körbevettek, nagy vonalakban el kellett mondanom peregrinációim történetét. Gönczi igazgató bevitt az irodájába:

– Sándor, itt még minden forrásban van, mint a must, hírek szállingóznak, hogy ezt a csonka tanévet májusban be kell fejeznünk. A jözan mérlegelés helyett egyelőre az indulatok döntenek emberek sorsa felett... Azt tanácsolom, ha a Mikóban vagy valahol a közelben, esetleg Brassóban el tudsz helyezkedni, húzódj meg vidéken, jobb lesz neked, itt most szélsőséges alakok vadásszák a volt KMSZ-tagokat.

A tanács jóindulatú volt, de engem mélyen lehajolt. Mentsváram, menedémem, otthonom: a kollégium nem vár vissza? Kértem az eddigi alkalmaztatásomról egy szolgálati bizonyítványt, körbejártam a belvárost, elhoztam a csomagomat a munkásnegyedből, letettem András Laciéknál. A Laci felesége, a tehetséges akvarellista Tollas Juci a művészemberek közvetlenségével,

megértésével rendezte el fekvőhelyemet a műteremnek használt utcai szobában. Két nap múlva komor hangulatban felkapaszkodtam egy tehervonatra, hosszas hányódás után leszálltam Csikszeredában megtudakolni, nem alkalmaznának-e a katolikus gimnáziumban. Papp János igazgató még nem tért vissza a menekülésből, Borcsa Gergely matematikatanár helyettesítette. Megint meglepődtem a katolikusok nagyvonalúságán:

– Most nem számít, hogy valaki református, tanárhiány van, szívesen látjuk, ha tud, jöjjön már holnap.

– Holnap nem, mert haza kell mennem megbeszélni a továbbiakat, de kétféle három nap múlva visszajövök vagy írok.

A szeredai állomáson egy üres lapos teherkocsira másztam fel, lódenkabátomat magam alá terítettem, fejem alá tettem a hátizsákomat, elnyúltam a változó felhőzetű áprilisi ég alatt. Ha felleg úszott a nap elé, fáztam, ha elvonult, melegem lett. Olyan az én életem is, mint az áprilisi égbolt: hol beborul, hol kiderül. Most éppen kissé felhős, de legalább itthon vagyok. Bükyszád, Málnás, Gidófalva, Árkos: olvastam az állomások neveit. Beljebb, a szelid hegyvonulat alján Oltszem, Bodok, velük szemben Zalán, Kőröspatak, gyermekkorom óta hallott, kedvesen hangzó helységnevek. Öt év alatt odanöttem Kolozsvárhoz, mint tapló a fához, most éles késsel le kell operálnom magam. Fájj a műtét, de legalább itthon vagyunk újra.

Véget ér a háború

Kicsiny legényszobámban a petróleumlámpa sárga fényében megvitattuk a terveinket: távházasságra rendezkedünk be, míg a gyermekünk megszületik. Addigra vége lesz a csonka háborús tanévnek. K. tanítani fog Rétyen, ameddig csak tud, én elfoglalom az állást Szeredában, kéthetenként hazalátogatok. Összel, ha addig nem visznek el katonának, megkezdem második tanári évemet, de már a Mikóban, aztán minden erőnkkel azon leszünk, hogy K.-nak kiharcoljunk egy állást Szentgyörgyön.

Április végén érkeztem Szeredába, azonnal munkába álltam. Mikor az ajtót megnyitottam, Szakács Antallal, az én volt brassói cserkészparancsnokommal találtam szemben magam. Igaz örömmel ölelkeztünk össze, Anti bátyám apró szemében meghatottság bujkált:

– Sándorkám, felnőtél tanáraid-hoz!

Anti bácsi katolikus pap volt, itt hittant tanított és a bentlakást igazgatta. Mindjárt betéteztet egy ágyat Fejér Mihály latintanár és bentlakási felügyelő szobájába. Két hónapig laktunk együtt Mihálykával, jól összebarátkoztunk a szakmáját kiválóan értő, kedves modorú, akkor még legényi állapotú kollégával. Úgy éreztem magam vele, mint egy évvel korábban Fazekas Gyuszival, Lőrinczi Ferivel. Esténként, vacsora után, Szakács Antal is csatlakozott hozzánk meg egy magas, örmény típusú fiatal tanárnő, Zs. Nóra, hármában sétálgattunk az ezüstenyők között, Erdély legszebb státusgimnáziumának gondozott parkjában. Akkor hallottam a legendát, hogy a remek épület tervezője annyi ablakot rakott rá, ahány napja van az esztendőnek és annyi tornyocskát, ahány hónapja.

Borcsa Gergely helyettes igazgatónk családja még nem érkezett haza a menekülésből, a komor kedélyű, csontos arcú matematikatanár a somlyai úton lakott, gyakran láttam hazafelé bandukolni magányosan, gondolatokba mélyedve. Olyan volt, mint egy korán ráncosodó, gyér bajszú mongol kán. Az igazgatás nem volt kedvére való, a tanítás is fárasztotta már, nyugdíjazásra érett, nyugalomra vágyó, fáradt ember benyomását keltette.

Külön szobában lakott a bentlakásban a tanári kar legérdekesebb tagja, György Imre, ő már nyugdíjas volt, a tanárhiány miatt hívták vissza Marosfőrről, ahol egy kis családi házat építtetett magának öreg napjaira. Imre bácsi szakállat eresztett, népviseletben járt, órára is úgy ment be csizmában, fehér posztóharisnyában, zekében. Bölcse öreg ember volt, pátriárkai alakja régmúlt idők népből jött tanártípusát testesítette meg számomra. Matézist tanított, de órák után, ha kettesben sétáltunk az ezüstenyők között, inkább az élet értelméről filozofálgatott, a maga napfényes életbölcseletét fejtegette.

Szeredában értem meg az első „május elsejét”, először vonultam fel tanulóimmal a munkások nemzetközi ünnepén a vörös lobogók alatt.

Nyolc nap múlva ott értem meg Európa örömnepét is, a háború befejezését. Kilencedikén felvonultunk ismét, a városháza előtt felsorakozva hallgattuk az erkélyről elhangzó szónoklatokat, nekünk a BÉKE nem elvont fogalom volt, mint a mai fiataloknak. Mélységesen átélte, esztendőnk óta várt, egész valónkat átjáró beteljesülést jelentett: a fergeteg elvonulását, a reményt, hogy az életveszély elmúlt a fejünk fölül, nem visznek már a harctérre és nem esünk fogságba, a reményt, hogy a világban szétszóródott barátai-

ink, ismerőseink hazatérnek. A szülők, feleségek bizakodtak, hogy eltűntnek hitt fiaik, férjeik, hadifogságban sýnlódó hozzátartozóik egy szép napon hazatérnek otthonaikba.

Különböző osztályokban tanítottam a magyart, Csokonairól, Petőfiről olyari kimerítő óravázlatokat készítettem, mintha a gyakorló gimnáziumban bemutató órára készültem volna. Két hónap számomra nem volt elegendő, hogy tanulóim személyisége emlékezetembe vésődjék, de évtizedek múltán három visszajelzés tanúsította, hogy némi nyomot mégis hagytam bennük. Az első Ferencz Endre volt, aki felismert és megszólított Moszkvában a könyvesboltban. Ő majd előjön még e könyv lapjain. A második Veress Péter, a mezőgazdasági miniszter, aki megleghangú üzenetét küldte Fejér Ákostól. A harmadik Fodor Sándor író társ, ő levélben idézte fel egy vizsgázásra kellemes emlékeit.

A 18. század tanításánál bosszúsán tapasztaltam, hogy forrásmunkáim milyen szűkszavúan intézik el a felvilágosodás korát, hogy tankönyveink deákos, németes, magyaros iskolákról beszélnek, csupán Szerb Antal nevezi nevén a gyereket és Féja Géza foglalja bele irodalomtörténetének második köteté címébe a felvilágosodást.

Igaz, Csokonaitól eltekintve a kor nem termelt ki magából hozzá hasonlítható szépírókat, Bessenyei, Bacsfányi, Kazinczy a gondolat és tett emberei voltak, de Voltaire magyar hívei mégis több figyelmet érdemelnének. Erről a korról kellene könyvet írni!

Ez lenne most időszere.

Ilyen gondolatok foglalkoztattak, mikor Szeredába neveztek ki Kócziány Laci volt kollégámat, ő hozta György Lajos megtisztelő üzenetét: menjek fel sürgősen doktorálni, amíg még lehet, minden kiegészítés nélkül elfogadja értekezésnek a magyar szakdolgozatomat, annál is inkább, mert a kivonata megjelent a Hítelben.

Jólesett, hogy György Lajos gondolt rám, éppen ő, aki doktorálási ügyben első mentoromhoz, Kristóf Györgyhez utasított annak idején, most hív és elvár. Udvarias levélben köszöntem meg jóindulatát, de azt is megírtam, hogy engem a doktorátus már nem foglalkoztat, annál nagyobb dologra készülök; könyvet szeretnék írni.

A tíz hónapja kielégítetlen könyvéhségemet szívós olvasással csillapítottam. Össze-vissza olvastam mindent, ami a kezembe került: a *Pendragon legendát*, a *Gólyakalifát*, Maugham *Színházát*, Huysmans-tól *A különöcot*, Calderón-tól *Az élet álom* című drámai költeményt, a *Halál fiat*, Liam O'Flahertyt,

Remenyik Zsigmondot, Komáromi Jánost, végül a *Trisztán és Izoldát* Bédier-től, mely elképesztő részletességgel maradt meg a fejemben, hogy aztán egész tanári pályámon a tanulóimnak szánt csemege legyen úgy évadzárás-kor, mikor már omlik össze a figyelem, tanítani nem lehet.

Temérdek kiadói tervet dolgoztam ki a magam szórakoztatására, új magyar irodalomtörténetet, filozófiatörténetet, művészettörténetet franciául a nyugati olvasó tájékoztatására, olcsó, száz kötetes klasszikusok-sorozatát a széles olvasó tömegnek és külföldre szakadt atyánkfiaiának. Tobzódott bennem a cselekvési vágy, de egyelőre csak azt kívánták tőlem, kísérjem el a tanulókat a táncos összejövetelekre.

Az alakuló vagy már megalakult demokratikus tömegszervezetek táncestélyekkel akarták megnyerni Szereda polgárait, főként a fiatalokat, soha annyi mulatság, táncos vigalom nem volt egymás után, mint 1945 májusában, júniusában.

Szabad óráimban felkerestem feleségem rokonát, Bakcsy Károly szabómestert, az ő vendégszerető házában Kató mama nyomban kimondta a varázsigt: "terülj asztalkám". Gyakran ellátogattam a református parókiára Réty pennaforogató hajlandóságú, borotva éles eszű fiához, Kováts Palihoz, aki Strassbourghban Szabédi Lászlóval együtt látogatta a protestáns teológiát, itt meg, ebben a katolikus fészekben, erős marokkal fogta össze-nyáját, a máshonnan idetévedt vagy benősült református bárányokat.

Szeredában estem át az első politikai tisztogató szűrésen. A kistarcsai ötágú csillagos pecséttel ékes bizonylatok, tanúsítványok, a rétyi néprendőrségtől kapott véleményezések alapján mondták ki, hogy demokratikus magatartású tanárnak ismertek meg, méltónak arra, hogy katedrán működjem.

Június közepén megkezdődtek a vizsgák, kilőszámra javítottuk a dolgozatokat, feleltettük a rendszeres tanulásból kiesett fiúkat.

Piros ceruzával a kezében ott görnyedezett egy halom dolgozat mellett Horváth József, Fülöp Elek és a természetrajzot tanító somlyai szerzetes, páter Bonifác. Később megérkezett a bujdosásból Nagy Rezső tornatanár, a temperamentumos, csupa-tevékenységember és Papp János igazgató is, Gergő bácsi most már lerakhatta az igazgatói penzumot.

Szereda készült megünnepelni Petőfi halálának az évfordulóját. Egész estét betöltő nagy műsortervet dolgoztam ki, mely mint egy zenemű, mind-

untalan visszatért a Sors, nyiss nekem tért motívumára. Az Apostolból rövid monológot írtam, a tervet letettem a felkérő szerv asztalára. Az előkészítésben már nem vettem részt, közeledett gyermekünk születésének ideje, ott akartam lenni K. betegágyánál.

Július elsején felvettem a fizetésemet, elbúcsúztam a kollégáktól, Kováts Palitól, Bakcsyéktól. Tarsolyomban volt egy értékes okmány: a rendkívüli helyzetre való tekintettel Márton Áron püspök két hónapi szolgálatom elismeréseképpen kinevezett rendes tanárnak.

Július 2-án reggel felnyomakodtam egy személykocsiba, mert már azt is lehetett látni a tehervonatok elején. Ez a hideg város, ahol télen összefagy az ember orrlyuka, engem sok melegséggel fogadott és csak jóval volt hozzám. A hányódások után ez a két hónap majális volt számomra. A 44 végén keringő rémhírektől zavarodottan csak azért fohászokodtunk K.-val, hogy ha a tanult embe- reket a szovjetek elhurcolják, legalább ugyanabba a kolhozba kerüljünk, csak egymástól el ne szakítsanak. Ismételten megnyugtattam magamat: mégiscsak jó volt fél évvel korábban a zöld sapkás szovjet katonák elöl visszabújni abba a gödörbe, melybe a németek elöl rejtőztünk. A Pest környékéről akkor elhurcolt 30 000 civil közül még senki sem tért vissza, sem a lakásáról elhurcolt 3000 kolozsvári civilből. Katedrára kerültem újból, a háborúnak is vége, már csak lesz valahogy.

A vonaton felidéztem szeredai tartózkodásom képeit. Sokszor kísértaltam Somlyóra, felballagtam a Kálvária-hegyre. Tizenkét év múlva, mikor első regényemet írtam, nem kellett oda- utaznom helyszíni szemlére, minden szegelet élesen rajzolódott ki emlékezetemben. Zsögödhöz ért a vonat. Oda jártunk ki fürödni a rozsdavörös borvízbe, mikor a júniusi kánikula kikergetett a házak közül. Aki csak télen járt Szeredában, nem is képzelet, hogy be tud szorulni a hőség az alcsíki medencébe. Tusnád után már háromszéki tájon kattogott a vonatok kereke. A szentgyörgyi állomáson egy sovány, ősz hajú rétyi asszony, akit Lotti nének szólított a falu, egyenesen felém tartott:

- Ma hajnalban meglett a bubá!

- Fiú vagy lány?

- Lejánka.

- Volt-e valami baj?

- Semmi! Mind a ketten épek, egészségesek.

(Részlet a Katedra és színpad című visszaemlékezésből)

Sombori (Salamon) Sándor

TÖRTÉNELMI DOKUMENTUMOK

A Romániai Népi Szövetség belső ellenzékének felszámolása (A Decsy-ügy)

A Romániai Magyar Népi Szövetség 1944. október 16-án Brassóban alakult meg, mint a romániai magyarság nemzeti szervezete, elsősorban azzal a céllal, hogy a magyarság kollektív jogvédelmét ellássa.

Az első nagy kudarc a MNSZ-et Erdély jövőjének kérdésében érte. 1945. november 15-18-án Marosvásárhelyen a szervezett vezető testülete az ún. "százás intézőbizottság" ülésén résztvevő Vasile Luca az Országos Demokrata Arcvonal főtitkára, Petru Groza miniszterelnök – a párizsi békekonferencia döntése előtt – azt kérték, hogy a MNSZ a romániai magyarság nevében jelentse ki, hogy Romániához kíván tartozni. A Marosvásárhelyen elfogadott nyilatkozat kijelenti ugyan, hogy a határkérdés eldöntése a nagyhatalmakra tartozik, de a szövetség tiltakozik Erdély kettéválasztása ellen és ezáltal áttételesen bár, de lemondott a határok megváltoztatásáról és a Romániához való csatlakozás óhaját fejezte ki.¹

A MNSZ nyilatkozata megdöbbenetelte az erdélyi magyar közvéleményt. Márton Áron Erdély katolikus püspöke elsőként cselekedett: 1945. decemberében megkezdte egy a békekonferenciához intézendő memorandum kidolgozását, majd később e tárgyban levelet intézett Petru Groza miniszterelnökhöz.² 1945. december 25-én a Szociáldemokrata Párt Magyar Bizottsága kiáltványt tett közzé, amelyben az MNSZ-t a valóság elhomályosításával, megalkuvással vádolta.

A MNSZ történetének fehér foltjai közé tartozik a szövetség belső ellenzékének 1946. évi fellépése és annak felszámolása. Az alábbiakban erről a belső harcokról írunk – mely a baloldaliak és a koalíciós pártiak között folyt – néhány olyan eredeti dokumentum alapján, amely elkerülte a megsemmisülést és a véletlen folytán a történész kezébe került.

Az ellenzék fellépésére 1946. január 28-án a Kolozsvári Magyar Színházban tartott nagygyűlésen került sor, amelyet a MNSZ azért hívott össze, hogy a szervezetben kialakult helyzetet megoldja és a vezetőséget kibővítsé.

Balogh Edgár emlékirataiban a következőket írta a nagygyűlésről:

"Az ellentét ott pattant ki, amikor a nagygyűlésen Decsy István ügyvéd, mint az ellenzék vezérszónoka javaslatot tett napirend előtt s nem kért se többet sem kevesebbet, mint az MNSZ országos vezetőségének azonnali lemondását s új vezetőség választását egy sürgősen összehívandó kongresszuson... Nagy Géza tanár kifogásolta, hogy a százás intézőbizottság marosvásárhelyi kiáltványa homályosan fogalmazott, Asztalos Sándor ügyvéd a tények nem ismeretében odáig

ment, hogy az EMGE tönkretételével vádolta meg a MNSZ vezetőit."³

Mit is mondott Dr. Decsy István ügyvéd az ellenzék vezérszónoka napirend előtti felszólalásában? A történelmi hűség kedvéért közöljük a beszéd szövegeit:

"Ezelőtt egy héttel a helyi tagozat értekezletén alkalmam volt rámutatni a magyar egység alapfeltételeire. Az erdélyi magyarság népképviselőinek bírnia kell az erdélyi magyar nép bizalmát. Örömmel tapasztalom, hogy a Magyar Népi Szövetség fontosnak tartja a bizalom megnyilvánulását és ezért Erdély szerte gyűléseket hívott össze, ma éppen itt Kolozsváron. Megelégedéssel állapítom meg, hogy Demeter János elnök testvérünk is megnyitó beszédében ezt fontosnak

tartja és az egység szükségességével mellett tett hitet.

A mai gyűlésre megtisztelő az, hogy jelen van és felszólal Kurkó Gyárfás a Népi Szövetség országos elnöke. Éppen az a körülmény teszi szükségessé napirendi javaslatomat. T. i. a országos elnök testvér nyilván ismertetni fogja a Magyar Népi Szövetség politikai programját és a népgyűléstől azt várja, hogy a bizalmi kérdésben nyilatkozzék.

Ma az erdélyi magyarság létkérdése, a magyar egység megteremtése!

E célból tisztelettel kérem az elnök testvért, hogy mielőtt tervezett beszédét elmondaná, adjon a tényeknek megfelelő felvilágosítást a következő kérdésekben.

A "Világosság" tegnapi számában azt olvassuk: hosszas vita után a Marostorda-megyei intéző és végrehajtó bizottság arra az elhatározásra jutott, hogy az egység könnyebb megvalósítása érdekében lemond és az új vezetőség megválasztásáig az ügyek vezetését egy ideiglenes bizottságra ruházza.

Tehát Marostorda megyében az egység megteremtése érdekében elkerülhetetlen volt a vezetőség lemondása, pedig ennek a sorából többen tagjai az országos intéző bizottságnak és egy tagja az országos végrehajtó bizottságnak is – Benke Pál –, akinek gyászos tetteiről még sokat fogunk hallani.

A "Világosság" tegnapi számában azonban nem olvasunk a háromszéki magyarság hasonló vezetőségi üléséről. Szükségesnek tartom erre is föl hívni az elnök testvér figyelmét, hogy ott a vezetőségnek nem kellett lemondania, mert Háromszéken a vezetőség, a magyar egységet képviseli, ellenben határozati javaslatot fogadott el és úgy határozott, hogy a magyar egység megteremtésének előfeltétele az országos száz-tagú intézőbizottság és az országos végrehajtó bizottság haladéktalan lemondása, vagyis or-

számos viszonylatban az, ami Marostordában történt.

Kérem az elnök testvért, hogy ebben a kérdésben nyilatkozni szíveskedjék.

A "Világosság" tegnapi számában továbbá azt olvassuk, hogy a Szilágy vármegyei magyarság kiküldöttei forró hangulatban tettek hitet a magyar egység szükségessége mellett. Ebből ugyan sokat nem érthetünk, de ma már Erdély minden vármegyéjében tudják, hogy éppen Szilágy vármegyei tagozat volt az első, amely indítványozta, az országos kongresszus összehívását, hogy a Magyar Népi Szövetség országos vezetőségét olyanval lehesse kicserélni, amely maradéktalanul képviseli az erdélyi magyarság politikai felfogását és demokratikus egységét.

A "Világosság" sok mindenről nem adott számot, amit az elnök testvérnék tudnia kell!

Udvarhely vármegyében a megyei elnöki tisztségből kitették Kiss Gyulát aki ma is, az elnökségből való kipenderítése után az országos végrehajtó bizottságnak tagja.

Szatmár vármegyéből 150 felelős személy aláírásával felszólítás érkezett az országos vezetőséghez, hogy mondjon le és ezzel tegye lehetővé a magyar egység kibontakozását.

Tudunk még más jelenségekről is. Az elmondottak már eléggé mutatják a helyzetet. Nem indokolatlan tehát az a kérésünk, hogy az elnök testvér adjon magyarázatot: az országos vezetőséget miféle érdek vezeti, amikor mint a "Világosság" tegnapi számában is a magyar egységet mint szervezeti tényét állítja a magyar közvélemény elé, amikor az erdélyi magyarság a Magyar Népi Szövetségben aktiváló egyes politikai vezetők merev magatartása miatt ma még ezt az egységet megvalósítani NEM tudja."

Az elhangzott beszéd után az ellenzék fellépését többen "a reakciósook galád támadásának" minősítették, a vezetőség pedig fegyelmi eljárást rendelt el a szervezők ellen. Kurkó Gyárfás elnök "leleplezve a haladó demokrácia támadóit" a történeteket nemzetközi viszonylatok közé helyezte: "A MNSZ bomlasztása... sem szolgál mást – hangsúlyozta –, mint az angol reakcióso kö-

rök (Churchill) támogatását hatalmas szomszédunk, a népeinket felszabadító Szovjetunió ellen".⁵

Balogh Edgár az elnök beszédével kapcsolatban megjegyezte: "Talán ezek a kemény szavak is hozzájárultak ahhoz a belátáshoz, mellyel a százas intézőbizottságban helyet foglaló ellenzékiek elhagyták a munkát gátló obstrukciót... némi vita után a közös határozatok eltörpítettek minden belső megosztást".⁶

A valóságban Decsy István a MNSZ válságának demokratikus megoldása érdekében még tett egy kísérletet, 1946. február 1-jén levélben fordult Kurkó Gyárfáshoz és Demeter Jánoshoz, amelyben újjólag kifejtette álláspontját. Levelében szószerint a következőket írta:⁷

"Kurkó Gyárfás úrnak,
a Romániai Magyar Népi Szövetség
Országos Elnökének.

Kolozsvár
Majális utca 22.

A Népi Szövetség helyi tagozatának f. évi január hó 19-én tartott értekezletén, világosan és félremagyarázhatatlanul kijelentettem, hogy az erdélyi magyarság politikai egységének megteremtését a magyarság létkérdésének tekintem. Az egység megteremtését annyira fontosnak tartom, hogy e cél érdekében mindent el kell követnünk.

Ugyanakkor rámutattam az egység megvalósításának alapfeltételeire is.

Ennek rendjén hangsúlyoztam, hogy az egységet a Népi Szövetség keretén belül kell megvalósítani. Ennek feltétele az, hogy a Népi Szövetség vezetősége alakuljon át olyan formában, hogy az kifejezője legyen az erdélyi magyarság minden rétege politikai felfogásának és demokratikus egységének. Ezen átalakításra azért van szükség, hogy a Népi Szövetség kebeléből leszakadt hatalmas tömegeket visszazsuzeressük. Az egység nem csak papírforma szerint valósítandó meg, hanem úgy, hogy az egy élő valóság legyen.

Ezt az átalakítást koalíciós megoldással kell végrehajtani ugyanazon módszerrel, ahogy Európa szerte megoldották a politikai válságokat. Ha ez a módszer bevált Európában, miért ne

válna be a mi kis erdélyi magyar életünkben, ahol az egységet kivételes politikai helyzetünk parancsolólag írja elő.

Elmondott beszédemben nem tértem ki a Népi Szövetség vezetőinek politikai és szervezési tévedésére egyrészt azon megfontolásból, hogy ezzel ne nehezítsem meg az egység kibontakozását; másrészt pedig, mert egy ilyen kínos kérdés megvitatására a nyilvánosságot nem tartottam alkalmasnak. – Egyébként is a hibákra vezetőségi gyűlésen már több ízben rámutattam.

Állásfoglalásomra válaszul az értekezlet végén tartott beszédemben személyemben támadtál meg. A támadást méltánytalanul tartottam, de akkor úgy éreztem, hogy ezt nem rossz szándékkal tetted.

F. hó 28-án tartott tagozati népgyűlésen amikor újjólag rámutattam a magyar egység szükségességére azzal válaszoltál, hogy megismételted korábbi, személyem elleni támadásodat.

Rövid napirendi javaslatomban mint országos elnöktől felvilágosítást kértem a vidéki tagozatoknál felmerült ellentétokról, amelyek megakadályozzák az egység létrejöttét. Megnyugtató válasz helyett azonban – amit az országos elnöktől a jelenlevők velem együtt jogosan elvártak volna – személyemben ismét megtámadtál.

Leszögezni kívánom, hogy alispáni megbízatásomat nem azért utasítottam vissza, mert a fizetés nem kielégítő, vagy itthon mint ügyvéd többet keresek. Ez az indoklás a tények teljes meghamisítása! Ez már csak azért sem állhat meg, mert jól tudod, hogy 7 hónapi fogásomból akkor tértem vissza az ügyvédi gyakorlatomat még meg sem kezdtem.

Tiltakozom a valóságnak meg nem felelő támadás ellen és azt a leghatározottabban visszautasítom.

Napirendi javaslatomban feltett kérdésekre a Magyar Népi Szövetség országos elnökétől nem ilyen választ vártam.

Elvárom, hogy a Magyar Népi Szövetség elnöke – már az általa képviselt intézmény tisztasága érdekében is – megtalálja módját annak, hogy a személyemet a nyilvánosság előtt ért alaptalan vád meg-

felelő módon megcáfoltassék. Levelem célja nem csupán annyi, hogy a személyes ügyben szót emeljek, hanem rámutatni arra, hogy az az út, amelyen elindultál a magyarság egységének megvalósítására alaptalan vádaskodások és merev elzárkózó magatartás mellett az erdélyi magyarság egysége teljes széttzilálásához vezet.

Remélve azt, hogy a Magyar Népi Szövetség vezetősége is be fogja látni az erdélyi magyarság demokratikus egysége megvalósításának egyetlen lehetséges útját, kifejezem azt a reményemet, hogy a közös munka lehetősége még ki fog alakulni."

Válaszként a levélre Decsy Istvánt kizárták a MNSZ-ből.

A MNSZ-ből kizárt Decsy Istvánt újabb támadások érték. 1947. június 28-án "Még mindig Decsy Pista?" címen közölt rágalmozó névtelen cikket a "Világosság". A Kolozsvári Katonai Törvényszéken folyamatban lévő Unghváry Sándor perének kapcsán Decsyról a következőket írta: "A politikai fajankó, zsúrfiú Decsy közelről érdekelve volt Unghváry székelyföldi akcióiban és a lövétei gyilkosságban is benne volt a keze.⁸ Decsy Pista a kongresszust megelőzően, mint a kalandor Unghváry bizalmasa végigutazta a Székelyföldet, izgatott és verbuvált a MNSZ ellen. Folytatva, amit a múltévi az Állami Magyar Színházban megtartott gyűlésen sikertelenül elkezdett a magyar nép demokratikus szervezkedése ellen. Sikertelenségük láttán... a többi reakciós kalandorral Mikó Gáborral és társaival nyilván a magyarországi néparuló összeesküvők utasítására (!) elhatározták, hogy frontot változtatnak és visszakérezkednek a MNSZ-be. Decsy Pista levelet írt a MNSZ elnökének, néhány meaculpázó sor után felajánlotta szolgálatait, ajánlkozása demokratikus harcunkban senkinek sem kellett."

A "Világosságban" megjelent rágalmozó cikkekre válaszolva Decsy István 1947. június 30-án levelet írt Balogh Edgárnak a lap felelős szerkesztőjének, visszautasította a koholt vádakat és a cáfolat megjelenítését kérte. A cáfolatra a lap felelős szerkesztője nem adott (adha-

tott) lehetőséget, az alábbiakban szó szerint közöljük Decsy tiltakozó levelét.⁹

"Balogh Edgár úrnak,
A Világosság Felelős Szerkesztője
Kolozsvár

Kedves Edgár!

A Te felelős szerkesztésed alatt megjelenő "Világosság" utóbbi számaiban, ellenem minden tekintetben alaptalan támadást indított. Ezzel kapcsolatban, illetve a megjelent cikkekre vonatkozóan az alábbiakat van szerencsém szíves tudomásodra hozni és mint barátomat – aki vel annak idején az ellenállási mozgalomban politikai kapcsolatot tartottam fenn és mint aki ebből az időből ismered politikai felfogásomat és meggyőződésemet –, arra kérlek, szíveskedj lehetőséget nyújtani, hogy akár jelen levelem alapján, vagy akár a későbbben közlendők szerint a Világosságban egy helyreigazító cikk jelenhessen meg.

A "Világosság" június hó 27-ki számában az Unghváry tárgyalással kapcsolatban megjelent cikkben foglalt azon vádra miszerint én zavart keltő célzattal székelyföldi körúton voltam, a leghatározottabban tagadom, mert ilyen utat sohasem tettem.

A "Világosság" június hó 28-i számában "Még mindig Decsy Pista?" cím alatt ellenem felhozott és szerkesztője által alá nem írt cikkben foglalt összes vádakat a leghatározottabban visszautasítom és azokat kimondott kohanmányoknak minősítem.

A cikk hangnemével nem kívánok foglalkozni, mert azzal minden olvasó tisztában van, hogy egy komoly politikai napilapban ilyen hangú cikknek helye nincsen.

Határozottan állítom azt, hogy az udvarhelyi kongresszuson történt eseményekkel kapcsolatban semmiféle tevékenységet nem fejtettem ki. Udvarhelyen életemben egyszer – 1939. évben – jártam ügyvédi minőségemben, de nem csak ott hanem egyáltalán semmiféle székelyföldi körúton a kongresszust megelőzően nem jártam. Ennek következtében a kongresszus után történt sajnálatos lövétei eseményhez sincs semmi féle közöm. Ezt az ügy-

ben lefolytatott hivatalos vizsgálat megerősíti. A fent említett cikkel kapcsolatban csak az felel meg a valóságnak, hogy a kolozsvári állami magyar színházban 1946. január hó 28-án megtartott népgyűlésen egy rövid tárgysorozati javaslatot tettem melynek az volt a célja, hogy rámutassak a Magyar Népi Szövetség szervezeti hiányosságaira, melyben hitet tettem a magyar egység szükségessége mellett, kihangsúlyozva, hogy ezt az egységet a Magyar Népi Szövetség keretén belül látom megvalósíthatónak. (Beszédem szó szerinti tartalmát az ide mellékeltem másolatban közlöm.)

A gyűlésen elhangzott beszédek hatása alatt kialakult sajnálatos incidensek után 1946. február 1-jén levelet intéztem Kurkó Gyárfás országos elnök testvérünkhöz, melyben hasonló képen kifejezésre juttattam a magyar egység szükségességét. (A levél másolatát mellékelem.)

Ezen tevékenységemre az indított, hogy ebben az időben a legnagyobb széthúzás és MNSZ ülésein teljes részvétlenség nyilvánult meg, melynek leküzdésére a MNSZ is – különböző helyeken népgyűléseket hívott össze. Tehát ezt a tényt nem csak én hanem maga a MNSZ is észlelte.

Miután a népgyűlésen elhangzott napirendi javaslatom miatt az azt követő napon megjelenő Világosság megtámadott és MNSZ kizárt tagjai sorából, elhatároztam, hogy nem csak a politikai élettől, hanem a közéleti szerepléstől is teljesen visszavonulok. Elhatározásomat keresztül is vittem. Itt határozottan kijelentem Neked, hogy azóta semmi féle burkolt, vagy nyílt politikai akcióban részt nem vettem. E nap után egyetlen politikai ténykedésem az volt, hogy 1946. nov. 5-én az országos választásokat megelőzően levelet intéztem Kurkó Gyárfás országos elnök testvérünkhöz, melyben újólá hitet tettem a magyar egység szükségessége mellett, kijelentve, hogy az erdélyi magyarságnak létkérdése a román demokrácia melletti megnyilatkozása. (Mellékelem a levél teljes szövegét.)

Fentiek következtében leghatározottabban vissza kell utasítanom azokat a vádakat is, melyek a "Világosság" f. évi június 30-i számában megjelent cikkben láttak napvi-

lágot. Én semmi féle titkos politikai szervezetnek tagja nem voltam és nem vagyok. A "Pók" szervezet létezéséről a cikkből értesültem, sem Mániuékkal sem más politikai szervezettel, vagy idegen újságíróval soha semmi féle kapcsolatam nem volt.

Végül még annyit kívánok megemlíteni, hogy a háború alatt igen is részt vettem egy titkos szervezetben, melyet ellenállási mozgalomnak neveztünk és ezen szervezet megbízásából 1943 őszén tárgyalásokat folytattam Budapesten Dr. Demeter János, Dr. Pásztai Géza

ellenállási mozgalmi tagok társaságában Szakasits Árpád magyar miniszterelnök helyettessel, Tildy Zoltán jelenlegi magyar köztársasági elnökkel és Nagy Ferenc volt magyar miniszterelnökkel, mely tárgyalások eredményeképpen 1943 őszén fentiek jelenlétében itt Kolozsváron létrehoztuk a Kisgazdapárt politikai szervezetét, azzal a kimondott céllal, hogy az akkor még legalitásban működő politikai pártban az akkor itt Kolozsváron illegalitásban levő ellenállási mozgalom tagjai, tevékenységet fejthessenek ki.

Ebben az időben én hazaáruló, zsidó bérenc, kommunista és orosz barátként szerepeltem a közvélemény előtt, amelynek következtében az akkori – általam a legteljesebb mértékben elítélt rezsím – üldözött. És fájdalommal állapítom meg azt, hogy ma éppen azok az emberek, kikkel akkor egyet értettem és velük szorosán együttműködtem, alaptalanul vádolnak és a közvélemény előtt igyekeznek úgy feltüntetni, mint egy megrögzött reakciót és demokrata ellenest".

A várasfenesi templom

A következő időszakban a román nacionalizmus szorítása mind erősebbé vált. Decsy István a politikai életből teljesen kizárt, megbélyegzett emberként élt, aki kenyérkereseti lehetőséghez is alig jutott. 1948 októberében még felvették ugyan alkalmi munkára a kolozsvári vasúthoz, de 1949 januárjában elbocsátották.

1949. március 4-én a megtört ember még tett egy próbálkozást, beadványt intézett a MNSZ Központi Végrehajtó Bizottságához, önbírálatot gyakorolt, kérte, hogy vegyék vissza a szövetség tagjainak sorába, mert többé sosem tér el a MNSZ politikai irányvonalától.

Íme a beadvány teljes szövege, amelyre a kérelmező választ nem kapott.¹⁰

A Romániai Magyar Népszövetség Központi Végrehajtó Bizottságának Bukarest

Alulírott Decsy István, kolozsvári Dragalina utca 114. sz. alatti lakos azzal a kéréssel fordulok a Romániai Magyar Népi Szövetség Központi Végrehajtó Bizottságához, hogy a Kolozs megyei tagozat által 1946. február 9-én hozott kizárási határozatát felülvizsgálni szíveskedjen és ennek eredményeképpen lehetőséget nyújtani számomra, hogy a Népi Szövetség tagjai sorába újjólag beiratkozhasam.

Kérésem alátámasztására az alábbiakat vagyok bátor megemlíteni.

1946 évi január 28-án a kolozsvári tagozat által rendezett népgyűlésen felszólaltam és az 1. sz. alatt ide csatolt beszédet mondtam el. A gyűlésen tanúsított magatartásom miatt a megyei tagozat intézőbizottsága kizárt a tagok sorából.

A kizárásról sajnálattal vettem tudomást, mert a vita ellenére magam részéről mindig szükségesnek tartottam a Magyar Népi Szövetséget mint nemzeti tömegszervezetet és soha se gondoltam arra, hogy tagjai sorából kilépjek, vagy bármilyen más politikai szervezetben folytassak küzdelmet az itt élő magyar nép érdekeiért.

Sajnos azonban magatartásom olyan volt, hogy abból nyilván csak arra lehetett következtetni, hogy maga a Népi Szövetség ellen léptem fel. Ilyen magatartásom után termé-

szetes következmény volt a tagozatból való törlésem.

Kizárásomat követő időben rájöttem tévedéseimre, mely főképpen politikai tájékozatlanságom következménye volt. Nem régen hazatért fogságból helytelen irányban tájékozódtam. Kapcsolataimat nem újítottam fel azokkal a politikai barátaimmal akikkel a fasiszta uralom alatt együtt dolgoztam. Ennek következtében tévesen ítélt meg a helyzetet.

Ezen önbírálat hatása alatt megváltozott magatartásomnak bizonyítékát adjam az 1946 évi november havi országos választások előtt a 2. sz. alatt ide csatolt levelet írtam a Népi Szövetség akkori elnökének, melyben kinyilvánítottam, hogy kizárásom folytán tagságom megszünt, de a választásokon a Népi Szövetséget támogatom.

Kizárásom következtében sajnos csak igen korlátozott mértékben folytathattam választási propagandát. Politikai ténykedésem pusztán csak arra szorítkozott, hogy ismeretségi körömben tagokat szerveztem. Ekkor írtam be családom öt tagját is a Népi Szövetségbe.

Kizárásom óta három év telt el és mivel más politikai pártnak nem voltam tagja, nem nyílt lehetőségem a népi demokrácia megvalósításáért folytatott küzdelemben való részvételre. Kénytelen voltam tétlenül nézni azt a harcot amit a Népi Szövetség a többi demokratikus pártokkal és különösképpen a Munkáspárttal karöltve folytatott a jogegyenlőség érdekében, majd később a népi demokrácia megvalósításáért.

1948 évi október havában munkára jelentkeztem a kolozsvári C. F. R.-nél, azzal az elgondolással, hogy szakszervezeti vonalon majd kínálkozik lehetőség a demokráciáért folytatott küzdelemben való részvételre. Sajnos f. év január 19-én előirányzott költség hiányában, mint ideiglenes munkást szabadságot; melyet az ide csatolt dovéda másolatával igazolok.

Ilyen helyzetben határoztam el magam, hogy a Magyar Népi Szövetség vezetőségéhez fordulok jelen kérelmemmel, hogy tagságom visszaadásával tegye lehetővé a szocializmusért folytatott harcban való részvételmet. Módot nyújtva ez által, hogy jóvá tehessem múltbeli tévedésemet és egyben a Népi Szövet-

ség keretén belül munkámmal bizonyíthassam, hogy a népi demokráciának lelkes harcosa tudok lenni.

Mint egyszerű közkatona, de annál keményebben kívánom szolgálni népi köztársaságunkat.

Végül legyen szabad kitérnem a fasiszta uralom alatti politikai magatartásomra, melyet röviden az alábbiakban, pusztán csak tájékoztatás céljából vázolólok. Nem kívánom akkori magatartásomat érdemül felemlíteni, mert amit tettem azt meggyőződésből cselekedtem és soha se gondoltam arra, hogy abból magamnak valaha is előnyt kovácsoljak.

1941. február havától 1942. június 15-ig a városnál voltam alkalmazásban. Ekkor a hadügyminisztériumba történt feljelentés következtében állásomról lemondtam. T. i. ekkor már nyilvánosságra jutott fasiszta ellenes magatartásom és főképpen az, hogy a legnagyobb mértékben helyteleníttem, a magyarságnak a Szovjetunió elleni harcban való részvételét. A feljelentésben azt hozták fel ellenem, hogy katonaelles és kommunista vagyok. Így nem volt más lehetőségem, mint a nagyobb baj elkerülése végett lemondjak állásomról.

Ekkor megnyitottam ügyvédi irodámat és azonnal felkerestem politikai barátaimat: nevezetesen Dr. Csögör Lajost, Dr. Demeter Jánost, Dr. Fogarasi Józsefet, néhai Ferencz (Májer) Lászlót és Nagy József újságíró. Többzöri bizalmas megbeszélés után elhatároztuk hogy politikai körünket kiszélesítjük. 1943 nyarán már nagyobb létszámú gyűléseket tartottunk és az volt a célunk, hogy az akkor már Budapesten megindult ellenállási mozgalomba Erdélyt is bekapcsoljuk. Ennek a tervnek a rendjén az említett politikai kör megbízásából Dr. Demeter János és Dr. Pásztai Gézával együtt kiküldtek Budapestre, hogy felvegyük a kapcsolatot az ellenállási mozgalom vezetőivel. Így került sor Szakasics Árpáddal, Bajcsy Zsilinszky Endrével, Tildy Zoltánnal való megbeszélésre. Tárgyalásunk eredményeképpen később személyesen lehoztuk őket Kolozsvárra és itt megalakítottuk a Kisgazda Pártot kimondottan azzal a céllal, hogy az illegálitásban levő embereknek fedőszervük legyen. Tagja voltam a 7 tagú intézőbizott-

ságnak és így egyik mozgatója lettem az akkor már eléggé komoly ellenállási mozgalomnak. Az 1944 év tavaszán mikor a pártot betiltották egynehányan vállaltuk az illegálitást és tovább dolgoztunk.

A felszabadulás előtt felkerestem Balogh Edgárdot akivel Csögör Lajos hozott össze s így kapcsolódtam be a baloldali pártok megszervezési munkálataiba. Részemre az a megbízatás jutott, hogy a néppártban vállaljak szerepet. Így lettem az ötös intéző bizottságnak tagja.

A felszabadulást követő napon mint civil elfogtak és Fogsániba vittek. Így aztán a további munkában nem vehettem részt. A fogsáni lágerben mint propagandista, felvilágosító munkát végeztem és munkám honorálásaképpen 1945 május végén hazabocsátottak.

Kérésemet még egyszer megújítva tisztelettel kérem szíveskedjenek lehetővé tenni, hogy ismét bekapcsolódhassak a munkába.

Ígérem, hogy a jövőben sose fogok eltávolodni attól a vonaltól melyet a Népi Szövetség képvisel.

Kiváló tisztelettel:
Dr. Decsy István"

JEGYZETEK

¹Világosság (Kolozsvár), 1945. november 21.

²Domokos Pál Péter: Rendületlenül... Márton Áron Erdély püspöke. Bp. 1989. 245-252.

³Balogh Edgár: Férfimunka - emlékirat 1945-1955. Bp. 131-132.

⁴Dr. Decsy István napirend előtti javaslata a MNSZ népgyűlésén (1946. január 28.) a fenti valamint a 7., 9., és 10., szám alatt jelzett eredeti iratok a szerző birtokában vannak. Dr. Decsy István 1907. július 30-án Alsódetrethem községben (Torda-Aranyos vármegye) született. Középiskoláit a Kolozsvári Református Kollégiumban és a Brassói Római Katolikus Gimnáziumban végezte (1927). A Kolozsvári Egyetemen 1930-35. között szerzett jogi oklevelet. Önálló ügyvédi irodát Brassóban (1937-1940) és Kolozsváron (1942-44) tartott fenn. 1945-ben a MNSZ Kolozsvár városi és Kolozs-megyei jogi irodájának vezetője, a megyei szervezet intézőbizottságának tagja.

⁵Balogh Edgár: i.m. 145.

⁶Uo.

⁷Decsy István levele Kurkó Gyárfáshoz (1946. február 1.)

⁸1946. június 30-án a MNSZ székelyudvarhelyi kongresszusát követően provokátorok Lővétén meggyilkolták a szövetség helyi emberét.

⁹Decsy István levele Balogh Edgárhoz (1947. június 30.).

¹⁰Decsy István beadványa a MNSZ-hez (1949. március 4-én).

Sebestyén Kálmán

A II. Bécsi döntés következményei Kalotaszegen

Ezen cikkben arról kívánok szólni, hogy mit őrzött meg a magyar és a román kollektív emlékezet az 1940 és 1944 közötti időszakról. A riportok, amelyek információi szerint az írást összeállítottam, 1993–94-ben Kalotaszegen készültek. Azért Kalotaszegen, mert e tájegységet "tipikus" területnek tekintem abból a szempontból, hogy itt a II. Bécsi döntés határvonala egy néprajzi egységet bontott meg úgy, hogy a status-quo mindkét oldalán határkörzetben is maradtak kisebbségek. Így ezen kisebbségek sorsán keresztül egész Észak- és Délerdélyre vonatkozólag is bemutatatható, hogy mit jelentett a tárgyalt négy év folyamán – különösen a határkörzetben – kisebbséginek lenni. Ezen kívül szóba kerülnek – az egyéb helyi jellegzetességeken kívül – olyan gyilkosságok, atrocitások, amelyek regionálisak ugyan, de meglehetősen hírhedté váltak a – nem egyszer egymásnak tökéletesen ellentmondó – magyar és román történetírásban.

Kezdjük az elején: a románok azt állítják, hogy Magyarországra, Olaszországra és Németországra segítségével Erdélyt vissza kívánta csatolni az 1940. aug. 16–24. között folyó turnusevereni tárgyalásokon. A magyarok és románok egyaránt azt közlik, hogy a II. Bécsi döntés meghozatalának másnapján, 1940. aug. 31-én értesültek az új határról és annak körülbelüli vonaláról, információikat az újságokból és a rádióból szerezték. Román állítás szerint a helybeni határmegállapítás (határmegszilárdulás) 1940. szeptember 10-én történt. A magyarok úgy tudják, hogy az eredeti elképzelés szerint a határvonalnak a Bánffy-hunyad–Kolozsvár műúttól délre 8 km-re kellett volna húzódnia, de a vonal e szerinti kijelölését a határmegállapításkor nem tartották be. Az Észak-erdélyben maradt románok "sértődöttséggel és haraggal" vették tudomásul, hogy Magyarországhoz kerültek. A Délerdélyben maradt magyarok kétségbe voltak esve és a határmenti körzetben kérték a status quo délebbre való korrekcióját. A magyarok és románok egybehangzó állítása szerint az őrbódék átlag kb. 12 km távolságban voltak egymástól és öt főből álló határőrségi egységek kb. három óránként váltották egymást. A határt viszonylag gyengén őriz-

ték, főleg éjjel nem volt nehéz átjutni. Gyakoriak voltak a csempészakciók. A délerdélyiek élelmiszereket juttattak északra, s cserébe Észak-erdélyből iparcikkeket hoztak vissza román területre. Az észak-erdélyi magyar csendőrök a románok szerint "kritikán alul" bántak az ottani román lakossággal. A magyarok az észak-erdélyi csendőrök viselkedésére azt a kifejezést használták, hogy "kemények voltak". A Délerdélyben maradt magyarok beszámolnak arról, hogy tilos volt az otthonukon kívül magyarul beszélni, s a román hatóságok részéről sok verés, megaláztatás érte őket. (Az itteniek elmondása szerint Észak-erdélyben egyáltalán nem voltak román, Délerdélyben egyáltalán nem voltak magyar nyelvű feliratok.)

Kalotaszeg területén 1940–44 között "faji indíttatású" gyilkosságok is történtek. Ilyen volt pl. Aurel Munteánu esperes esete. A magyarok közlése szerint a pap a havonta rendezett bánffy-hunyadi állatvásáron felállt a szekérre és onnan – saját hívei önmérsékletre való figyelmeztetése ellenére is – kiabálta: "A magyarokat ki kell irtani, a gyermekeket még az asszonyok hátsójából is ki kell vágni."

A magyar csapatok bevonulása után a keményebb magyarbikali, sárvásári, bánffy-hunyadi legények

megfogták az esperes urat és lapátot dugtak a torkába, hogy "ne tudjon többet a magyarok ellen beszélni". Ezután – ugyancsak a magyarok visszaemlékezése szerint – az oláhbikali és bedecsi románok többször is fel akarták gyújtani Sárvásárt, de ez végül nem következett be. Munteánu meggyilkolása kapcsán az itteni románok azt állítják, hogy "hencegő, magyarkodó fiatalok kivagyiságból és erőfitogtatásból ölték meg az amúgy emberséges és a magyarokkal jó kapcsolatot fenntartó" papot. A románok egy Nicula nevű rendőr megöléséről is tudnak. Szerintük itt az ok ugyanaz volt, mint Munteánunál – a nemzetiségük. Sárvásár felégetésének tervéről, vagy egyéb bosszúállásról az esetekkel kapcsolatban nem tudnak. A regionális gyilkosságok kapcsán továbbá a magyarok közlik, hogy az orosz front közeledtével a románok két egeresi magyart a megölésük után szekérhez kötve hurcolták körbe a településen, valamint, hogy Nagypetriben a magyar papot ölték meg. A románok tagadják, hogy megölték volna a nagypetribi magyar papot, az egeresi gyilkosságokat pedig kettő, még 1940 szeptemberében megölt román megbosszulásaként emlegetik. A gyilkosságokon, veréseken és megaláztatáson kívül egyéb dolgok is mutatják az észak- és délerdélyi részen meglévő feszültségeket. Például ilyen jelenség, hogy a Dél-Erdélyben 1940–44 között kijárási tilalom volt. (Csak arról van információ, hogy ez a határkörzetben lévő magyar falvakban mit jelentett.) Ezek szerint ha 18 óra után valaki elhagyta a lakhelyét (házát), akkor ha a román csendőrök ezt észrevették, az illetőre lóttek. Továbbá éjjel kötelező volt a házak totális elsötétítése. Este hat óra előtt rokonlátogatáshoz, vagy kettő, illetve ennél több ember találkozásához – a szűk családon kívül – hatósági engedélyt kellett kérni. Az észak-erdélyi románok elmondják, hogy ott kijárási tilalom nem volt, viszont aki 22 óra után elhagyta

lakhelyét, azt 10-25 pengő büntetésre ítélték. A határkörzetben mindkét oldalon jellemző volt, hogy a fiatal sorkötelesek csaknem mindegyike a másik, az "anyaországba" szökött. Sokszor egész családok is átmenekültek és így főleg a határmenti területeken gyakoriak voltak a kisebb etnikai átrendeződések. Délerdélyben az ottmaradt hadköteles magyarok kezébe a románok nem mertek fegyvert adni, hanem munkaszolgálatosként alkalmazták őket. A magyarok továbbá azt is közlik, hogy amikor az orosz csapatok megszállták ezt a területet, akkor a román vezetés információi alapján a vasgárdisták helyett ártatlan magyarokat vittek kényszermunkára, vagy szibériai lágerekbe. Északerdélyben az ottmaradt hadköteles románokat a frontra vitték harcolni. A románok információi szerint a harcra alkalmatlannak nyilvánított idősebb román hadköteleseket viszont pl. a tatabányai szénbányákba vitték dolgozni. A gazdasági viszonyok tekintetében a románok arról számolnak be, hogy Északerdélyben nagyon nehéz helyzetben voltak a rájuk szabott magas adók és büntetések miatt. A délerdélyi magyarok azt közölték, hogy egyes helyeken az éhhalál küszöbén álltak, mert a román hatóságok pl. terményekben mindent az "utolsó szemig" rekviráltak. Az 1941-es etnikai felmérések kapcsán a románok úgy emlékeznek, hogy Északerdélyben román számlálóbiztosok és románnyelvű kérdőívek nem voltak, viszont családokról nem tudnak. A délerdélyi magyarok arról számolták be, hogy a felméréseket csakis ottani román nemzetiségű hivatalnokok és csendőrök végezték és gyakoriak voltak a családok és visszaélések. A románok és magyarok egybehangzó állítása szerint 1940 és 44 között – legalábbis e területen – egyetlen esetben sem szállt ki német-olasz kisebbségi jogokat ellenőrző bizottság sem Észak-, sem Délerdélyben. Végül ugyancsak megegyezik a magyarok és románok véleménye abban, hogy két nép egymás iránti – sok helyen jelentkező – gyűlöletének kialakulásában az 1940–44. közötti időszaknak domináns szerepe volt.

Sebesy Tamás

BÉKE PORAIKRA

dokumentum-émlékkönyv a II. világháborúban a keleti hadműveletek során elesett magyar katonákról (I. kötet)

A II. világháború immár 53 éve befejeződött, mégsem zárult le teljesen. Ezt nem csak a – szinte heti rendszerességgel megtalált – fel nem robbant lövedékek, vagy a családi beszélgetések juttatják eszünkbe, hanem nap, mint nap szembesülnek vele a kárpótlással hivatásszerűen foglalkozó szakemberek is.

Sokan a mai napig nem tudják lezárni lelkünkben a háborút, nem tudnak megbékélni, mert azt sem tudják, hol nyugszik szeretett apjuk, bátyjuk, szerelmük, akiket talán évtizedekig vártak haza, hiába. És sokan vannak azok is, akik – bár kértek, de – nem kaptak választ a kérdésre: MI LETT VELE?

Nem kaphattak választ, mert a háború utáni évtizedek politikailag nem kedveztek az efféle kérdezősködésnek, amikorra pedig kérdezni lehetett, már nem volt, aki tudta volna, hogy hol keresse a feleletet. Pedig az azokban a – sokszor még fel sem nyitott – borítékokban lapult hosszú évekig a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattárában, amelyeknek összefüggéseit Dr. Bús János muzeológus-levéltáros szakember, a hadtudomány kandidátusa, osztályvezető most megtalálta, és kutatói elkötelezettséggel dolgozza fel, hogy könyv formájában közkinccsé válhassanak.

A mű – amelyet a Hadtörténeti Intézet és Múzeummal közösen a Varietas '93. Kft. ad ki – tervezett címe "BÉKE PORAIKRA – dokumentum-émlékkönyv a II. világháborúban a keleti hadműveletek során elesett magyar katonákról". Felelős kiadója a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója, Dr. Korsós László, főszerkesztő Csárádi József, a HIM Központi Irattár igazgatója. A könyvet először 5000 példányban, ez évben decemberben kívánunk megjelentetni.

A most megtalált iratok (melyekhez kb. 50 éve nem nyúltak, azaz teljességgel feldolgozatlanok) egyrészt a hadműveleti területen létesített magyar hősi temetőket sorolják fel javarészt tételes temetőkataszterrel, másrészt az alakulatoktól a HM egykori veszteségi osztályához felterjesztett jelentéseket tartalmazzák a személyes dokumentumokkal (megrázó hatású levelek, képeslapok, fényképek, zsoldkönyvek, stb. sok esetben a rajtuk ütött golyónnyommal, vérfolttal) együtt. Ezekből is sokat bemutat a kötet.

A gazdagon illusztrált tudományos-ismeretterjesztő fejezeteken túl a könyv kiemelten fontos része az alfabetikus névmutató, amely forrásanyagként funkcionál. Ebben szerepel az eltemettek neve, rendfokozata, születési ideje, anyja neve, halálázaskori lakhelye, a halál oka, helye, eltemetés helye, sirjelszáma. A táblázat külön értéke, hogy megállapítható belőle az egyes településekről származó hősi halottak száma. Jelenlegi számításaink szerint megyénként kb. 3-4 ezer ember esett el az adott frontszakaszon, az ő adataikat tartalmazza majd könyvünk. Az anyagban "természetesen" nem szerepelnek a Doni katasztrófában elesettek nevei, tekintve, hogy ott az esetek többségében az alakulatok nem végezheték el a temetéseket.

További céljaink között szerepel egy olyan kötet megjelentetése is, amely a magyarországi harcok során elesetteknek állít emléket. Ebben a történelmi Magyarország valamennyi olyan települése szerepelne – különös tekintettel hazánk mai területére –, ahová katonákat temettek el, szerkezetében pedig az első könyv formáját követné.

Megjelenés: 1998 decemberében.

A könyv bolti forgalomba nem kerül, megrendelés útján postai utánvétellel, vagy a Hadtörténeti Múzeumban lehet hozzájutni.

Terjedelme kb. 800 oldal. Ára 3800 Ft + postaköltség.

Első 500 megrendelőnknek rézdombornyomatos borítójú, sorszámozott példánnyal kedveskedünk!

Megrendelhető: Varietas'93, 1330, Budapest, Pf. 76.

ZSISKU JÁNOS VERSEI

Tertium non datur

Szórúánymagyarinak, Erdélyi Érchegeységben

Kihal?
Beolvad?
Alkalmazkodik?
Mimikrizik, vagy máshoz hasonul?
Mint langymeleget kiköpi az Úr.

Kitart.
Nem enged
Makacs.
Hajthatatlan.
Nem lakja lelkét semmiféle pátosz,
de Nagyidőkben, szétszórattatásban,
miként egy Isten hű marad magához.

Kitett gyermek

M. J. grafikusnak
„és az ő holtteste elvetetik nappal hévre, éjjel dére”
Jeremiás 36,30.

Nagyanyámék az őszi körtét,
hombárban, búza közt érlelték.
Akadt olyan is, nem egy közte,
melyből jobb volt a dérütötte.
Valakik, ott fenn plagizálnak.
Ugyan kit, mást, mint nagyanyámat.

Így kerültem én hévre, dére,
formáltatás és
érlelésre,
élethossziglan
Mócvidékre.

Ez itt, Belényes!

Köszönöm, Uram, azt hogy életem
én itt élhetem le, a végeken.
Jobbról hegyek, a Bél-zerindi fal,
átellenben a hókucsmás Bihar.
Belső égésre itt, ha nagy tűzed,
jeges priznicet rak Biharfüred.
Csütörtökön bezsong az utcajai,
itt móc beszéddel vegyül a magyar.
Még hangosulnak ott kint a szavak,
a Vers kiömlik, mint bűvópatak,
hogy vigasztalja a szétszörtakat.

Bűvölő

Eredj, ha tudsz, mondtuk tehetetlen,
Kitántorogtak közben negyvenezen.
Most már ha még az ég is rádszakad,
Istenre kérlek: akkor is, maradj!

Csökönység

Van kiket kötnek, én kötődöm
körömszakadtig itt, e földön.
Nincs Anyaország, Menny, nem csábítsz,
ha Erdély mondja a:
Quo vadist?

Vásárhely szindróma

A husáng, amely Sütőt arcul csapta,
ne legyen minket fogvatartó csapda,
mert jóllehet a boldogabbik vége
ott volt ugyan, a hodáki kezébe,
ki elvakultan ütött, freccskelt átkot, –
csak önmaga volt, nem az összrománok.
Hívhatták akár Ion-nak, Axentének,
nem képviselt ő, semmiképp, egy népet.
Sütő Andrásnak százszor jobban fájna,
ha megváltoznék Ana Blandiana,
ha azt látná, hogy másuk se vált be,
s már nem, aki volt, Smaranda Enache.

*

Átélem sokszor, engem is felzaklat,
de a barátok, barátok maradtak.

*

Így hát, letörlöm könnyeimet s megyek tovább
rendelgetésem pályafutásain.
Román testvérem! Nem leszek Kain.

RMDSZ imádság

Nem az egységet kérjük, inkább
azt add meg, ami véle ér fel,
hogy ne lődözzük folyton egymást,
roncsoló dum-dum lövedékekkel!

Sajnos

Ha másképp nem megy, időnként elorzok,
másoktól, egy-egy templomot, vagy szobrot.
Utána? Látom, nem csináltam elvett
szobrokból, sajnos, saját történelmet.

Egy kitakart szoborra

Létezik olyan kényszerképzet,
mikor a szobroktól is félnék.
Zilah főterén tucat évig
kuckóba zárták Wesselényit.
Így lett a szobron végül mindkét
alak, a báró, s jobbágy jelkép,
fajtámról, mely a deszkaközi
halálok halálából jött ki.

Mátyás király és a kolozsvári bírák

Az rámparancsolt: tűzfám behordod,
ez más ordret ad: vidd odébb a szobrod!

Körösvény Pompéiben

Adja fel magát az a hitvány
istentelenül rossz tanítvány,
aki lelécelt gyáván már a
Vezúv legelső morajára.

Pálból, Saul

Manapság csak visszafelé megtett
pálfordulását hidd el egyeseknek!

Mars Macabre

Lányomnak, aki kitelepszik.

Sokan mentetek el, leányom,
olyannyira, hogy nyugodt szívvel
átírhatnám a bibliámat.
Nem az egészet. Legalább is
részletekben, a legfájóbbat.
Mondjuk, hogy Lukács tizenötben
tizenegyötől a harminckettőtől
miszerint Ő, az Atyaisten
meddőn kontemplált, mint egy Buddha
az atyai ház ambitusán,
várván vissza a tékozlókat.

Mostanság nálunk más az Isten,
Ő megy utána elcsámborgott,
kikényszerült, vagy kiábrándult
fiának, avagy leányának.
Elmegy egész a legvégsőig,
a végletekig ez az Isten.
Hajdúszoboszló priccsgyáig,
Bicske fekete kőfalához,
a Rákóczi tér vályújáig.
Kérgestalpú és moslékos lesz,
meg antropomorf ez az Isten.
Nincs benne semmi önszánalom,
harag, dac, döllyf, és számonkérés,
vitatkozás a „bezzeg én nem”
szokott döllyfével itthon maradt
nagyobbikkal és nagyobbakkal.
Csendben, hajnali szürkületben
lecsatolja az imaszíjait,
végigkocog a kockaköveken.

Kilencvenkilenc itthonhagyott
báránya mellől, ez az Isten
utánamegy, a századiknak.

Leányom! Most már te is elmész
kiváltva bennem, és belőlem,
hogy Isten jámbor szolgájából
magam legyek a Torzó Isten.
Nem Nióbe, nem Németh Géza,
bár irdatlanul szaporodnak
Remény-telenség Sziget-Közel.

Nem eregéltek, meneteltek
ki a szívünkbe és belőlünk,
az Isten tudja hová? mibe?
Gladiátorok Nagy Falanxa.

Én nem áldalak meg, leányom,
nem teszek forró tenyeredbe
mindentől védő amulettet.
Szófia rímbe ilyeneket
ki nem ejtenék: eredj, ha tudsz, és
szívet cseréljen, ki hazát cserél.
De egyet tudj meg: én, rangrejtett Isten
érted, utánad, előtted megyek.

Nem mondom reád, méltatlanra
az Ő jelzőit soha többé:
„Hála. Föltámadt. Megtaláltatott.”
De elébed megy bennem mindig Erdély,
és gúnyát, gyűrűt, kőöntőut hozok.

Könyörgés áldás ellen

Uram, ha van hozzád forró drót,
ne szabadíts ránk újságírót.
Özönlik a sok hivatásos,
Hívatlanul is az egyházhoz.

Kései hőzöngő

Hogy miért nem volt ő is bátor?
Kérjétek számon Chrudináktól.
Felvevőgépét a goromba,
nem az ő orra elé nyomta.

Hupikék feketék

Újsághír: „a német kertitörpe gyártók dömping vádjá-
val beperelték lengyel kollégáikat, mert azok olcsó má-
solataikkal árasztották el a német piacot.”

Két vitázó közt, harmadikként,
nem lennék bíró soha önként.
Hogy ki gyártott több kerti törpét,
másokra hagyom, hogy eldöntsék.
Bosszant, hogy Isten nagy, s körötte,
számlálhatatlan sok a törpe.

Ínyencség

Ézsaut egyszer megetették,
azóta kerülöm a lencsét.

Memento

Az Isten senkit nem kárhoztat,
de szószékükön jaj azoknak,
kik bakóságra vetemednek,
kerékbetörve anyanyelvet!

Bölcsők, papnék, parókiák

Csele pataktól folyton folyvást,
innen történt, a folytatódás.
Jöhetett Mohács és Triánon,
szültünk, s kifogtunk a halálon.

Gruzdával beszélve

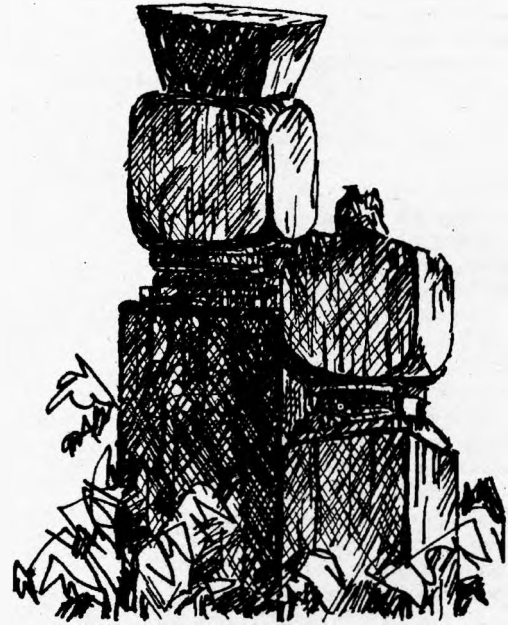
Mint móc a lovát, úgy járat a sorsom.
Szakadékszálló, fekete hegyormon.
Úgy belémguggol időnként Zalatna,
mint nagy hajtások emléke a vadba.
Titkárára a Főpap Atyamester
ráripakodott: Jánost jól temesd el,
Isten hátához, jó neki falun,
egy Érchegységi Purgatorium.

* * *

Ez a fehérség már már eszkimói,
vásznamon kívül, nincsen kihez szólni.
Már hetek óta megszállottan festek
fehérró buckán acéllék keresztet.
boldogtalanná avatatlan, itt,
egy kárörömnél többre nem telik.
Ki idedobtál, tudd meg, rossz pribék:
műtermem lett az egész Mócvidék!

Erdély

Hol vagy te Erdély?
 Mi is vagy te tulajdonképpen?
 Állat vagy ritkán található gyom?
 Talán egy félsziget, amelyről soha senki semmit nem tud?
 vagy talán egy repülő kígyó?
 Mi is vagy te tulajdonképpen
 por az elesettek kabátujján?
 vagy talán egy halott ország?
 vagy egy kialudt vulkán krátere?
 Mi is vagy te?
 Talán a történelemtöredékből elveszett lap?
 talán egy rosszul sikerült műtét?
 talán egy gazdátlan könnycsepp?
 talán tejfől vagy kétszersült?
 Talán egy láthatatlan fal?
 Talán ásó?
 vagy egy téves útjelző?
 talán egy halotti tor?
 talán egy megrozsdásodott vasajtó?
 talán az omladozó pokol?
 Mi is vagy te tulajdonképpen?
 csak egy jóvátehetetlen baleset?
 csak egy üzenet foszlánya?
 csak egy eltört síléc?
 csak egy rossz gyomor vagy egy kifulladás tüdő?
 csak egy behorpadt hordó, homok és tűz?
 csak a halottak éjjeli nyoma?
 csak a levágott része egy elégett kenyérnek?
 csak egy sikertelen színdarab színhelye?
 Erdély nem a bécsi út.
 Nem egy kitalált dicsőségről lehullott zúzmara
 Nem benzinkút, diszkontáruház sem McDonald
 Nem plafon, nem padló, sem karosszék, nem török kávé
 Erdély nem az Eiffel torony és nem Trianon
 Nem kábítószér
 Nem egy üres asztal és nem villanykapcsoló
 Nem John Lennon sem Kirk Douglas
 Nem egy érthetetlen ábra
 Nem egy sánc, melyben folyik a főváros szennyje
 sem munkaerőpiac
 Erdély nem lángos, mellyel az utcasarkon etetik az embert
 Erdély nem egy döglött nyúl egy előkelő szálloda lépcsőjén
 Erdély nem adótöbblet
 Nem egy kiürített haza
 nem polgári ízléstelenség
 sem szegénységgel hímezett fejkendő
 Erdély nem az elgőrbített szegek halma
 sem a prostituált művészet felületessége
 Nem vakablak
 sem zsákutca
 Nem a szintelenre meszelt ég
 sem egy eldobott nylon zacskó
 Nem a varjak gyülekező helye
 sem egy rossz telefonfülke
 sem savanyú káposzta
 Sem királyi korona
 sem miniszteri öltöny
 Erdély az Isten tükre
 A fekete kontúrok közé szorult hajnali ima
 A kék égbolt, hol láthatatlanságig elkopott madarak
 a halállal táncolnak
 Vajon mi is vagy te Erdély?
 föld vagy elhagyott idő?

Elszáradt hangszalagja a létezésnek?
 Erdély nem egy közismert festmény, melynek jó ára van
 sem hibás áru arany csomagolással
 Erdély a szavak temetője
 Erdélyben élni olyan, mint egy kórházi álom
 Erdély nem egy kalicka
 sem tintahal a hallgatás tengerében
 Erdély nem Mussolini vagy Sirac
 sem Brigit Bardot sem Afganisztán
 Erdély a fák méltósága
 Erdély egy végtelen tél,
 melyben szíveink a csend fehér jégcsapjai
 Erdély nem Párizs, de sem egy fekete macska
 Nem kézigránát sem egy letört szárnyú sas
 egy családi címeren
 Erdély lehet, hogy csak egy pokróc,
 mellyel betakarsz egy megsebzett vadat
 Az biztos, hogy Erdély nem egy híres üzlet
 sem futballista sem a harcművészetek mestere
 Erdély eszme és fájdalom.

Kréher Péter, 1997

KIMOZDULÁS A NACIONALIZMUSOK FELTÉTELRENDSZERÉBŐL

B á l v á n y o s v á r a l j a , 1 9 9 8 n y a r a

A cinikusok nincsenek itt

Tisztelt hölgyeim és uraim! Köszönöm a szót Smaranda Enachénak. A kilencedik nyári szabadegyetem, azt hiszem, hogy új helyzetben ért mindannyiunkat. Hál'istennek, tegyük hozzá. Azt hiszem, most már nem szerénytelenség tőlünk, hogyha kijelentjük, hogy a bálványosi-tusnádi nyári szabadegyetemek megszervezése az elmúlt kilenc év magyar-román kapcsolatrendszerének talán az egyik legjelentősebb kezdeményezése volt. A legjelentősebb kezdeményezések között kell és lehet számon tartani. Nem vagyunk történések, hogy megítéljük a történelmi jelentőségét; de azt hiszem, mégsem értelmetlen, hogyha kicsit elmélkedünk azon, hogy mit csinálunk, miért csináljuk, és mi ennek a kilátása a jövőre nézvést?

Minden bizonnyal a legjelentősebb összetevő az, ami változott; de azért nem hanyagolnám el azt, ami nem változott ebben a kilenc évben. Mindenekelőtt változott a helyzet. A korábbiakban, 1996-ig a szabadegyetemen a magyar és a román résztvevők is alapvetően ellenzékiek voltak. Természetesen mindig saját kapacitásukban vettek részt a szereplők, és nem egy komoly politikai küzdelemnek volt a színtere a szó nagyon közvetlen értelmében a szabadegyetem. Azért mégis 96-ig nagyjából ellenzékben voltak a magyar és a román résztvevők is. Akkor kormányra kerültek a romániai résztvevők, és 98-ig ellenzékben voltak a magyarországiak. Ebben az esetben nagyon jól esett az, hogy a tavalyi táborban például a magyar résztvevők továbbra is vendégül láthatták azokat a partnereket, akik már kormányon voltak, és a magyar résztvevők még ellenzéki pozícióban bár, de tudtak velük találkozni. Így lehetett a tábornak a vendége Adrian Severin. És úgy gondolom, hogy most, amikor a tábornak a magyarországi része is kormányra került, és úgy nézünk a következő évszázad –

évszázadok – elébe, hogy így is marad (*nagy nevetés, taps*), akkor nem jelentéktelen dolog, hogy a magyar miniszterelnök fontosnak tartja, hogy jelen legyen, és az sem, hogy minden napra egy-két-három tojás-ként hullik az államtitkár a táborba. Azt hiszem, hogy ennek a jelentőségét egyáltalán nem szabad alábecsülnünk. Tehát, változott a feltételrendszer. Reméljük, hogy a feltételrendszernek ez a fajta heveny hullámmása, mint mondtam, az elkövetkezendőket már nem fogja jellemezni.

De mi az, ami nem változott ebben a kilenc évben? Ugyanaz volt az összetétel, ugyanazok a személyek. Hogyha megkérdezném Smaranda Enachétól, hogy hány táborban nem vett részt, akkor azt hiszem, hogy nem tudna ilyent mondani. De Zoe Petre vagy Tőkés László is azt hiszem, hogy nem tudna ilyent mondani. De Zoe Petre vagy Tőkés László is azt hiszem, a tábornak legalább a felén részt vett; s az előadókna nagyon nagy részéről ugyanezt lehet elmondani. Egy értékrendszer az, amit ezek a személyek hordoznak, s úgy tűnik, hogy ennek az értékrendszernek a jelentősége a magyar-román kapcsolatrendszerben, hála Istennek, növekszik.

Sok mindent lehetne mondani erről. Most csak egy elemet akarok kiemelni ebből az értékrendszerből. Úgy érzem, hogy azok, akik itt jelen vannak ebben a táborban, és vállalják a föllépést, azok úgy gondolják: az a fontos, hogy miben hiszünk. És az a fontos, hogy hitünk formálni tudja a valóságot. Aki nem osztja ezt, nem jön el ebbe a táborba. Aki nem hisz a cselekvésnek a valóságot változtató erejében, az nincs itt ebben a táborban. A cinikusok nincsenek itt. Mindazok, akiknek a valósághoz való viszonya beteges vagy berögződött, azok nincsenek itt. Én azt hiszem, hogy ez a legfontosabb, ami összeköt bennünket.

Elsővé válik a kultúra és az identitás

Nos, akkor néhány szót a témáról is, bár amit mondtam, szorosan összefüggött vele. A nemzetállam, a politikai nemzet fanatikusai és cinikusai, például eléggé nagy számban fordulnak elő a térségben. Tehát igenis, a témáról beszéltem az elmúlt pár percben. De hát nézzük meg a három szót, ami a tábor mai programjának címében szerepel, és próbáljuk meg körbejárni. „Nemzetállam, politikai nemzet, nemzetpolitika” – rendkívül komoly terminológiai zűrzavar övezi ezeket a kategóriákat. S nemcsak most, hanem az elmúlt hetekben, hónapokban, években, évtizedekben és évszázadokban, Közép- és Kelet-Európában. Alapvetően azért, mert rendkívül sok politikai törekvés tűzi ilyen-olyan-amolyan előjellel a zászlajára, és emiatt nagyon komoly érték-zűrzavar lengi be ezeket a fogalmakat. Természetesen van a fogalmak körüli zűrzavarnak egy olyan vonatkozása is, ami egyszerűen a közép-európai társadalomfejlődésből, valamint a nyugat-európai társadalomfejlődés és közép-európai társadalomfejlődés különbözőségéből fakad. Itt a hagyományos politikai nemzet – kultúrnemzet fogalmi dihotómiára utalok. Egyre inkább érzékelhető azonban, hogy ezek a kategóriák nem igazán írják le a tényleges társadalmi valóságot. Ugyanakkor a valóság megértéséhez hozzásegíthetnek, mert a politikai nemzet gondolata, mondjuk, Franciaországban lényegesen elterjedtebb mint, tegyük fel, Közép-Európában; és Közép-Európában a kulturális nemzet felfogása lényegesen elterjedtebb, mint mondjuk Nyugat-Európában. Ezzel együtt az elmúlt évtizedek arról szólnak, hogy a politikai nemzet hívei egyre inkább látják, hogy nem olyan egyszerű a dolog. Tehát a franciáknak például szembesülniük kell a kulturális nemzet felfogásokkal az

occitanok, a provanszálók esetében, az etnoregionális mozgalmak következtében; de szembesülniük kell az európai integráció, illetőleg az euroatlanti kapcsolatrendszerrel összefüggő politikai jelenségek miatt is azzal, hogy hát igenis, a kultúrának és az identitásnak az összefüggései nem kerülhetők meg. De a kultúr-nemzet felfogástól hangos Közép-Európában is teljesen evidens, hogy a kultúra az politika; és hogy a legpolitikaibb kérdések között első helyen lévővé válik a kultúrának és az identitásnak a problémája.

Etnokratikus nacionalizmus és egzisztenciális európaiság

Menjünk tovább! A nemzetállam, illetőleg a politikai nemzet mint fogalom, azt hiszem, alapvetően ma Közép- és Kelet-Európában az etnokratikus nacionalizmusnak a szótárában fogalmazódik meg pozitív célként. Tehát a nemzetállam, illetőleg a politikai nemzet Közép-Európában gyakorlatilag egy olyan ideológiai konstrukciónak a nélkülözhetetlen kelléke, ami, sajnos, velünk van, meghatározható módon formálja Közép-Európa valóságát; ez pedig az etnokratikus nacionalizmus. A legkomolyabb kihívás tehát az ezredvégen Közép- és Kelet-Európában, hogy ezeket a fogalmakat és ezen fogalmak mögött meghúzódó politikai értékeket sikerül-e viszonylagosítani, semlegesíteni. Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy ezeknek a fogalmaknak az euroatlanti integráció folyamatában igenis vannak komoly erényei s komoly hívei, támogatói nem csupán nacionalista politikai körökben. Amikor arról beszélünk, hogy hol van a szuverenitásnak a határa az új európai integrációs feltételrendszerben, akkor arról beszélünk, hogy a nemzetállamnak és Brüsszelnek, tehát a föderatív egységnek viszonya hogyan fog alakulni.

Amikor arról beszélünk, hogy milyen típusú identitás lesz az, amelyben egyszerre van jelen Európában a nemzeti és az európai azonosság, akkor szintén a nemzetállamról és a politikai nemzetnek a hatóköréről és hatáiról elmélkedünk. Mégis én azt hiszem, hogy itt, Közép-Európában akárhol, legyünk románok, ma-

gyarok, és még egy néhány nációt tudnék mondani, egyfajta egzisztenciális európaiság kell jellemezze azokat a politikai csoportosulásokat, amelyek ebben a térségben jövőt akarnak, perspektívát.

A magyarok számára a Trianon jelenti azt a traumát, amit a románok számára talán számos más esemény. A nacionalizmusok meghaladásának, azt hiszem, van Közép-Európában egy nagyon kínáló útja, az hogyha az európaiságot a legmélyebb tartalmában tudjuk megélni. Én egyébként nem konfliktusosan látom a nemzeti értékrendszert és az európai értékrendszert, amint ahogyan Európában általában nem konfliktusosan, hanem egymás mellett élőként tudják adott esetben, megint csak a franciákra utalok, megélni ezt a két identitást.

Az integrációs érdekek többrétegűek

A harmadik kategóriáról, a nemzetpolitikáról megállapítható: a nemzetpolitika az által válik a közép-európai politikai diskurzusoknak a részévé, abból a tényből fakadóan, hogy az államoknak és a nemzeteknek határai nem esnek egybe. És ezért a politikai erőknél arra kell törekedniük, hogy az állami érdeket és a nemzeti érdeket valamilyen módon megpróbálják összehangolni. És több szinten kell összehangolni az állami és a nemzeti érdeket, mert nemcsak egy nemzetnek, saját államnak és saját nemzetnek az érdekeit kell összehangolni, hanem ahogy tavaly, azt hiszem, Tőkés László püspök úr ugyanebben a táborban kifejtette, igenis: össze lehet hangolni a román és a magyar állami érdeket. Tehát egy többszintű összehangolási kihívásról van szó.

Ebben a munkában három elemet szeretnék kiemelni. Az előbbiekben már elmondtam, hogy miért tartom fontosnak azt, hogy egy nagyon mélyről fakadó, mondhatnám egzisztenciális európaiság hassa át Közép-Európát. Nevezetesen a kimozdulás a nacionalizmusok feltételrendszeréből, különösen Magyarország számára és a magyarság számára, azt hiszem, evidencia. Európától lehet várni, hogy mást ne mondjak, egy hatékony nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer megalkotását, azon mintáknak az alapján,

amit egyébként Európában már kialakítottak. Európában az egyes nemzetállamok szintjén létrejött az a kisebbségvédelmi jogi rendszer, amelynek az internacionalizálása egy fejlődő Európai Unió belül kézenfekvő kihívás és lehetőség.

Az integrációs érdekek azonban többrétegűek ennél. Hadd említsem meg a gazdasági szempontot. A gazdasági szempont Romániát is és Magyarországot is Európához köti. Nem fog tudni a gazdasági válságból kikeveredni Románia, hogyha nem lesz képes kinyitni a gazdaságát, bevonni tőkét és bekapcsolódni Európának a gazdasági vérkeringésébe. És az integrációs érdeket alá kell húznom biztonságpolitikai szempontból is. Románia számára ez sokkal fojtogatóbb a jelenlegi helyzetben, hiszen Magyarország a NATO-bővítés első körének meghívottja, és könnyen lehet, hogy már az idén végbemegy a NATO-hoz való csatlakozásnak a folyamata. Románia számára ez még nem adott. Innentől fogva Európának a biztonságpolitikai dimenziója Románia számára egyáltalán nem elhanyagolható. Mint ahogy a Baltikum számára is hasonlóképpen fontos az integráció biztonságpolitikai dimenziója.

A regionális együttműködés nélkülözhetetlen

Az integrációs érdek mellett nélkülözhetetlennek tartunk egy új minőségű regionális együttműködést, és ez az új magyar kormány programjának talán a lehangsúlyosabb külpolitikai vonatkozása. A schengeni problémára hadd utaljok itt. Hogyha le fog ereszkedni itt újra a határ, Magyarország körül, elszigetelve Romániát, Szlovákiát, Kis-Jugoszláviát, Ukrajnát, ez a regionális kapcsolatok tekintetében nagyon káros következményekkel járhat. Nem beszélve a magyarságnak mint nemzetnek a problémájáról.

Az új minőségű regionális együttműködésnek gazdasági vonatkozása is meg kell említenünk. Az, hogy a CEFTA, ez a regionális szabadkereskedelmi övezet jól működő intézmény, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Bukarestben a magyar liszt, cukor és margarin komoly versenytársává vált a más, külföld-

ról behozott élelmiszereknek. Az új minőségű regionális együttműködésben nagy hangsúlyt kell fektetni arra, hogy értelmes gazdasági és pénzügyi infrastruktúra jöjjön létre Magyarország és Románia között. Az elmúlt években erre irányuló kísérletek voltak, de eredményt ezek nem hoztak. Most előttünk áll a kihívás, hogy végre ténylegesen sikerüljön létrehozni ezt az infrastruktúrát. Legyen az kőolajvezeték, autópálya, befektetési alap... tehát ezeken a területeken fontos előrelépésre van szükség. És az új minőségű regionális együttműködésnek azért is nagy a jelentősége, mert az Európai Unióhoz, illetőleg a NATO-hoz való csatlakozás mind a tárgyalási stádiumban, mind a csatlakozási stádiumban megköveteli a regionális együttműködést, sőt minősített célkitűzéssé avatja azt.

Nemzetrészek párbeszéde

És harmadsorban az állami-nemzeti magyar-román érdekösszehangolásnak nagyon fontos tényezője lehet egy új minőségű nemzeti anyaország és kisebbség közötti együttműködés. Nem véletlen, hogy magyar-magyar kapcsolatokról szól az új magyar kormányprogram. Nem véletlen, hogy Romániában törvény születik Romániának és a határon túli románoknak a viszonyáról. Nem véletlen, hogy hasonló törekvések vannak Szlovákiában, és szintén jogszabály született már ebben a vonatkozásban. Tehát az egyes nemzetrészeknek az intézményesített párbeszéde és ehhez kapcsolódóan az a szándék, hogy jogszabályi háttere legyen az anyaország és a kisebbségi magyarság kapcsolatainak, ez fontos összetevője lehet annak, hogy a szomszédos országok közötti érdekösszehangolás akadálymentesen történjen. Az elmúlt években, sajnos, ennek az érdekösszehangolásnak ez az eleme hiányzott, és ez nagyon negatívan hatott az integrációs érdekekre is, illetőleg az új minőségű regionális együttműködés kialakítására.

Valakinek a pólóján lehetett olvasni: „Magyar vagyok, nem turista.” Ez a gondolat egy nyugati számára nem érthető, hogy ő magyar és nem turista. De az köztudott, hogy igenis, a kisebbségi magyarok az el-

múlt években Magyarországon sokkal inkább turistának érezték magukat, mint magyarnak. Ezért ki kellett írni a pólóra, hogy magyar vagyok, mert nem tudják... Tehát egy új minőségű kapcsolatrendszer az anyaország és a kisebbségi közösségek között megkerülhetetlen kihívássá vált.

Összefoglalásként azt szeretném mondani, hogy ezeknek a kategóri-

áknak az újrafogalmazása, az ebből való következtetések levonása megkerülhetetlen. Tehát e kategóriák megfelelő helyének megtalálása a politikai diskurzusban igenis a politika feladatai közé tartozik, és nem igaz, hogy a filozófusoknak és történészeknek a hatáskörébe kellene utalnia.

Németh Zsolt

A belényesújlaki templom

FORGÁCSOK A FÖLDÖN

Süt a nap. Tavasziasan süt, pedig még csak február van. Egy életrevaló fénynyaláb ide verekszi magát az asztalomra, és célba érkeve szétszalazódik. Könyvek, folyóiratok fényesednek meg tőle, egy nyitva felejtett zseb- és három szem boltban vásárolt jonatánalma.

Ha valaki most váratlanul belépne a szobámba, Keleti Károly utcai búvóhelyemre, az elébe táruló látványban egy beszédes csendélet lehetőségét fedezhetné föl. Csendélet – könyvekkel, késsel és almákkal.

Természetes, hogy a belépő látogatóm sugallata nemcsak közheles, hanem mindenestől múlt idejű sugallat lenne. Inkább az emlékezés és a kultúra része, mint a látható tárgyakkól szétáradó valóság. Hiszen az ezredvégen, pontosabban fogalmazva: a lezáruló, modernnek elkeresztelt, XX. század végén az ember már csak önmagával élvődve, heccelődve fogadhatja el az idillt, kötelező öngúnnal, egyébként távol tartja magát tőle, mint a gyerekkori csínytevésektől. Azt hiszem, merész, forradalmas festőnek kellene megjelennie világunkban, aki Renoir, Van Gogh, Cézanne, Picasso, Braque vagy például a mi Ferenczynek, Derkovistsunk, Bernáthunk után elkezdené ma olyan csendéleteket festeni, amelyeken a megsértett, a száműzött, az önmagától is elidegenített idilljére polgárjogot követelnek magának, a század kuszaságai között otthonainkban és a kiállítási termekben is.

Ránézek a három almára, és szinte megsemmisülve érzem meg, hogy nem jöhet ilyen festő. Legalábbis Magyarországon nem. Ugyanis az én bolti almáim már nem almák. Valami mások. Minden sejtjükben ott van a romlás. A héjuk még piros és sárga, de mindkét alapszínen átsejlik már a rotadást jelző barna szín. Tudjuk,

hogy amikor Cézanne almákat készült festeni, órákon át társította, illesztgette egymáshoz “modelljeit”, hogy a színek, a formák, az árnyékok egy új valóságteremtéshez segítsék őt hozzá. Új valóság- és világlátáshoz, mert ezek nélkül az ember nem újíthatja meg viszonyát sem a természethez, sem ahhoz a korszakhoz, amelyben él, sem a nagy áradásokhoz: az emberiség történelméhez. Képzeljük csak el, mire egy mai Cézanne elrendezné az asztalon az almákat, a könyveket, a jóslatos kést, és elkezdené őket festeni, aligha jutna tovább egy maszatos vázlatnál, mert a fölpuhult modellek a szeme láttára pusztulnának el.

*

A hitványulás, a romlás szinte mindent megérintett, amit a természet formált és őrzött eddig. Ahogy terjeszkedik s hódít a művi világ, úgy silányul a természet is. Az ősi. Az isteni. A csodák eredetiségétől és változatairól hatalmas.

Az almáimmal együtt, szinte párhuzamos időben, csenevészeseedik a kutyánk is. Nem föltétlenül csak az izomzata, szaglása, hallása, hanem a természete.

Aki csak valamennyire is járatos a kutyafajták gazdag világában, tudja, hogy az erdélyi kopó, ez a háromszínű: bársonyfekete szőrű, csersárga jegyű és fehér foltot viselő állat a vadászkutyák nemes rendjébe tartozik. Közvetlen őse a honfoglaló magyarság lovas civilizációjának egyik díszpéldánya. Velük együtt érkezik ide a Kárpát-medencébe, s az itt honos kopóval keveredve “teremti” meg mai, erdélyi kopós formáját s tulajdonságait. Megkülönböztetett szerepét jelzi, hogy a ló, a turul, a szarvas, a medve mellett már a XIV. századi Képes Krónikák miniatúráin is megjelenik. Részben kortársként, részben hajdani idők kihagyhatatlan

résztevőjeként. Egyformán vadásztak vele szarvasra, őzre és vad-disznóra.

A három színnel büszkélkedhető kopó egyáltalán nem tarka kutya, nem foltos. Ellenkezőleg: egymást kiegészítő és ellenpontoszó színei miatt inkább talányos, nyugtalanító és hétköznapiságában is mindig ünnepléses. Szőre színében van valami a holló színéből, egy villanásnyi fehér a mellén a hattyúból s ugyanakkor barna a farkaséból. Ha meggondolom: illett ez a kopó a lázadó s tragikus Koppányhoz, illett István királyhoz és a hunok királyát utánzó, reneszánsz Mátyásunkhoz is. Szolgaként is nemes volt, sőt a kutyák között egyenesen arisztokrata. Nem véletlen tehát, hogy a második világháborúig ott sürgött-forgott a magyar, főként az erdélyi magyar arisztokrácia legbensőbb világában. Az pedig még kevésbé véletlen, hogy az 1947-ben hatalmon lévő román kormány – élén a színváltó, ravasz és okos Petru Grozával – törvényrendeletet hozott az erdélyi kopók kiirtására: pusztuljanak a föld színéről, tűnjenek el a Bánffyakkal, a Bethlenekkel, a Keményekkel, az Aporokkal, a Korinissokkal együtt. A mögöttük fölhalmozott és szakadékba sodródó századokkal.

Ki hallott már ilyet: kutyák a puskacsövek előtt! Kutyák a vesztőhelyen! Akár az aradi tizenhárom! Mintha Haynauék után bizonyos román főemberek is ráéreztek volna arra: nem elég győzni, föl is kell a győzelmet pántlikázni. Embervér után nemes kutyák vérével is.

Ki tud erről a különös pusztításról idehaza? S ki tud a világon? Aki tudott is, a tömérdek szörnyűség között elfelejtette.

Azért mégis akadt egy-két macacs megszállott, aki nem nyugodott bele, hogy ez az önérzetes, büszke kutyafajta a Képes Króni-

kák után a XX. századi fotógyűjteményekben maradjon csupán fenn. Valamikor a hatvanas évek elején, legendás hosszú keresés után, találtak néhány pár fajtisza kopót Erdélyben, és megvásárolták. Egyik hír szerint a budapesti állatkertnek, a másik hír szerint maguknak, s valahol a Börzsönyben újra szaporítani kezdték az állatot.

Bátor névre hallgató kutyánk, a fülebe égetett szám tanúsága szerint, a 411-ik "példány" az újratasmasztás isteni kísérletében.

Az erdélyi kopó tehát él. A szakértők így írják le nagyjából tulajdonságait és jellemrajzát: "Ez az ősi magyar fajta nagyszerű vadászkutya. Vadászat közben bátor, okos, kitartó s önálló kezdeményezésre képes. A nagy vadakat kőkonan űzi, a kisebbeket a földre nyomja. Szimata kitűnő, a szagnyomot tévedhetetlenül követi. Ezenkívül kemény, de engedelmes állat, a gazdájához az egyenrangúság természetes ösztönével ragaszkodik..." Szó szerint mindezt elmondhatnám, illetve leképezhetném a mi erdélyi kopónkról is, ha például részt vehettem volna vele lovas farkavadászatokon, vaddisznót, szarvast vagy akár medvét hajszolva, mondjuk azokon a mezőségi, csíki, gyergyói, fogarasi tájakon, ahol évtizedeken át a hírhedt diktátor: Nicolae Ceaușescu és válogatott főemberei vadásztak.

De Bátor és én csak egy összezugsugorított vadászmezőt kaptunk a sorstól: egy elhanyagolt, göcsörtös és gázos futballpályát Pesthidegkúton, közel a város széléhez, ahol csodaszarvasok helyett legfőljebb szarvasbogararak mocrásznak a fűben és röppennek föl időről időre. Agaras vaddisznók helyett pedig csak egerek kóricálnak.

Egyik délutáni, cserkészgető sétánkon földbe gyökerezett a lábam. A katángkórókat gondosan levizelő kutya egyszer csak megáll mellettem laska fülét kissé megemeli, s visszafojtottan nyüszíteni kezd, mit aki vadat érez. Nagy vadat, veszélyeset. A következő pillanatban már ugrik, is, veti bele magát a gazba, vérgőzös fejjel a bogáncsok közé. Úristen – egy egér! Nem nyúl, nem őz, nem vadkan, hanem csak egy rohanó macskafalat. A vadúzás ősi ösztöne mégis olyan mindent

elsőpró szenvedéllyel támadt föl benne, hogy megtüskésedett hátán a szőr, izomzata belobbant, mint az iramodó rakétaké, és már kapta volna is el a csánkját, az irháját annak a négy lábú micsodának, de, sicc-succ, az a kis villámló, szürke piszok eltűnt előle egy lukban!

Hát ide jutottunk! Ezer esztendő nagy kalandjai után, ide! Az erdők suhogó ágai és zöld birodalma helyett egy dohos egérluk száájához. A bűdös fenéhez.

Az ösztöneiben megszágyenült és leforrházott kutya egyszerűben

tombolni kezdett. Ásni kezdet vadul, a lábaival kaparta, hanyta a földet hátrafelé, sirt, nyüszített dühében, mintha Toldi Miklósnak egy bika megfektezése helyett pimasz legyekre kellene vadásznia a levegőben.

Csoóri Sándor
(Magyar Nemzet)

A tenkei templom

Megalakulásának 10. évfordulója alkalmából az Erdélyi Szövetség 1998. november 22-én várja tagjait és barátait a Magyarok Világszövetségében tartandó megemlékezésre. (1052 Budapest, Semmelweis u. 1-3.)

Az erdélyi magyarság cselekvési egységéért!

Az Erdélyi Magyar Kezdeményezés az RMDSZ keresztény-nemzeti platformja, Szövetségünk első, mindmáig legtevékenyebb és legtöbbet támadott csoportosulása.

Bár platformunk csak 1992 márciusának idusán jelentkezett a közéletben, tagjaink többsége már a kommunista időkben ellenezte a fasizmussal, a nácizmussal (nemzeti szocializmussal) egyforma vörös tébolyt, többen e miatt üldöztetést is szenvedtünk, másrészt mindenkor nem egyes személyek, csoportosulások, nem is a maguk szűkös érdekeit tekintve, a romániai magyar nemzeti közösség egészét szolgáltuk.

Most is nemzeti közösségünk egésze érdekében hirdetjük, hogy haladéktalanul meg kell teremteni, meg kell teremtenünk cselekvési egységünket.

Miért küzdünk, miért küzdöttünk?

Éveken át tartó küszködés árán elértük, hogy Szövetségünk, az RMDSZ Programja megfeleljen a romániai magyarság egésze érdekeinek.

Elértük, hogy önmegnevezésünk romániai magyar nemzeti közösség legyen, tehát nemzetközi jogban a "nemzet" után következő, a "kisebbség"-et megelőző megnevezés. Ennek az önmegnevezésnek egyrészt nemzetközi jogi vonatkozása van (sajátos közösségi jogaink vannak, ilyen jogok törvénybefoglalását követeljük: tudományegyetem, a teljes magyar iskola-rendszer stb.), másrészt kétségtelen az önazonosságtudatot (identitást) erősítő szerepe.

Ugyancsak elértük, hogy a belső önrendelkezés megvalósításaként az RMDSZ programja tartalmazza a háromszintű autonómia követelését. Tehát tervezett autonómia-rendszerünk (önkormányzás-rendszerünk) hatóköre kiterjed a szórványban, a vegyes lakosságú vidékeken és a tömbben élő romániai magyarság egészére.

Elértük, hogy az RMDSZ demokratikus jelenségének megteremtése, erősítése végett kötelező módon meg kell szervezi a belső választásokat, mégpe-

dig az esélyegyenlőség betartásával.

Elértük, hogy egyértelmű állásfoglalás szülessen a magyar-román alapszerződés nemzeti közösség érdekeit sértő részei ellen.

Még nem értük el az RMDSZ-ben általunk kezdeményezett, platformunk programjában évek óta szereplő követelésünknek Szövetségünk programjába illesztését, a kettős állampolgárság követelését. Természetesen évek óta folytatott küzdelmünket nem adjuk fel, bel- és külföldi szövetségeseiket keresünk célunk valóra váltásáért.

Ugyancsak úttörő szerepet vállalunk fájdalmas közösségi jogsérelmünk orvoslása, a székelyföldi rendőrgyilkosságok ürügyén igazságtalanul meghurcoltak érdekében. A kézdívásárhelyi ún. Agache-ügyben a közelmúltban sikerült elnyernünk a Magyarok Világszövetsége támogatását. Reméljük lesznek hazai szövetségeseink is. (Az alsócsernátoni RMDSZ-fórum 1998. szeptember 12-én közfelkiáltással támogatta az EMK javaslatát a kézdívásárhelyi rendőrgyilkossági ügyet illetően.)

Éveken keresztül az SZKT napi-rendjén tartva, elértük, hogy Szövetségünk támogassa Székelyudvarhely magyarságát az ún. csereháti botrányban.

Ugyancsak elsőként és – sajnos – mindeddig szövetségeseink nélkül küzdünk a székelyföldnek román rendőrökkel, katonákkal való betelepítése ellen, amely Erdély elrománosításának a leggyorsabb módja – a vegyes házasságok mellett.

Az EMK elsőrendű feladatának tekintjük az érvényes RMDSZ program és határozatok végrehajtását.

Különösnek tűnik ennek az igénynek hangoztatása mindazok számára, akik nem tudják, hogy az RMDSZ jelenlegi csúcsovezetése nem az érvényes szövetségi program, hanem egy szerző nélküli, EGYÜTT című brosúra alapján lépett kormányba, melyből a közösségi jogsérelmeinkre és autonómiánkra vonatkozó követeléseinket "kifejejtették". (A "kormánypárti" RMDSZ-vezetőknek ezt a csínyjét egyébként maga Victor Ciorbea leplezte le budapesti beszédében és az 1997. március 15-iki ünnepünkre küldött üdvözlő levelében!) Noha az RMDSZ felső vezetésének nem volt és ma sincs arra jo-

gosítvány, hogy a félmillió aláírással megerősített oktatásügyi fejlesztési programunkról, így az önálló magyar egyetem visszaállításának követeléséről lemondjon. Tény, hogy még az RMDSZ felső vezetése által annyiszor és olyannyira dicsért Ciorbea-kormány programja sem tartalmazta ezt a követelésünket! A kormányprogram szerint gondoskodni kívánnak "a felső fokú oktatási intézmények kereteinek kiszélesítéséről a multikulturális egyetemek révén, és szükséglet szerint a nemzeti kisebbségek nyelvén való önálló intézmények létrehozásáról". (V. fejezet, 1.3.)

A kormányprogram tehát még csak nem is utal arra a tényre, hogy 1872-től 1959-ig Kolozsvárott az erdélyi magyarságnak önálló állami magyar egyeteme volt, melyet kommunista rezsim megbízottjai, Ceaușescu és Iliescu számoltak fel, és ezt a közösségi jogsérelmünket kellene orvosolniuk.

Tehát nem valamilyen új, ún. multikulturális intézmény alapítását kérjük, hanem a kommunisták által megszüntetett kolozsvári egyetemünk visszaadását követeljük. Követelésünket immár közel két esztendeje, halogatás nélkül teljesíthette volna már első "kormányunk", a Ciorbea-kormány egy azonnali hatályú kormányrendelettel.

Ismeretes, hogy jogos tulajdonunk azonnali visszaadása helyett a törvényhozás és tömegtájékoztatás bevonásával, kibontakoztatták egységfrontban a legkülönbözőbb pártállású román közéleti személyiségek politikai hadjáratukat ellenünk, "szélsőséges" magyarok ellen. A román közvélemény félretájékoztatói szerint mi, a "szélsőségesek", nyilvánvaló szeparatista, szegregációs szándékkal magyar egyetem alapítását követeljük a románok államától. A román közéletben egy szó sem esik arról, hogy nem egy új intézmény alapításáról, hanem az elrabolt régi visszajuttatásáról szól a nóta!

Fölösleges és kár lenne mindezért a bukaresti politikát kárhóztatni, mely ma is csupán az évszázados és jól bevált magyarelles román stratégiát követi. Ok tették dolgukat. A romániai magyar nemzeti közösség közkepviseleti és érdekvédelmi Szövetsége, az RMDSZ felső vezetése viszont hibázott, amikor kormány- és kormányza-

ti tisztségeket kérve a bukaresti hatalomtól, lemondott a Szövetség programjában, illetve oktatásügyi törvénytervezetében megfogalmazott alapvető követeléseinkről.

Erkölcsei-politikai válság társadalmunkban, Szövetségünkben

Az EMK 42 napos éhségstrájk-akciója idején fogalmaztuk meg a nyilvánosság előtt először, hogy erkölcsi-politikai válság bénítja az RMDSZ-t. Ezt a tényt végre Szövetségünk jelenlegi elnöke, Markó Béla is elismerte, a Bárányi-botrányt követő kolozsvári SZKT ülésen.

1990 óta követeljük Szövetségünk megtisztítását a kommunizmus idején magukat bepiszkított személyektől. Emlékeztet, hogy éveken át napirenden tartottuk az ún. temesvári 8. pont követelését, valamint a politikai önéletrajz általánosítását.

Ha ezt a követelésünket sikerült volna teljesedésre vinni 1990-ben, nem lett volna agyagfalvi ügy, elkerülhető lett volna a Nagy Benedek-, majd a Bárányi Ferenc-botrány, működne az RMDSZ évek óta megbénított Országos Etnikai Bizottsága, sajtónk nagy része talán nemzeti közösségünk és nem egyes klikkek érdekeit szolgálná, és ami a legfontosabb: ma jóval kevesebb belső csatározás osztaná meg Szövetségünket, illetve bizonyosan jóval előbbre lennének feladataink teljesítésében.

Továbbá tudomásul kell mindenkinek vennie, hogy nem egyedül rendelkezik az "igazság" kimondásának kiváltságával, hogy sem társadalmi rangja, tisztsége, kitüntetése, sem iskolázottsága, sem vagyona nem biztosíthat többletjogot számára "demokrata" Szövetségünkben. Át kell hatnia valamennyiünket a keresztényi alázatnak – felekezeti különbség nélkül.

Továbbá azt is tudomásul kell vennie mindenkinek, hogy az RMDSZ-ben – nemzeti közösségünk megfelelőjeként – különböző eszmeiségű személyek vannak.

Többször bebizonyosodott, hogy nagy a társadalmi támogatottságunk. Pedig nem vagyunk radikálisak, mint ahogyan belső és külső ellenfeleink minősítgetnek, és még kevésbé vagyunk szélsőségesek, hiszen nem hágtuk át az Isten és az emberek szabta törvényeket.

Állunk radikálisnak vagy éppen szélsőségesnek minősítenek bennünket, vagy ostobák, vagy ellenségesek keresztény és nemzeti céljainkkal szemben.

Tehát az RMDSZ kezdetől tudathasadásos képződmény; nem egy, hanem több RMDSZ volt és van. Tudomásul kell vennünk, hogy egyazon "erő" alá kerültek Szövetségünkben az egykori áldozatok és hőhéraik.

Tény, hogy kezdetben politizálási, szervezkedési gyakorlattal közöttünk csak a kommunisták rendelkeztek, akik 1989. december 17-én vagy 22-én egyszerre felfedezték "demokrata" mivoltukat. Egyébként a kommunizmus alig jelentett és jelent többet haszonélvezői számára, mint gátlástalanságot a hatalom megszerzésére és megőrzésére.

Nem mellékes tényező, hogy a Ion Iliescu közeléből föllépett RMDSZ-vezetés megörökölte a Magyar Népi Szövetség, a román kommunisták társutas szervezetének hagyományát: a "tájba-simulást", a megalkuvást.

Továbbá rontotta az RMDSZ hatékonyságát az anyaországi káros hatás: pesti példára létrehozták Kolozsvárott az erdélyi szocialista paktumot, melyet 1993 januárjában, a brassói kongresszuson Emil Constantinescu köre is támogatott.

Vizont akik nem voltunk kommunisták, netán éppen antikommunisták voltunk, kezdetben egymást nem, vagy alig ismerve, egymástól elszigetelten, céltudatos stratégia és taktika nélkül "szólóztunk", legfeljebb leartva egy-egy sikerültnek ítélt megszólalásunk után egymás őszinte dicséretét: "Ez igazi profi megnyilatkozás volt".

Sajnos mindmáig is csak "szóló-zunk", "szólóztatunk", mert mindmáig hiányzik közöttünk az együttműködés, az összhang. Ezért még védekezni sem tudunk megfelelő módon a Bukarest által meg a szocialista pesti politika által támogatott – és eszközeit tekintve – radikális fellépésű "kormánypárti" RMDSZ-szárnynak valóban "profi" praktikái ellen.

Kötelességemnek érzem, hogy az RMDSZ-beli ellenfeleink házatája után a magunkén is széttekintsek. Saját köreink szégyenletes gyöngeségének, köreink erkölcsi-politikai válságának két példáját szeretném említeni, jövőre szóló tanulságként.

Az első az ún. agyagfalvi-botrány, szövetségünk első nagy válsága Aradon, 1991. október 5-én a Küldöttek Országos Tanácsa (KOT), tehát az RMDSZ illetékes döntéshozó testülete hosszas vita után, többségi szavazással elfogadta a székelyföldi területi autonómia érdekében Agyagfalvára tervezett föllépésünket, az RMDSZ Székelyföldi Politikai Csoportja föllépését. Amikor viszont kibontakozott egyes kormánypárti RMDSZ-törvényhozók vezetésével az országos hisztéria, mihelyt fel-

vonult ellenünk Petre Roman kormányának hadserege, és amikor kiderült, hogy cserbenhagynak anyaországi politikai szövetségeseink, nyilvánosan megtagadtak bennünket, nemcsak az RMDSZ mindenkori tájbasimulói, hanem addigi szövetségeseink is, akik amíg nem zengett az ég, nyilvánosan támogatták elképzeléseinket. Bizony szégyenteljes csődöt mondott az egész Romániai Magyar Demokrata Szövetség!

Sajnos, még hosszan ostorozhatnám elvbarátaink, táborunk gyarlóságait. Újabb példák sorát idézhetném erre, az "önfia vágta sebé" jelenségre, vagy a táborunkon belül még gyakoribb marginalizálási, mellőzési kísérletekre. Boncolgathatnám ezek okait, okait: a gyávaságot, a hatalomtól való félelmet, az ellenséges tömegtájékoztatótól visszarettenést, vagy a kóros individualizmusból táplálkozó féltékenységet meg oktalan vetélkedést. Mindezek ellenére nem csak az EMK sárdobáló ellenfelei számosak, hanem örvendetesen gyarapodnak támogatói is.

A magunk újabb keserű élményei helyett, elkerülendő még az árnyékát is a férfiatlan önsajnáltnak, *Patrubány Miklós esetét* szeretném említeni, aki 1992. május 1-jén, a székelyudvarhelyi KOT ülésen megpendítette, hogy talán mégis baj, hogy egyik RMDSZ csúcvezető lemondott nevünkben nemzeti közösségünk kollektív jogairól a bukaresti törvényhozásban. A kormánypárti RMDSZ KOT-tagjai nyomban hisztériáználni kezdtek, a KOT ellenzéki elnökségi elkötelezettségű tagjai, akik pedig ismerték a jogainkról való lemondásra vonatkozó tényeket, hallgatásba burkolózta. Baráti szövetségesei nyilvánosan cserbenhagyták elnökségi tagtársukat, Patrubány Miklóst, viszont feltűnő érdeklődést tanúsítottak a terem mennyezetének díszítése iránt.

Se szeri, se száma a hasonló szégyellni való epizódoknak.

Meggondolkoztató lehet számunkra, hogy a kormánypárti RMDSZ történetéből efféle cserbenhagyási esetek nem ismeretesek.

Megoldási kísérlet

Kulcsszavunk – *szolidaritás*. Nagyobb tisztelet, több türelmet és keresztényi felebaráti szeretetet kell gyakorolnunk valamennyi becsületes, jó szándékú embertársunk iránt!

Továbbá: mélyreható önvizsgálatra, általános lelkiismeret-vizsgálatra van szükségünk!

Hitünk szerint mindenkinek joga van a bűnbocsánatra.

De – ugyancsak hitünk szerint – a bűnbocsánatot bűnbánatnak kell megelőznie.

Feladatunk küzdeni romániai magyar nemzeti közösségünk mielőbbi megújulásáért, Szövetségünk belső tisztulásáért.

A tisztulás fontos állomása lehetne az esélyegyenlőség jegyében szervezett kampány utáni általános belső választás és a rendkívüli tisztújító kongresszus megtartása.

A belső megújulástól, illetve szövetségeseink hűségétől függ nemzeti közösségünk cselekvési egységének megteremtése, az RMDSZ jövője, a romániai magyar nemzeti közösség jövője.

Meg kell keresnünk, meg kell szólitánunk szövetségeseinket is, a határon belül és kívül.

1. Mindenkor első számú szövetségeseink történelmi egyházaink. Egyházaink erkölcsét is károsította a négy évtizedes bolsevista uralom, ezért belső tisztulásuk már nem halogatható: erre talán az eklézsiamegkövetés lenne a leghatékonyabb eljárás.

2. Természetes szövetségeseink az egész magyar nemzet, hiszen nemzeti közösségünk az egyetemes magyar nemzet része.

3. Kopogtatunk, újra kopogtassunk a nemzetközi emberjogi szervezetek ajtaján.

4. Az európai normákat vállaló román értelmiség körében is vannak szövetségeseink, mások mellett Gabirel Andreescu, Liiceanu, Dinescu, Ápolnunk kell kapcsolatainkat velük, mert időről-időre kiderül, hogy keveset tudnak rólunk: kétségbe ejtően nagy a félretájékozottság.

Jövőnk építését "alulról" kell kezdenünk, az időtálló, szilárd alapokat a közösség-fejlesztés jól kipróbált módszereivel tudjuk megteremteni. Elsőrendű feladatunk, hogy hatékonyan munkálkodjunk a romániai magyar civil társadalom kiépítésén.

Rengeteg feladatunk van.

Óriási gond Erdély magyar-lakta vidékein sok ezer hektárnyi megműveletlen föld.

Óriási gond a pénztelen családok fiataljai társadalmi felemelkedésének biztosítása. A közösség egésze számára is hasznos vállalkozásaik támogatása mellett elsősorban továbbtanulásuk lehetőségeit kell biztosítani, ösztöndíjakkal, kollégiumokkal és nem utolsósorban a korszerű népfőiskola-rendszer kiépítésével.

Nagy szerep hárul az ifjúságra, jövőnk letéteményeseire. Távol kell tartanunk ifjainkat utókommunista társadalmunk sok-sok embertelen tendenciájától, így a keresztény erkölcs semmibevevésétől, a farkastörvényektől csak úgy, mint az újabbkeletű ún.

globalizációs társadalmi bajoktól, így a neokapitalista pénzhajszától, az alkoholizmustól, a drogoktól, a tévé ártalmaitól.

Többet kell törődnünk az idősebbekkel is, különösen a falun élőkkel: elöregedőben van társadalmunk.

Kell törődnünk a hátrányos helyzetű társainkkal, így a moldvai magyarokkal, a magyar cigánysággal, akiknek jelentős része várja a "megszólítást".

Megítélésem szerint ideje volna a romániai magyar nemzeti közösség egyharmadát kitevő, Szatmárnémetitől Nagyszalontáig terjedő részekben élő tömbmagyarság számára is kimun-

kálni területi autonómiájának feltételrendszerét.

Megismétlem, hogy kulcsszavunk – a szolidaritás.

Nagyobb tiszteletet, több türelmet és keresztényi felebaráti szeretetet kell gyakorolnunk valamennyi becsületes, jó szándékú embertársunk iránt!

Isten áldása kísérjen mindnyájunkat feladataink teljesítésében.

(Időhiány miatt a fenti írásnak csak egyes részletei kerülhettek előadásra az RMDSZ megújítása érdekében 1998. szeptember 12-én tartott alsóccsernátoni fórumon.)

Katona Ádám

Részlet a rádiónaplóból

1998. augusztus 6. csütörtök. Szabad Európa rádió, román adás 6 óra

Bejelenti, hogy Radu Vasile izraeli látogatása során sikerült megegyezni egy igen kérdéses ügyben: az elkobzott zsidó vagyonok ügyében, melyek a második világháború előtt és után kerültek elkobzásra. A látogatás végén megegyezés született egy román-izraeli parlamenti fórum létesítésében, mely megvizsgálja ezeknek a javaknak a helyzetét és megtalálja a megoldást azok visszaadására jogos tulajdonosoknak. Jan Steiger számol be erről Telavivból. "Nem volt egyáltalán könnyű az a találkozás, melyre Radu Vasile és izraeli képviselők között került sor, akik Romániából származtak, mely a zsidó magánvagyonok kérdésével foglalkozott, melyeket a volt kommunista rendszer törvénytelenül elvett. Az egyik izraeli képviselő szerint a megbeszélés felémelt hangon kezdődött. Azt hangsúlyozták, hogy Románia magatartása ebben a kérdésben nem jogos, és semmiképp nem egy demokratikus ország helyzetének megfelelő, hogy a magántulajdonú lakásokat a jelenlegi béríróknek adják. Radu Vasile azt hangsúlyozta, hogy ez nehéz és kényes kérdés, megértést kért a kormány számára és azt javasolta, hogy a vagyonok jussanak vissza tulajdonosaiknak, de a lakók számára is törvényes védelmet kell nyújtani. A beszámoló szerint a vita során volt olyan pillanat, amikor a miniszterelnök a tárgyalás felfüggesztését javasolta, mivel egyik képviselő a Romániában létező antiszemita megnyilvánulásokat hozta szóba. A képviselők azt javasolták, hogy a harag helyett a probléma reális megoldására kellene törekedni. Azt is felvetették, hogy az Amerikai Kongresszusban is felmerült a kérdés és haladást várnak arra vonatkozóan, hogy a romániai magánvagyonok visszajuttatása folyamatban van. A román miniszterelnök arra hivatkozva, hogy másutt kellett tárgyalnia, javasolta, hogy a vitát Andrei Plesku külügyminiszter folytassa és ennek eredményeként megegyezés született egy közös bizottság létesítésére a román és izraeli parlament részéről, hogy reális megoldást keressenek és mindkét fél számára elfogadható megoldásra jussanak. A tárgyalás után, az izraeli képviselők kijelentették, hogy addig kell folytatni az ügyet, amíg Románia reálisan kezeli és a jogos tulajdonosok, akik közül sokan Izraelben élnek, visszanyerik tulajdonukat, melyhez joguk van.

(Egyértelmű és világos, hogy semmilyen nemzetközi fórum, de az izraeli kormány sem fogadhatja el azt az álláspontot, melyet Radu Vasile látogatása során is kifejtett, melyet az eddigi román törvények tartalmaznak, mely szerint csak azoknak van joguk törvénytelenül elkobzott vagyonok visszajuttatásához, akik román állampolgárok. Radu Vasile, a Román Szabad Európa augusztus 5-i 6 órás adása szerint, azt a kijelentést tette, hogy csak azok az igény jogosultak kaphatják vissza tulajdonukat, akik megőrizték román állampolgárságukat. Ez a tulajdonjog olyan korlátozása – és teljességgel kizárja a jogos örökösöket, hiszen nem valószínű, hogy a több mint 50 éve történt jogfosztások elszenvetői még ülnek nagy számban – tehát az újabb vagyonfosztó döntés, melyet semmilyen polgári jog nem ismer, csak a kommunista jogrendben lehetett érvényes.)

Katona Szabó István

A SZÉKELYFÖLDI FÓRUMHOZ

Főtiszteletű Püspök Úr, Tisztelt Székelyföldi Fórum, Kedves barátaim!

Ma négy év után először tudtam Erdélybe jönni. Boldog vagyok, hogy ismét Önök között lehetek, Önök nagyon hiányoztak nekem. Ezúttal köszönetet szeretnék mondani mindazoknak, akik mellett álltak és azoknak, akik beutazási engedéllyel foglalkoztak, főleg a *Romániai Magyar Kereszténydemokrata Párt*nak. Köszönöm, hogy vagytok.

Kedves Barátaim!

A mai nap és a mai összejövetel egy nagyon fontos esemény – talán a legfontosabb a Temesvári események után – és nem véletlenül, hogy ismét Tókécs László a szellemi kezdeményezője és kivitelezője.

Ez az összejövetel a jelenlegi komoly válságot jelzi. Az Erdélyi magyarság még mindig abban a zsákutcában van, amelytől kezdettől óvtam, amelybe már az elején vezették Önöket a politikusaik – és most már a zsákutca végén tartanak.

A kormánybalépés 1990 óta a második tragikus politikai hiba, amely az erdélyi magyarságot nem előre, hanem inkább visszafelé viszi. Kormányon kívül sokkal többet lehetett volna elérni, mert nem csak a szűk koalíció keretében kellene tárgyalni. A román kormány sok mindent megtett volna a NATO és EU csatlakozási ambíciók érdekében. Most a kormányba való részvétel elég ahhoz, hogy a Nyugatot elhiggye, hogy az erdélyi magyarság minden rendben van, akkor is, ha az RMDSZ a kormányból kilépne, ez már semmit sem fog változtatni azon a jelenlegi pozitív képen, amivel a román kormány megtévesztette – íme hányadszor – a Nyugatot.

A mostani helyzetben a kormányból való kilépés nem megoldás. Az RMDSZ mind a román kormány tagja elsősorban vállalta, hogy Románia érdekeit szolgálja és a román alkotmány alapján kell működnie. Ez azt jelenti, hogy az RMDSZ a kormánybalépéssel megszegte a magyarság érdekeit, a kilépéssel pedig megszegi a román érdekeket. Az RMDSZ most a két szék között a pad alá esik.

Mi a teendő?

Kétségtelen, hogy egy egységes érdekképviselet szükséges. Az RMDSZ-t nem szabad felosztatni, hanem a politikáján kell változtatni.

Elsősorban tudomásul kell venni, hogy nem a népek kell azt csinálnia, amit a politikusok akarnak, nem a nép van kiszolgáltatva a politikusoknak, hanem fordítva: a politikusok szent feladata, a nép érdekeit képviselni. Tehát a magyar érdekképviselet feladata a magyarság érdekeit előtérbe helyezni.

Azt kell csinálni, amit Önök akarnak, Önök a nép, Önök a szuverén. Önök nem kisebbség, hanem Önök mellett van az örendelkezési jog. Önöknek mind minden más népek szuverén akarattal kell rendelkeznie.

Lapzártakor érkezett a hír, hogy a román sajtó szerint az SRI beszámolót készíti dr. Barki "tevékenységéről", akinek "gondolatai" egyáltalán nem tetszenek Pleșu külügyminiszternek sem. (Ld. Románia federalizálása.) Románia elnöke Emil Constantinescu szerint az Ausztriában élő nemzetközileg elismert jogászasszony megsértette az alkotmányt. Mindazonáltal várható, hogy Radu Vasile miniszterelnök "nemkívánatos személy"-nek nyilvánítja az alsócsernátoni fórum vendégét.

Ezt az akaratot azonban meg kell mutatni, meg kell fogalmazni és a nyilvánosságra kell hozni. Azért vagyunk ma itt.

Kedves barátaim!

A nemzetiségi politikát, egy nép vagy népcsoport védelmét, mindig csak a saját területén kell kivívni és sohasem a hatalom centrumában. Az erdélyi helyzettel itt Erdélyben kell foglalkozni. Az erdélyi érdekeknek elsőbbséget kell élvezni. Előbb az inget kell felvenni, aztán a kabátot. Az RMDSZ politikájának a kezdettől kezdve hiányzik az erdélyi perspektíva.

Erdély minden értelemben több hangsúlyt kell hogy kapjon.

Arról már nem kell vitatkozni, hogy egy autonómia-rendszer nélkül az itteni problémákat nem lehet megoldani. A választ csak arra kell találni, hogy lehet az autonómia-igényeket megvalósítani. Itt Székelyföldön előre kell menni. Az első lépést itt kell tenni egy erős területi autonómia felé – hogy ne legyen még egyszer egy Cserhát! Utána mind második lépés egy vegyes területi és személyi autonómiamodellel kell foglalkoznunk, amely egész Erdélyre szól.

Egy működő és stabil autonómiát csak különös erdélyi jogstruktúrák keretében lehet elképzelni, és nem a bukaresti centralizmus alatt. Egy vegyes területi és személyi autonómiamodellel másképpen nem is lenne életképes.

Ezzel azt akarom mondani, hogy – egy részben az eddigi autonómia-kezeléseket igazi tartalommal kell betölteni – mert a magyar egyetem kérdése vagy a saját oktatási rendszer csak egy része egy autonómiának – még sokkal fontosabb a saját jogalkotás, saját közigazgatás – beleértve a rendőrség – és a saját bírósági struktúra.

– más részben szükségesnek tartom mint alapfeltételt egy föderációs rendszer létrehozását.

Minden országnak, amely egy bizonyos nagyságot elér, már demokrácia szempontjából nagyon jól tesz egy federalizációt.

Erdélyben sok más ok jön hozzá. Erdély kultúrája és hagyománya különbözik lényegesen a Nagyromániától. Ugyanis más Románia és mindig más Erdély történelme. Az erdélyi románság is más mint a Nagyrománia románsága.

Adrian Severin volt külügyminiszter egy nem régen írt cikkében (Ziua aug. 26-án) a "Bukaresti főnökök"-ről beszél, amelyek nem tudják megérteni Erdélyt. Severin mutatja, hogy jól ismeri a gondjainkat, amikor úgy ír, hogy "A kolozsváriak kérték" – talán Funar honfitársunk is van közöttük? – "hadd oldja meg Erdély a maga gondjait a régiatiak beavatkozása és a hivatlan bevándorlók környezet-szennyező áttelepülése nélkül."

Tovább idézem Severint: "A román államnak sürgősen ki kell alakítania egy ilyen politikát, amelyet a helyi kormányzat elvére kell építeni. Ellenkező esetben nem az idegenek, nem a nemzeti kisebbségek, hanem maguk a románok fogják újra felvetni nemzeti egységünk kérdését. Nem azért, mert rossz hazafiak, hanem mert rosszul kormányozottak."

Ez nem jelent mást, mint hogy szükséges egy erdélyi föderációs struktúra, amelyben a több százéves hagyomány alapján a magyar, a román és a német nép egyenrangúságot élvez.

Erdélynek mindig volt, van és mindig lesz egy saját identitása, vagyis az erdélyiség. Ez az identitás egy elképesztő nagy vagyon: őrizni, ápolni és a jövő Európájába köteleseinkünk bevinni, mint egy különleges kincset. Európa egy erdélyi régióval sokkal gazdagabb lesz.

Egy erős, gazdag, virágzó, stabil Erdélyt kell létrehozni, amely minden itt élő népek és népcsoportnak a hazája. Csak úgy lehet a történelmi hídszerpetet a Nyugat és a Kelet között ismét betölteni. Ez a feladat ma fontosabb mint valaha. Aki olvasta Samuel P. Huntington könyvét a "The Clash of Civilizations" ("Harc a kultúrák között"), tudja, miről beszélek.

A feladat nem könnyű. Szükséges elsősorban bátorság és kitartás – nem naiv bizakodás. Nem tétovázó politikusokra, hanem erős személyiségekre van szükségünk, akik vállalják ezt a szerepet.

A mai nap ezen a nehéz úton talán egy mérföldkő. Önöktől függ a magyarság sorsa. Ahogy már mondtam Önöknek az elején: Önök a nép! Önöknek kell dönteniük, Önöknek kell cselekedniük!

Isten áldja munkájukat!

Isten álja az erdélyi magyarságot!

Eva Maria Barki
Alcsócsernát, Székelyföldi Fórum,
1998. szeptember 12.

Tisztelt Szerkesztőség!

A közelmúlti erőszakos rendszer uralma alatt egyházmegyénk több papja – köztük Márton Áron p.p. is – itt szenvedett a börtönben. Gajdáty Béla gyulafehérvári teol. rektor és dr. Bogdánffy Szilárd nagyváradi püspök meg is halt. Ez a tény lett annak a folyamatnak a kiindulópontja mely végén f. év okt. 4-én egy emlékművet szeretnénk leleplezni.

Az emlékmű főcímfelirata: IN MEMORIAM QUI TEMPORE DICTATURAE COMMUNISTE MORTUI SUNT. Ez a cím mindenkit magába foglal, aki az igazságról ártatlanul szenvedve, meghalva tanúságot tett.

Az itt elhunyt két pap mellett névszerint megjelöltük a gyulafehérvári egyházmegye direkt áldozatul esett "vértanú" papjainak a nevét, két kőtáblára felírva.

Még névszerint feltüntetünk egy paraszt és vezető arisztokrata, nevet... szimbolizálva, hogy a démoni erők a három ősi társadalmi réteget – egyházat, felelős arisztokráciát és a paraszt-ság intézményét – akarták megsemmisíteni. Ez utóbbi két kőtábla tovább üres marad, jelezve, hogy az áldozatok sora nincs lezárva...

Legalul meg szeretnénk jelölni a történelmi egyházak elitét, elhunyt papjainak számát, ha sikerül dokumentum értékű jogilag is megbízható adatokat találni.

Tisztelettel

Papp László
rom. kat. lelkész
Nagyenyed

Választások után – Erdélyből nézve

Őszintén mondom meg, hogy én, aki pártokon kívül (felül) – nemzetben gondolkodom nem éppen a FIDESZ-ben láttam a '90-ben (után) elvetélt magyar lehetőségek helyrehozását, de módosult a véleményem, remélem tovább módosul, jó felé.

Azt hiszem ez a kormány-összetétel majdnem jó. Úgy gondolom, hogy Torgyán Józsefben sokan fognak kellemesen csalódnai, aki keményebben fejezi ki magát nem biztos, hogy szájhős, most itt az alkalom bizonyítani. A Kisgazda Pártnak pedig történelmi múltja van. A MIÉP pedig nem párt (és egyéb) érdekeket fog nézni bizonyosan, hanem nemzetet (azért MIÉP) s a kormányt, ellenzéki létére minden hasznos tevékenységében támogatni fogja.

Jó hallani, az eddigi kormánypárt részéről, ellenzékként, támogatni

„...Ami erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják. De amiről a nemzet féle a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges...”
(Deák Ferenc)

szándékszik a leendő kormányt ésszerű cselekedeteiben.

Csak hinni lehessen. Engedelmet kérek, de én 1956. november 4-e óta nem hiszek egyetlen nagyhatalomnak sem, kiszolgálóknak sem, sőt ez utóbbiakat megvetem, a világ dolgait, népek sorsát önkényesen tologató nagyhatalmakat nem bálványozom s ha megérem, hogy a vadkapitalizmus ellen megmozdul (mondjuk) a pesti utca, én is oda állok.

A volt kormánypárttól azt is halottam, hogy nem szándékszik más pártokkal szövetségbe, hanem a szakszervezetekkel akarnak együtt működni. Na ez hiányzik. Őket aknamunkára nevelték, hát a kommunisták nem beépültek pl. a szocdemekhez? És a jóindulatú, munkás érdekeket néző-védő párt végül is túléléstükkel s annak következményeit segítette, meg is köszönték szépen. Vigyázni kell, mert a szabotázst, a sztrájkot onnan lehet alattomban szervezni, a szakszervezeteket eszköznek használták, éhségstrájk is tilos volt. Elvtársaik Romániában a, talán, legkevésbé kompromittált egészségügyieket is hosszan tartó országos sztrájkra vetették rá.

Megkérdezném: A taxis sztrájk idején a magyarságnak nem volt fontosabb gondja a taxizásnál?

Kacsó Tibor
Mezőfele (Marosszék)

Az örmény felhívásról

A 34. számban olvasott örmény felhívás néhány részletéhez szeretnék pontosítást fűzni.

A felhívás tartalmát minden magyar olvasó érti és jogosságát elvitatni nem lehet, amikor az 1915-ös örmény népirtás utóéletéről van szó. Érdekes, hogy a közreadók három féle fogalmat használnak vegyesen: népirtás, genocidium (népirtás) és etnikai tisztogatás. Ami az etnikai tisztogatás fogalmát illeti, az a népirtás szörnyűségeit akarja fogalmilag "korszerűsíteni", illetve "tompítani". Ez tipikus nyugati szóhasználat, amely leplezni akarja a megtörtént borzalmakat.

Századunk véres történelme bebizonyította, hogy nem csak tömeggyilkosságokkal lehet népirtást végezni, ezt tapasztaljuk Trianon óta mi is. Ez a csendes, nagyhatalmak által tudomásul nem vett népirtás ma is folyik ellenünk, méghozzá korszerű, sokszor kifinomult eszközökkel, amire most nem akarok kitérni.

A felhívásban olvasható: "...Hitler éppen az örmény genocidium büntetésén felbátorodva hajtotta végre a holocaustot az európai zsidóság ellen."

Nem hiszem (bizonyítékok hiányában), hogy Hitlert zsidóellenes intézkedéseire pont az örmény népirtás bátorította fel. Felületes és történelemhamisító vélekedés az amikor a nemzetközi zsidóságnál elhallgatják, hogy hadviselő fél volt a II. világháború folyamán, több országban is. Már akkor hadat üzentek Németországnak amikor még Hitler hatalomra sem került. Elég csak a korabeli nyugati lapokban megjelent éles hangú fenyegetésekre utalni Németországgal szemben és akkor még nagyon messze volt a háború kitörése, legalább kilenc évvel. Itt kell nyomban emlékeztetni arra, hogy a lenini-sztálini népirtással az akkori "művelt" nyugat teljesen tisztában volt. A demokrácia világ bajnoka, az USA pedig 1933-ban diplomáciailag is elismerte az akkor már százezreket legyilkolt Szovjetuniót. A "művelt" nyugat nagyvonalúan eltekintett a hullahegyek meglététől.

A mérleg másik serpenyőjébe tartozik az is, hogy a sztálini Szovjetunióban sokszorosan több zsidót gyilkoltak meg a háború kitörése előtt, mint az akkori Németországban, ahol még a zsidók összegyűjtése el sem kezdődött. Persze ezt is elhallgatják minálunk és azt is, hogy a Szovjetunió népirtó vezetői között (bolsevisták) "túlreprezentálva" voltak a zsidók.

A szövegben olvasható "a kommunizmus elítélése" is. Magyarország tragédiája is, hogy sajnos nem történt olyan nemzetközi elítélés és büntetés mint amit a náci ellen Nürnbergben lefolytattak. Még a leghalványabb nemzetközi erejű elítélése sem történt meg a kommunista tömeggyilkosoknak, akik közül még ma is sokan vígan élnek életüket, hozzáteszem, nem csak Magyarországon. Mi több, az MSZP (MKP, MDP) sem lett a bűnözők pártjává nyilvánítva.

Nyugodtan használhatok többes számot és kérdezzük: Lehet-e ilyen előzmények után "megtörtént" rendszerváltásról beszélni?

Azt meg végképp nem értem, nem értem, hogy a hivatkozott felhívásban

egyhelyütt "a náci Németország jogutódairól" írnak, ha jól olvastam. Mindenki előtt ismeretes, hogy a teljesen levert náci Németországnak semmilyen "jogutód" állama nem volt, nem lett. Nem tudom mire gondolhattak a szöveg fogalmazói ennél? Mindezzel nem a felhívás jogosságát akartam csökkenteni, csak ráirányítani a figyelmet az elhallgatott dolgokra és összefüggésekre.

Tisztelettel

Balla Gábor
(Komárom)

Észrevételek a lerombolt Szentlászló község megsegítésnek kudarcáról

Ez év február 1-jén kaptam kézhez Patrubány Miklósnak – a Magyarok Világszövetsége elnökhelyettesének – megrendítő ismertetését a Baranyai Háromszögben Horvátországban fekvő, földig lerombolt, elaknásított Szentlászló községről. Megindultan olvastam a felhívást, mely minden érző magyart felszólít arra, hogy segítsen a sokat szenvedett község újjáépítésében. Azonnal csatlakoztunk a felhíváshoz, és Botos Gábor, Győr-Moson-Sopron megye közgyűlésének elnöke, Balogh József, Győr város polgármestere és Pápai Lajos megyéspüspök aláírásával fordultunk megyénk és Győr város lakosságához, hogy támogassa törekvésünket e nemes cél érdekében. Felhívásunkat közzétettük helyi lapjainkban, a rádióban, és mintegy hétszáz levélben "kopogtattunk be" a nagy- és kisvállalatokhoz, bankokhoz, biztosító társaságokhoz és magánszemélyekhez, valamint egyéb intézetekhez. Az akció megkezdése után négy hónappal számot vetettünk mozgalmunk eredményéről, ami – sajnos – elszomorító volt.

Magyarország egyik legnagyobb és leggazdagabb megyéjében alig több mint 500 ezer forintot sikerült összegyűjteni, azt is főként az önkormányzatok, szerény körülmények között működő kisebb vállalatok és kisemberek adták össze. A több mint száz nagyvállalatból öt reflektált kérésünkre: INTEGRÁL-H Rt., ÉGÁZ Rt., ALCUFER, ÉD MÉH Rt., Sokorói Szövetkezet. A többi bank, biztosító társaság, nagykereskedelmi vállalat, vendéglátó stb. semmivel sem járult hozzá gyűjtési akciónkhoz. Levelünkre mindössze hárman-négyen válaszoltak. A mai gazdagok

Tájékoztató a Kolozsvári Magyar Tudományegyetem javára tett eddigi felajánlásokról

Dr. Ágh Béla Budapest, 20 000 Ft., Andréka Ferencné Budapest, 5000 Ft. geológiai-földrajz tárgyú szakkönyvek 20 000 Ft. értékben, Asztalnok Irén Celldömölk, 10 000 Ft., Dr. Balogh Barna Budapest, 20 000 Ft., Bartis Ferenc Budapest, könyvei honoráriumának 10%-a, a román állam által elkobzott tulajdonából 50 ha erdő, Dr. Bogdán Antal Jakabszállás, 25 000 Ft., Borsi László Budapest, 10 000 Ft., Gödöllői Remsey Jenő Alapítvány 10 000 Ft., festmények, műtárgyak 20 000 Ft. értékben, dr. Incze Miklós Budapest, 2000 Ft. dr. Incze Miklósné Budapest, 1000 Ft., dr. Insperger Antal Veszprém, 100 000 Ft., Katona Szabó Erzsébet Gödöllő, 10 000 Ft., könyvek 20 000 Ft. értékben, Köntös Dezső Fehérvárurgó, 2000 Ft., Magyar Nemzeti Tájékoztató Alapítvány Budapest, 10 000 Ft., könyvek, lapgyűjtemény 20 000 Ft. értékben, Nagy Lajos Belgium, 10 000 belga frank, Összmagyar Testület Budapest, számítástechnikai felszerelés, könyvek, Sári Gál Imre Ohio, USA, Magyarország Amerikában c. riportgyűjteménye, Szilasi Gyula Budapest, 15 000 Ft., Studio "R" Tervező Kft. Budapest, 10 000 Ft.

nem érzik át, hogy bajba jutott testvéreinkkel szemben kötelezettségeik is lennének. "Üzletpolitikájuk nem engedi meg az ilyen fajta jótékonykodást." Milliókat csak magukra költenek. A külföldi egyes vállalatok is úgy gondolják, hogy elég ha kiviszik az országból a magyar munka gyümölcsét, mit is érdekelné őket a tönkretett nélkülöző szentlászlóiak baja. No meg arra is hivatkoznak a fent említettek, hogy különböző szervezetek, hárman-négyen is kuncsornak naponta alamizsnáért. Valószínűleg ide sorolják a legnagyobb szervezetet, a Magyarok Világszövetségét is, amely az árpádkori falu problémáját felkarolta. Mondhatom, hogy felettébb furcsa szociális "érzékenységre" vall ez. Milliárdokat forgalmazó, tőzsdén jegyzett, Európaszerte ismert részvénytársaságoknak ilyen a mentalitása. Csak profitéségüket van kedvük kielégíteni. A szerényen élő magyar polgárnak nincs üzletpolitikája, de van szíve.

Talán még annyit, hogy ez a lélektelen közömbösség nemcsak megyénkben honos, hanem ahogy kollégáim is elmondták, ez a módi járja más tájakon is. Ma már nincsenek Széchenyiek, Lórántffy Zsuzsannák, Wesselényiek, Hatvaniak, akik együttéreztek és áldoztak a közösségért. Mai pénzembereink hazánkban szívtelenebbek, közömbösebbek, mint bárhol a világ más táján. Elnézést kérek, hogy mindez kibuggyant belőlem, de egyszer már ezt is el kellett mondani. További kötelességem csupán annyi, hogy megköszönjem azoknak az önzetlen, áldozatos embereknek az adományait, akik átéreztek az ügy fontosságát. A jó Isten majd megsegíti őket nemes cselekedetükért.

dr. Búzás Gábor
(Magyar Figyelő)

U. i.: Győr-Moson-Sopron megye száz-ezer példányban megjelenő napilapja, a "Kisalföld" olvasói rovatában (Postabontás) nem volt hajlandó leközölni észrevételünket. Ugyanakkor Bethlen Gáborról, történelmünk egyik legnagyobb egyéniségéről szóló gyalázkodó írást minden további nélkül "hotta". Így fest nálunk a sajtó- és szólás szabadság.

ERDÉLYI
MAGYARSÁG

H - 1116 Budapest
Sopron utca 64. l. em.

ADOMÁNYOK

dr. Ágh Béla, Budapest	2000.-Ft.	Nagy Zoltán, Budapest	2000.-Ft.
Asztalnok Irén, Celldömölk	3000.-Ft.	Palkó László, Csongrád	1000.-Ft.
dr. Balázs Károly, Budapest	1000.-Ft.	Pánczél Tivadarné, Budapest	2000.-Ft.
Barsai János, Budapest	500.-Ft.	dr. Páthy Ferenc, Pécs	2500.-Ft.
Bátor Béla, Jászapáti	2500.-Ft.	dr. Pázmány Elemér, Pilis	1000.-Ft.
Becskyné L. Magdolna, Szeged	1000.-Ft.	dr. Pentelényi Tamásné, Bp.	2400.-Ft.
dr. Benke Sándorné, Budapest	1000.-Ft.	Petresné Appán Ágnes, Bp.	1000.-Ft.
dr. Bertha Zoltán, Debrecen	400.-Ft.	Placsintár Ocsi, Budapest	10.000.-Ft.
nt. Bíró József, Szászcsávás, Maros m.	2,5.-DM	Polgár Jenőné, Budapest	1200.-Ft.
Bíró Tamás, Töltéstava	1000.-Ft.	Pruzsinszky Sándor, Gőd	3000.-Ft.
Bójtos Lukács, Orosháza	1000.-Ft.	Salló István, Tatabánya	1000.-Ft.
Böröndy Ferenc, Tapolca	500.-Ft.	Sárai-Helwüth Tibor, Komló	3500.-Ft.
Czibur László, Sopron	1000.-Ft.	nt. Sógor Csaba, Madéfalva, Hargita m.	50.-DM
nt. Falka Zoltán, Kibéd, Maros m.	2,5.-DM	nt. Sógor Géza, Kolozsvár	2,5.-DM
Fazekas Enikő, Érd	5000.-Ft.	Sulyok János, Budapest	1000.-Ft.
dr. Grexa és Társa Bt.,	1000.-Ft.	Szabó Gyula, Szentistván	2000.-Ft.
dr. Gyönös Károly, Budapest	1000.-Ft.	Szakácsi István, Pákozd	1000.-Ft.
Harmath László, Szentendre	1500.-Ft.	Szász Géza, Budapest	2000.-Ft.
Hoyos Imre, Budapest	5000.-Ft.	dr. Széchy Gábor, Budapest	1000.-Ft.
dr. Jánosi András, Balatonalmádi	1000.-Ft.	Szotyori Nagy Áron, Budapest	1000.-Ft.
Katona Ádám, Székelyudvarhely	1000.-Ft.	Szőcs Attila, Budapest	1500.-Ft.
Kerekes Kiss László, Budapest	500.-Ft.	Tátrai Zoltánné, Leányfalu	4000.-Ft.
Kerekes Sándor, Budakeszi	5000.-Ft.	Tauffer Ferenc, Budapest	1000.-Ft.
Király Károly, Sepsiszentgyörgy	5000.-Ft.	Torma János, Kaposfő	2000.-Ft.
dr. Kiss András, Pócsmegyer	2000.-Ft.	dr. Tóbiás Sándor, Gödöllő	1000.-Ft.
Kiss Gábor, Vác	500.-Ft.	Trombitás József, Budapest	1000.-Ft.
dr. Kiss Irén, Budapest	1000.-Ft.	dr. Zakariás Egon, Budapest	1000.-Ft.
nt. Kiss Károly, Makfalva, Maros m.	52,5.-DM	Zilizi Tihamér, Pozsony	500.-Ft.
dr. Kotró László, Kengyel	500.-Ft.	KÜLFÖLD:	
Köntös Dezső, Fehérvárcsurgó	4000.-Ft.	Árkosi Benkő Jenő, USA	100.-USD
Kristóf Károly, Debrecen	1000.-Ft.	Farkas Károly, USA	20.-USD
dr. Kulin Imre, Budapest	1000.-Ft.	Jobbágy Gizella, Kanada	25.-CAD
Kuti József, Tura	1000.-Ft.	Józsa Erika, Ausztrália	500.-AUD
László Gábor, Budapest	500.-Ft.	Keresztesi Sándor, USA	94.-USD
Lázár István, Budapest	1000.-Ft.	dr. Koncsik Endre, Németország	15.-DM
Lippai Ilona, Budapest	250.-Ft.	Ozsvár Ferenc, Ausztrália	80.-AUD
Mándi György, Budapest	5000.-Ft.	Veszely János, Ausztrália	100.-AUD

Már most felhívjuk kedves támogatóink figyelmét, hogy aki a támogatással kapcsolatos APEH igazolásra igényt tart, azt valamilyen módon - lehetőleg írásban - jelezze, adószáma egyidejű közlésével. Azoktól a támogatóinktól, akik adószámukat már korábban megadták ezt értelem-szerűen nem kérjük!

Szíves tájékoztatásul ismételten közöljük, hogy adminisztratív okok miatt előfizetéseket csak az év végéig fogadunk el, tehát akik év közben hosszabbítják meg előfizetésüket, csak az ennek megfelelő összeget postázzák. A következő évre a befizetési csekket év végén postázzuk. Azoknak akik év közben a "tört összegnél" többet küldenek, az a feletti összeget alapítványi támogatásként könyveljük.

KRUMPLISZEDÉSKOR SEPSISZENTKIRÁLYBAN

Téved az, aki azt hiszi, hogy kevésbé tájékozott a vidéki ember a világ dolgai felől. A megfeszített hétköznapi őszi munkában szusszanásra keres időt és talál is, a televízió, a rádió és az írott sajtó információs özönét feltétel nélkül befogadja. A Csernáton utáni napokban mintha bágyadság, közömbösség vagy inkább lehangoltság ült volna ki a szentkirályi arcokra. Nem a találkozó, hanem az erdélyi magyarság elleni országos hadjárat hangolta le a kedélyeket. Pityókaválogatás közben jegyezte meg egy idős ember: ellenszélben küzdünk. De mert a mindennapi élet is egyre nehezebb, faluhelyen, ahol az élelem terem, a létért való küzdelem lépett előtérbe.

Kisgyörgy Zoltán (Háromszék)

Az Erdélyi Magyarság külföldi képviselői:

Amerikai Egyesült Államok:

Maria Orbán-Bihary
402 East 65th street 2B
New York, NY. 10021
Tel.: (1)212-744-7946
Fax: (1)212-744-0614

Ausztrália:

Jed Productions, Józsa Erika
Cím: 22 Marinelle Street Manly Vale
2093 Australia
Tel./fax: 612-9907-6151

Argentína:

Dr. Theész János
Julian Alvarez 1792
1414 Buenos Aires
Tel.: 89-3535

Belgium:

Sass István
Place des Verriers 14/102, 4100
Seraing
Tel.: 04/336-72-46
Konto Nr. CGER 001120993836

Dánia:

Dansk-Ungarsk Seiskab,
Hortensiavej 12. 1857 Frederiksberg C

Hollandia:

K. A. Pehlig-Stubnya,
Muzenlaan 5, 2353 KB. Leiderdrop,
Postabank No. 653 557
Tel.: 07/89-03-31

Izrael:

Páll Tibor
Street Puah 6 A/5
35311 Haifa
Tel.: 528780

Kanada:

Kate Karácsony, Pannonia Books Ltd.
P. O. Box 1017 Postal Station „B”
Toronto, Ont. M5T 2T8
Tel./Fax: (416)5353-963

Nagy-Britannia:

Klára Morvai, Hungarian Book Agency
P. O. BOX 1956
Durham DH1 2GA
Tel.: 00 44-191-272-2446
Fax: 00 44-191-368-4198

Olaszország:

Maria Toth Pittaluga
Mellbodes 41.09045 Flumini (CA)
c/c N 15853 096
Tel.: 70-830-309

Svájc:

Anikó Parragi
8049 Zürich, Imbisbühl Str. 132.
Tel.: 41/1/341-88-69
Zürcher Kantonalbank
Kto. Nr. 1118-0298.950 Zürich

Svédország:

János Jári
Fagotgr. 5/B, 223 68 Lund,
Tel.: 046/14-70-81
Postgiro: 6310 106-7

Azokban a – főleg európai – országokban ahol nincs lapunknak képviselője, olvasóink előfizetésüket akár címünkre postázott csekket, akár **money orderrel** rendezhetik, de küldhetnek postai „COUPONT” is. Amennyiben magyarországi ismerőseiken keresztül akarnak előfizetni, úgy kérésre (akár üzenettrófigyőzőn keresztül is) csekket küldünk.

TORKIG VAGYOK ROMÁNIÁVAL, ERDÉLYEMET AKAROM

Torkig vagyok Miticával, a széltolással, a cigánykodással, ami hozzátapad ehhez az országnévhez, hogy Románia. A hatalmat gyakorló mindenféle politikussal beszélgetek, de csak azt hallom: "Már nincs semmi esélyünk". Olvasom az újságokban, hogy a kormánynak volt gondja a 98-as költségvetésből Bukarestnek nagyobb összeget leosztani, mint az egész Erdélynek. Utazom a gépkocsival délen és keleten és látom a különbséget, délen jobbak az utak, minduntalan beruházásokat eszközölnek. Sorban állok a fináncnál, a CEC-nél, bárminél, ami az államé és mindenütt csúszópénzt adnak. Csubukot, harácsot. Török szokások, ami nélkül nem megy. És akkor? Én nem akarok kivándorolni csak azért, mert tíz éve nem történik semmi. Csakhogy torkig vagyok Romániával. A szinonimáival. Hősködéseivel, amelyeknek semmi közük a történelemhez. Mások Michelangeloval vagy Da Vincivel dicsekszenek, miközben nekem a câmpulungi Neacsu levelét mutogatják. A besugás képzetet felülmúló megvalósítása!... Ha valamit most, harmincéves koromban sajnállok, az az, hogy itt születtem, hogy egyike vagyok azoknak, akik azt tanulták az iskolában, hogy ez a nép, "a néb" (boborul), uraim, szüntelen erekióban állt a történelemmel szemben. Melyik nép? Mi, akik még legalább egyszer sem tanúsítottunk virilitást, mi, akik a hadak beözönlésekor szedtük magunkat és az erdőkbe futottunk, mi, akik elájultunk azokban a szalonokban, ahol a történelemről döntöttek, mi, akik egy darab kenyérért szarakodunk és akik nem tudjuk, még milyen szélhámos-ságot találunk ki. Ezek vagyunk, foltos ülepűek, rongyos könyökűek; úgy lépünk a történelembe, mint egy mocskos külvárosi csehóba.

Két böffetés és egy káromkodás között, a nép (néb, uraim) magát kihúzza szónokol Posadáról, Vitéz Mihályról, arról, hogy "éljen ez virágöz-zék Moldova, Erdély és Havasalföld". És ismét egy győztes böffetés. Torkig vagyok azzal, hogy szégyelljem magam, éppen ezért nyugati barátaimnak azt mondom, hogy Erdélyből való vagyok. Más országból. Altra pasce. Other country. L'autr pays. Torkig vagyok azzal, hogy az összes nem-erdélyi azt mondja: itt Erdélyben gondjaim vannak a magyarokkal. Mert ha ők nem lennének... Hogy az

Mint jelentettük, hatalmas port kavart a Pro Transilvania alapítvány elnökének, Sabin Ghermannak, aki az RTV kolozsvári szerkesztője is egyben, a Monitorul de Cluj lapban megjelent, Torkig vagyok Romániával címet viselő kiáltványa. Az alábbiakban a rendkívül színesen megfogalmazott, a fordítónak nem kevés gondot okozó szöveg olvasható.

éhség a tudás anyja... Hogy a federalizálás lenne a legnagyobb veszély, ami rám leselkedik a tömbház sarka mögül, mint egy tyúktolvaj, akiért fizetem az adót. Hogy muszáj meghúznom a nadrágszíjamat, mint Nastratin számára. A román nép "egysége", "felvirágzása" nevében. Én pedig tíz éve várom a valódi egységet, az erdélyi honatyák egységét, a civil offenzívát ama kevés megmentéséért, ami még megmaradt. És én, aki minden este azért imádkozom, hogy legyen már vége Tökés Lászlónak a mindenki elleni etnikai abberációival együtt. És mindhiába. Egyelőre.

Néhány ember megvalósította a '918-as Egyesítést. Mások svájci típusú, Magyarországgal, Csehországgal és Ausztriával való konföderációban reménykednek. Megint mások, mint Slavici, azt mondták, hogy Erdély egyesülése Romániával disznóság, és börtönbe kerültek. Most látni, mi lett belőle. A komolyságot, eleganciát és fegyelmet, amelyek Erdély jellemzői, elárasztotta a "miticaság", az ordináre balkániság, a tökmag-civilizáció. Romániának esélye volt az Erdéllyel való egyesülés, hogy megtanuljon valamit annak szervezetségéből, értékrendszeréből. Nem így történt: Románia elnyelte Erdélyt – éppen ezért a nagy sugárutakon háromméterenként elcsúszol a flegmákon. Nem én mondom, hanem az, aki egyenlő az Úrral, Cioran. Sokan szöknek majd az égig, hogy cáfolják a fennebb mondottakat. De: hányan nem mentek Bukarestbe tele szatyorral, a híres-neves rafia szatyorral, amelyben pálinkásüvegek szorongtak? És nem

barátaimnak vittétek, hanem igazgatóknak, a minisztériumokba, a bezárt magas portákra. És, ha együgyű módra nem vittétek azokat a szatyorokat, hányszor, hányszor figyelmeztettek rá, hogy Bukarestben fejfel kell ajtót nyitni, mert kezeidet lehúzzák a "csomagok". Bukarest, ez a hely, ahol a tébécés zseni puszilózik az analfabéta milliárdossal, megtanította a egész országot, hogy valamit osztanak. "Húst osztanak", "Tojást osztanak". Osztanak. Puhatestűek magatartása. Itt nincsenek jogok, csak hajlongások. Itt tökmagot esznek és úgy beszélnek, hogy "sokan van", és az utca népe úgy általában megszületik, szaporodik és meghal. Nem tanultak semmit a magyaroktól, nem tanultak semmit az osztrákoktól, nem tanultak semmit a németektől. Túl hamar tértek át a furculitionról a "Román zászlóalj, törjetelek át a Kárpátokon"-ra. Meglehet, ezért is van az, hogy Erdély legvitézesebb "védelmezői" a Kárpátokon túl születtek. Lehet ezért is ér véget Európa valahol Brassó mellett. Ott ér véget Erdély is. Mivel a nyelvet és a rossz utakat leszámítva nincs semmi, ami közös lenne.

Fel kell ébrednünk. Be kell ismerünk, hogy az, ami most történik, nem más, mint komédia. Méghozzá egy olyan, amelyben a gyermekek csokoládét kérnek, te meg vállvonogatással válaszolsz. Amelyben reszketve keresel utcasarkot. És olyan, amelyben az utcasarkon susorogsz a rendőrök és honatyák villáiról. Egy olyan világ, amely arra van ítélve, hogy egyik fizutól a másikig kölcsönből éljen. Rá kell döbbernünk, hogy lehet ez másként is. Hogy mások vagyunk. Hogy minden igazán rossz Bukarestből jön, a luxusvillákból, amelyekben a politikusok szégyentelenül marakodnak a koncon. Meg kell látnunk, hogy nem a magyarok, a németek vagy a burundiak az ellenségeink, hanem mi magunk, az egyik napról a másikra élők, akik arra vagyunk ítélve, hogy lopjunk és szitkozódjunk az utcasarkon. Nincs mit egymásnak mondanunk; 75 év alatt elmondtunk mindent és 75-ször szegényebbek vagyunk. Egyébként további jó napokat – **torkig vagyok Romániával, Erdélyemet akarom.**

Kolozsvár, 1998. szeptember 16.
Romániai Magyar Szó

(Fordította: Gyarmath János)

ERDÉLY A ROMÁN PADÁNIA?

"Ha egy jó sört akarok inni, s ha azt akarom hogy jó kiszolgálásban legyen részem, nem Félix-fürdőre megyek, hanem jobb szeretem átlépni a határt, és megállni valahol a Budapest felé vezető autózstrádán egy kisvendéglőnél" – mondotta nekem nemrégben egy nagyváradi román. (Ha valaki nem tudná, a pontosság kedvéért megjegyzendő, hogy a pompás kis helység, Félixfürdő 10 percnyi távolságra esik Nagyváradtól.) Ami az egyik marosvásárhelyi románt illeti, egy másik alkalommal elmesélte nekem, hogyha kevés ideje van, és úgy akarja magát érezni mint egy igazi úr egy európai nagyvárosban, Budapestre rohan, iszik egy kávét miközben nézi a Duna csodálatos folyását, és azután hazatér. Rosszabb a helyzet az úttal a határig. Onnan már minden tökéletes. "Miért nem megy Bukarestbe?" – kérdeztem. "Ha azokat az utakat nézzük, akkor könnyebben érek el Budapestre, mint Bukarestbe, és ott minden szép és tiszta, és az emberek is civilizáltabbak" – volt a válasz. Nem térhetek ki az elől, hogy ezt a két, teljes mértékben valós beszélgetés töredékét ne kapcsoljam össze azzal a meglehetősen heves vitával, amelyet néhány kolozsvári románnal folytattam, akik azon siránkoztak, hogy a "moldovaiak néhány évvel ezelőtti inváziója tönkretette városuk légkört". Másrészt azt állítják, hogy a bukarestiek, általában "a regátiak" nem értik Erdélyt. A konklúzió az, hogy hagyni kell Erdélyt, hogy maga intézze a dolgát, a Kárpátokon túlról jöttek beavatkozása és a civilizálatlan betolakodókkal való keveredés nélkül, akiket egyébként se hívott ide senki. Hasonló gondolatokat osztottak meg velem és hasonló erővel és érvekkel, a nagy-szebeni románok, hogy a temesváriakról ne is beszéljek. (Érdekes és jelzésértékű is lehet az is, hogy nem hallottam, hogy a lași-i, a botoșani vagy a vasluii románok valaha is az "erdélyiek inváziójára" panaszkodtak volna. A bukovinaiak sem hagynak ki egyetlen alkalmat sem, hogy hangsúlyozzák: ők nem moldovaiak, egyébként mint ahogyan a hargitai és a kovásznai székelyek is azt állítják, hogy ők nem magyarok. Szucsáva környéki falvak több lakója egyszer nagyon határozottan elmagyarázta nekem, hogy nekik olyan szokásaik és törvényeik vannak – mint például a kataszteri nyilvántartás –, amelyek Mária Terézia császárnő és II. József császár korából származnak, és nem értik, hogy azokat Bukarest urai miért nem veszik figyelembe és miért nem tartják tiszteletben.)

A Bánát és Dobruzsza különböző okok miatt Románia legközvetlenebb régiója. Az autonómia valamint az európai és euro-atlanti integráció eszméje leghamarabb ott terjedt el, mely kiolvasható az ottani lakosok választási eredményeiből, különösen ami a fiatal és a nemzetközi életre nyitott pártok felé fordulást illeti. Nem véletlen, hogy ami az euronacionalizmust és a nyugati helységekkel való testvéri kapcsolatokat illeti Temes, Karán-Sebes vagy Arad megyék a legaktívabban, következőképpen a legfejlettebbek. A bánati románok mindig magától érthetődő szilárdsággal és büszkeséggel magyarázzák, hogy ők mások mint a többi román, mivel fejlettebb közös tudattal rendelkeznek. hosszabb ideje kifejlődött civilizációval, és magasszintű interetnikai együttélési gyakorlattal, és pontosan ez az, amit elvárnak az európai integrációhoz. Éppen ezért nekik egyáltalán nem tetszik, hogy Európába történő menetelésüket a "regátiak", "oláhok", "bukarestiek" "balkanizmusa" és

"levantizmusa" akadályozza. Minden beszélgetésnél kiderül az, hogy a bánátiak, akárcsak az erdélyiek, ha Európa és Bukarest között kellene választanának, akkor az előbbi választanák.

Amikor 1992-ben felmerült a *Magántulajdon Alap (FPP)* megalakulásának a kérdése az állami tőke kiegyensúlyozott elosztásával az öt regionális holding részéről, akkor kiderült, hogy a kis és középvállalatok száma Bánátban és Erdélyben nagyobb, míg a veszteséges ipari mamutvállalatok mindenekelőtt Moldovában, Munténiában és Olténiában találhatók. Íme ez az amiért nem kell meglepődni, hogy a gazdasági dinamizmus és a vállalkozói szellem fejlettebb a Bánátban és Erdélyben, ott ahol ennek megfelelően a privatizáció is gyorsabban haladt, ugyanakkor a régi Regátban az elgyökérlenedés és a proletarizálódás elterjedtebb, ami maga után vonja az etatizmus, a protekcionizmus és a konzervatívizmus iránti vágyat, a félelmet az idegenek és a túl gyors változások iránt.

Nem ismeretlen az a körülmény sem, hogy amikor a bánátiak és az erdélyiek a lej külföldi árfolyamát vetik össze, akkor a német márkát használják, míg a regátiak (a muntyánok, oltyánok, moldovaiak, dobrozdzaiak) az amerikai dollárt. Ebben a jelenségben is körvonalazódik egy kettészakított, az európai és a transatlanti vonzásában lévő Románia képe. Az állampolgárok perspektívájából nézve, Németország illetve az USA az a két pont, ami felé a románok reménye fordul. Erdélyben és Bánátban utazván és szöbalegyedve az egyszerű emberekkel fel kell arra figyelni, hogy amilyen mértékben Schengen közeledik országunk határaihoz, úgy nő az ottani románok félelme attól, hogy "regátiak balkanizmusa miatt" megtagadják tőlük a szabad utazást egy olyan Európában, ahol a szülei útlevél nélkül legalább Bécsig még szabadon utazhattak. Megkapó hallgatni a temesváriakat, akik azt bizonygatják, hogy a Bega csatornája milyen rendkívülien fontos infrastruktúra, de csak akkor nyer értelmet, ha Románia, Magyarország és Szerbia területét gazdasági-közigazgatási egységként kezelnek. Amint egyenesen észtbontó a bihari, máramarosi, Beszterce-naszódi románok tapasztalata, hogy az általuk Bukarestnek fizetett adók, amik az ő munkájuk gyümölcse, nem térnek vissza, hanem a déli lustákat, a megvesztegethetőket és szélhámosokat gazdagítják. Jelenleg az a szándék, hogy a metán gáz központját Medgyesről Bukarestbe költöztetik – akár valós ez a szándék, akár nem – valóságos felkelést váltott ki Erdélyben, ahol attól félnek, hogy mások profitjéért, dúskálásáért, fejlődéséért dolgoznak, még akkor is, ha azok a mások románok.

Ezekben a gondolatokban, gesztusokban, és belső gyötrődésekben ugyanazokat az aggodalmakat, elégedetlenségeket és érveket fedezem fel amelyek az észak-olaszok és a dél-olaszok közötti kapcsolatokat jellemzi, és amely lassan-lassan attól az ironikus és ártalmatlannak tűnő megjegyzéstől, hogy ti. "a milánóiak dolgoznak, hogy addig a rómaiak aludhassanak, és a nápolyiak énekelhessenek" eljutottak a Padánia (Itália északi régiója és a Pad folyó) függetlenségét követelő elszakadási mozgalmáig.

És ahogyan Olaszországban, úgy Romániában is, bár nem akarják ezt az elszakadást, ami a délt illeti elégedetlen az észak viselkedésével. És ne legyünk igazságtalanok a mi moldovaiainkkal sem. Ők jelentős részben járultak hoz-

zá a román történelem dicsőségéhez, a román kultúra ragyogásához, a román gazdaság fejlődéséhez. S mit kapnak cserébe? Megvetést és elmaradottságot. Már a fejedelemségek egyesülésétől kezdve (azóta is eltelt valamivel kevesebb mint másfél évszázad) a moldovaiak úgy érezték, hogy rászédtek őket. A moldovaiak érzelmesek, hagyományörzők, becsületesek és legitimisták, és alapjában nem szegülnek ellent az újnak, csak az újdonság elemei gyorsabban gyűlnek fel, mint-hogy részükről fel lehessen azokat használni; nem utasítják vissza általában a haladást, csak éppen a fontolva haladó progresszivitást kedvelik, az ug-rászserű forradalmi változással szemben. Ha Nyugattal szemben tartózkodóan viselkednek akkor az azért van, mert nincsenek kapcsolatban vele. Egyetlen európai főútvonal sem halad át Moldován ma, és egyetlen olyan országhoz sem kötődik, amely a nyugat-európai értékek hordozója lenne. Ezért tehát, az infrastruktúrába való komoly méretű beruházás és a Varsó-Bukarest autózstrádára vonatkozó tervek kitarító megvalósulása révén, amely áthaladna Lembergen, Csernovicon; Szucsáván és Jászvároson (északon egészen Gdanskig és a Balti tengerig, délen Alexandropolig, az Egei-tengerig húzódná) az európai közösség szelleme nagy nehezen ide, Moldovába is beszivárog. Ellenkező esetben az erdélyi közmopolita lelkesedés és a moldovai idejétmúlta óvatosság közötti egyre nagyobb különbség szerencsétlen következménnyel járhat. Jelen pillanatban a "Moldovaiak Pártja" létrehozását, bár a maga óvatosságával van jelen a közéletben, nem könnyű kezelni, mivel újabb kiválást vetít előre.

Ilyen körülmények között mi marad Románia egységéből? Mondjunk meg kerekben: az egységsülés még nem fejeződött be, épp csak úton van a megvalósulás felé. Ugyanakkor bizonyos centrifugális erők veszélye fenyegeti, amely pontosan román közegben működik, és struktúrájának sokféleségéből táplálkozik. A totalitarizmus megkísérelte a román társadalmat uniformizálni, s hogy az államhatárokon belül az összes történelmi régióban élő románokat egybetartsa. A demokrácia ismét napvilágra hozta az ellentéteket. Önmagukban ezek nem ártalmasak. Az egymástól olyannyira távol álló kulturális és civilizációs különbségek ellenére ez még nem okoz kényelmetlenséget. A megrövidítés érzését, s nem kelt reményeket, vágyakozást, és eltérő szemléletet. Hiába dicsóítják a politikai elit az egységes állam eszméjét, ha az nem támaszkodik a nép érzéseire, érdekeire és meggyőződéseire, amelyet a gazdasági, társadalmi és kulturális valóság határoz meg. Úgy tűnik, hogy Romániának a totalitárius rendszer utáni kormányai a nemzeti egységet olyan szilárd tényként kezelik, hogy teljesen mellőzik az ország különböző történelmi régiójában élő román közösségek különböző fejlődését. Ezért hiányzik az igazi román nemzetpolitika, amelynek célja a román nemzet szerves összhangjának a megvalósulása, az egységes jelleg biztosítása egy adott úton, amelybe beletartozik a közigazgatási decentralizáció és a helyi autonómia. **Nem az idegenek és nem az etnikai kisebbségek, hanem maguk a románok vetik fel a nemzeti egység kérdését, és ezt nem azért, mert rossz hazafiak, hanem mert rosszul kormányozzák őket.**